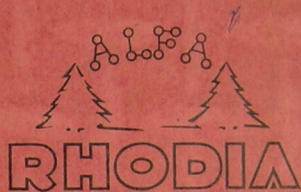

Pierre ARBURU

1

PIERRE ARBURU * * *
COMMISSAIRE DIVISIONNAIRE HONORAIRE

de la Société Nationale

8, RUE MARIE-HOPE-VERE
TÉL. 410.33

BIARRITZ

Kzesala

Auteur : Domingo Agirre, prêtre.

Adapté au Basque du Labourd

par J. P. Urburu

(Traduit, aussi en français avec
autorisation de la maison d'édition
Ixaropène)

Essai de Coordination
pratique des dialectes
Basques.

juillet 1957

Eskualdun aurrantzearen Ohidurak 1

Kzesala

- I -

Ekaitza - Galerna.

Ipbar auzea, geragokorik gabe,
bet-betan, eta asarrerik andienean,
sartu zen arranondoko herritchoan.

Bakean eta geldirik egoki ziren
bide bazterretako paper tchotch, legar,
lasto, buruko ille eta botze zikinkeriak,
errestaka ta birabiraka ibilli ondoan,
iduri chori nahi billakatu, ereman
zituen aize hunek echen buruak ^{Kaskoak} bano
ainitz gorago; idekiak ziren ate ta
leio guziak, io harat, io hunat, hetsi
zituen zaripaka, berin edo mitren
urrikirik gabe; ethe gainetan ongi
lotuak ez ziren hella zaharrak eta sella-
suen igaletako harriak fruskatu ziren
beruala hurrekoen kouta. Eta beren
bizitokietatik ateratu ta, ari ziren emaz-
tekiak eta herrian zeuden gizon barakak

Urolanozko estalki handi bat jarri zitzaion gain alde guzian, bere itxura gaichtoko asarrea gorde nahi izan balu bezala, lumeta edo betawrekorik hobekin ere, uralderat begira zagozenek etzuten deusik ikusten; ageri zen itsaso puzkita, berde-beltzaran irakitan haritzen, eta irakinaren dardarek azal guzian ateratu zituen apar (écume) zur churiek, igerika dabilzan mairago gizon jaleak iduri zuten. Han, barmean, lañoak eta apariek estalari k zuzkaten ur gazi zabaletan, gauza harrigarrien batzuek gertatzen ziren, olatu edo tirañen horruet ziotenez.

Gogoeta hantun zagozen bezaz Arranondoko gizon-emazteak; eta bertze holakotan bezala, Jainkoaren urrikari othoitz apal bat egiteko asmo zuzerra artu zuten denek. Asi zen eliz-etzillarrik handiena, duurrunde edo dangarik lodi ta ilhunenekoa, emeki emeki, noizean belinka dangada bat jotzen, eta asi ziren ~~ik~~ eskolako edo ikastetxeiko mukiokak karriketan barna, makilla batan gamean oihal puska beltz bat aizeraturik;

heien erriet edo erakuslea denen aintzinean zoalarik, aingeruen giroko fitz extriekin Furga-konoko edo garbitokiko arimuntzat estatzeta itsasoarekin borroka gogorrean zabilzan burasontzat, zernetako altari othoitz egiten.

- Holako othoitzja! - Gauza hunkigarriagorik ez du mork egundaino ikusi. Haurrak burasoen bitarteko. Hobengabeak gaichtaginen alde indargabeokak indardunak lagundu nahiz, amgerutchoak gizonentzat eskatzen nigarrez gizenak, nigarra ^{elkartarra} ezarkorra baita, batek arreba ta bertzeak ama nigarrez ikusi dituelakotz.

- Itsas-herruetako haurren othoitzja, ~~haur~~ gapeluak eskuan, begi busiak zeruiat begira erraten duten Gure Aita, Jainkoaren jar-leku nausiari chuchen-chuchena dwala nite dut mik, eta eskari horiek, askotan, heien indarrek baino geiago erakartzen dituztela etchealderat Kantaurria itsasoko arrantzagale gizagaichoak.

Gure Mukiokak eliza atean amaitu edo akalatu zuten eskola eta han ziren gizon-emaztekin batean sartu ziren eliza-barmean.

- Ederia da Arranondoko eliza. Kanpotik ikusita, normahiek badaki godoarren lanberririk hobekinetarik dela; barmetik zex

erakoa den miok ez dezake ezagutu.
Bortz edo sei elizmain edo altare badauzka,
jabalak eta ederrak, nagusiaren eskuin-
aldetik San Pedrorena, ezkeretik guru-
tzean jositik dagon Jesusena.

— Apezak, Jesusen elizman aintzinerat
ethorrita asi ziren Miserere, David
Igarle edo Profetaren ohoitzaren erraten,
eta herri guzira egon zen, oren ordutan bat,
gauza guztiak egiten ahal dituen Jesus onaren
aintzinean auspez, galderik beronenekin
itsasotar guztiak osasunez etxerat sar
zaitziela ~~antzu~~ eskatzen.

R Galderik beronenekin erran dut, alabainan
denek dakigu eskari guztiak ez direla
berdinak: batzuek otzak izaten dire, bertze
batzuek epelak; bairan berok ere badire,
eta nere iduriz, itsasoaren erdian eta
itsas-laxterretan egiten direnak, bero
ta bihotzkoenak. Iriskin handiek
ematen diote bihotzari herostuik handiena,
eta bihotza astindua denean, guxe ~~ost~~
roak gauzant egoki ta zintzoenak
erraten ditu. — Eta noiz ez dabila

gizona iriskin handietan, itsasoaren erdian?
— Eta noiz ez dire itsas-buzterretako emazteak
luraso baten edo seme maite baten galtzekotan?

— Arranondokoak elizatik ateratu zirenean, kai-
aldean gelditu zirenak asi ziren berriketa:
leihorrenat sartu zela chalupa bat, geienak
agori zirela; batzuek Getariarat, Donostiarat edo
Pasaiarat sartu beharko zitela, ahal bazuten.

☉ Hori zen ziotena. — Eta egia zen. —
Heldu ziren chalupa bat bertzearen ondotik
heldu ziren. Eta bakotzakak bereak ezagutzearan,
Hemen heldu dire Paulo ta! — Hemen datoz joche ta,
oyuka gizon eta emazteak. Eta haurtchok
berintz, beren lurasoak nasa-leihor ondoan
agortzen zirenean, urte batez ikusi ezpali tuzte
bezala, Aita! Aitaa! oyu egiten zioten indar
guziekim. — Arrantzak urrikigarrick, denak
bustiak, nekatuak, ahulduak, chahutuak,
indarrak galduak, gorseak eta egarriak abantzu
hillak, etzuten, ez ekarren gizonaren itchurik,
bairan lurrean onak ezarrita laster, ongi
erakusten zuten bere gizonatasuna, haurrak
bessetan hartuta ingar-malko lodiekim arpegi
biguna bustitzen zibirenean.

Ilhundu aterañoako guzian, eta ilhunduta
gero ere, auzantzialen ^{estualdeaz} bertzeretik
etzen niñor mintzatu Arranondón.
Bat salbu, bertze Chalupa guziak sartu
edo etcheratu zuren.
Zardinzarren Chalupa zen agertu etzen
bakarra.

- II -

- Zer erranak

3
Errekante ta mendi Beagal Zoko batean
dibindan dagon erri Kochkor bat da gure
Arranondo. - Urtean dauzka oinak; aldatz
handiak vii edo Karruketan. Karrika batetik
bertzera, urtek legundukako harri malla batzuek;
Atcheak, batzuek bertzen gainean, gibelako aldean
lurpean sartua eta antzinekoen tellatutik
aurpegia erakusten; nehorik urte ez luken oña
yende ~~atche~~ edo gizardi atche bakotchean,
berrogoitahamarretik goiti bethi, haurrak geienak,
eta leio zillo denetan atorrak eta gonak, galtzak
eta trakak, itras gizonen soineko urdinak eta
ohreko miñise churiak tjintziñika.

Tringarrua dela herri han, diote KanpoKock,
leioetan horren bertze trapu edo zapi dituelakotz.

Bairan Arranondoko emazte garbitzalet
ezdute bertze idortokirik atzematzen ahal.

Ez da inguru guzian alferrikako lurrik.

Herri funen burualdetik, ontra lantuzkako
sorho, baratze eta sagardi batzuek agertzen dira,
denak erne, sortu ta auzi duten guzia herriaren
ahorat eskaintza ba legozi bezala; beheko aldean
Chalupaz betetik dagon urhandia pasatu edo -

I
igaroetzkerok, amezuriko bertze mendieren
ondan, echta-echtiak dagozin untelegiak
edo itasoaak baxe goraldetan besoak zabaltzeko
behar duen ondutzea. Bertze lekunik ez da.

Herri hurbatuko Karrika ertchi ta
okerratan itas gizonen jostaleku edo arno-
legiak nun diran bereala ohart ditake,
denarik ez ikusirik ere: aski da arrabots
hondiena mundik eldu den utzutea.

Aldendi guziedako sagarnotegi ta arnotegiak
berdinak izaten dira. Sagarnotegia balmbada
karrikan berean edo ~~karrikan~~ tresna
zakarren gordetzeko gelatchu batean, beherean
lurra, gainean amarauna, eta bi zuren gainean
gupel batzuek: sagarnoa ona izun dadidela
eta jartokirik ez izanik ere, ez kechu.

Arnotegia balmbada, main luze luze bat,
mama bezin luze diran bi alki sabetzetan,
zaragi bat edo bi bazter batean eta lurrezko
fitchanmorko ta leiarrezko edanuntzi batzuek,
paretaren kontra jositak dagozin alase zakhar
batean. Ezta gerago behar izaten.

Holako etchi zilloetan sartuta egoten dira
arrantzaleak neka-aldi gogori aintz i belli-
ondan, ukallondak main windaztatu batzuen

6
gamean, ~~belar~~ tabako belar garratz merkena errez
ketan, eta oyuka beti. Holache zagozin
Arranondokoak, erran dugun galema edo ekai-
tzaren atzaparretarik ateratuta laster.

Eta gauza yakina: gau hartako solasak,
bertze erran behar guziak ahantzirik, Sardinziak,
eta bere lagunen gainean zuren errotegian,
sukaldetan bezala.

Gure arrantzaleak, arpegi beltzeko gizonak,
eoku gogor ta hitz zakarrekook izanikan ere,
guziz bihotz samurrekook dira. Erantzuera
edo erreputa gaichto bat, berdin ukabilkada
bat nornahiri eta aise badakite ematen, bainan
ere bai eskutan duten azkeneko ogi puska.
Nornahiekin ta zernahigatuk ararretuko dira
berdin, bainan ordu edo memento gaichto
ta larrietan, bihotz guziekin ta nornahiri
laguntasuna ematen ere badakite.

Echo! Mongoliño, zion mam alde batetik
bertzerat, gizon lodi batek bere lagun bati:
Nun ikusi duzue zuak Sardinziakaren Chalupa?
— Zuk nikun ez, azkenean seirik; gizean
gure ondotik ateratu da, bainan gero ezta-
Kigu zoin alde yo duen. Esnepel'enak

ikusi omen du azkenetik - ~~Ez~~
Ezta hala Lapikotchu?
Nik ez tut deusik ikusi, erantzun zuen
Lapikotchu, Esnepeleñ Chalupakoak.
Sphar aldetik heldu zen ~~lehenbiziko~~
aizak lehenbiziko "brastáda" arpegiñ eman
dankumeñ, "Ala mutillak" oyu egin du gibe-
lekoak, eta asi gara; bainan ez tuqu deuse-
tarako astirik izon. Itaso guzua hetsi da
beretala eta hor etorri gare gu, oker,
zainkoak daki nola. Horiechek gure aurtengo
irabazjak. Biziarekin etorri garenean, prozik,
eta "Antigua"ko Amari eskerrak.

Bai, buzia lehenik jarraitu zuen bertziak.
Gu hemen gare, ecktu ibillit^{manik} ere; bainan
Sardinagarrek zer egin duen ezta kigu.
Getaria edo Donostiarra artu ez balinbadu...
Edo Lokora joan badia? ...

Aboan pipa motz bat ~~zuen~~ zaurkan, eta ama-
bortz eguey bizirik egin etzuen gizon zahar
agure batek, aspaldiko dunda gaperluñ
gordea zabilkana, jo zuen Mangolinño ukal-
ondoan eta erran: Lokora? Uom!!
Zerlako ez? - Zerlako? - Harlako.

Begiratu zioen denek aguratchuari, zer bait geiago
erranen zuelakoan pipari tira, tira obeki
puzten eta ke batzuek botatzen zituen bitar-
tean; bainan berak nahi bezainbat pipa
puztu zitzaionean, Changada bat armo-
edanta, gelditu zen agureu deus errateko gogorik
gabe.

Mangolinok ikusi zuenian Txanagorri, deuseri
karirik egin gabe, bere pipa ilhari tiraka, Mielgari
galde egin zion: - Ze guzadi darabil Sardinagarrek
chalupan? - Guzadi ona, gazteri indartsua:
Arrozuri, Gatzgabeko, Artobero, Kalku, bere
seme Angel, eta enaiz denetaz orhoitzen;
bainan emeretzki lagun, ~~lo~~ gu bezala.
Angel ere ba! Herrian den mutillak zintzoena!
- Denetakoa: argia, enaizatua, gichakoa, eta
erramulan ona.

Bai, aita ere denbora batean. Guk Lekeitiokoa-
rkin estropeada egin ginduenean, duela ogoita-
malau urte, haren erramuen ibiltzeko manera!
erran zuen Txanagorrik, bigarrenen pipa
puztuta. - Hitz hiritan egin zuen errantzakak
luzer, haien laguneri zer gerbate othe zitzaisten
Kechu, eta Antigua ko Amari orhoitz eginez,
lo egitera joan zion arlean.

Horiak ziren Arrano doko sukaldetan jabiltzen
 salarok. Baina Zardinzarren etxean zen
 emazten bikura ta erran behar handiena.
 Omar laguntzat aia zen ezkaratzean,
 baziren berrogoi: Jainkoak, behekoak,
 auzokoak, aidoak, ezagunak, ikusi et jakin-
 nahikoak, Zardinzarren emazte urriegarria
 consolatu nahiz; gizategian edo talan, eztatit
 zenbat, eta sukaldetik salara zoon barne-
 bidetan, illunbasuaren erdian, ichillikako
 ichtorioak elkarri erraten, bi neskatilla
 Manan ona, Txomagori zahararen alaba,
 luan, garbi ta ederra, eta bere betiko adiekkide
 Josepa. — Nigarrez ta zagon Manasi.
 Ichillik egon zait, zion lagunak, ichillik,
 mork ikusten bazait ere.
 Eta zer zait norbaitek ikusi arran? Ez ahal
 da nigar egitekoa, emeritzi gizon eder galtzea?
 — Ba, oi ba. — Baina batengatik nigar egiten
 dugula niteko dute. Ala, mork ez ote daki
 Anjelekim zerbaite baduzula?
 — Nolaz hori, nehorrek ez nahi ba.
 Zuk badagkitzu nere baitako gauza guziet,
 eta zuri deusik erran etzaitutanean.

— Anjelek ere ez? — Anjelek, harek mork bano
 gutiago. Bizzi baltz bederen — Bizzi izan daie!
 — Ichillik, biziko da! — Zer nahi zinduen erran?
 — Bizzi izan baltz, edo bizzi bada, mork ez dezake
 jakin zer...
 — Ez... Eta noizkoa duzu zer hori?
 — Eztatit nik noizkoa. Auzan izan da beti
 bizzi, beti ikusi dut burasoentzat ain ona eta
 zintzoa dela ta; langilea, elizarakoa, ezta,
 eta ederra ere baita. Ederra ezta ba, Josepa?
 — Hala diote, herriko ~~mok~~ neskatilla guziet —
 Eta zer geiago? — Geiago, deus ez. Ikusten
 nuenean, urus. — Eta geiago ikusiko etzinduela
 nite izan duzunean, nigar egin. Berak ez dautzu
 egundaino deusik erran? — Zuk elkarrekin
 hitz guti ibili dugu, eta nolako gauzarik
 behin ere ez. Anjele etzai oraino gogoratu
 burasoak zaharrak dituelakotz, behar duela
 norbaite etcherat ereman, eta gainerat, gogoratzen
 zaionean, ez dut nite nere goma etorriko den
 Chalupa jabeak diru ta, zuk, beritzi, lantcha
 bat bertzerik ez dugu.
 Baina Jainkoak etcherat etar dezala. Hori che
 nahi dut, ez dut bertzerik behar.

- Ez? - "Arimenak" ez du oraino jo eta
elizako ateak ez dira hetsiak. Goazen elizarat
eta Jaunari othoitz on bana egin daiozun. -
- Han maitzen huanat etorri artean ere -
Afaltzeko gogo handirik ez dut gaur izan.
Goazen. - Etcheko-andreari agur illun bat
egin-ta, joan ziren elizarat bi nezkakchak.
- Jaunaren aintzinean olio-argitcheu bat
bazen piztua; Jondoni Peturen elizmain gainean
bi chirio eretzten, illuntan beste elizalde gurzia.
Olio-argiaren dardirak Jaunaren egon-toki
apala erakusten zuen; bi chirioek, Jondoni Petur,
eskutotan ziren urrez apainduko gakuak
argitzen zituzten bakarrik. Saindua etzen
agur.

"O Aita San Pedro nereca! asi zen erraten
Mañasi, bere artean - Urrezko gakuak erakusten
dituzte zure ta hurrean jaunkoak emanikako
eskubidea daukagula erran nahi balute bezala.
Erakutsi egiguztu gaur eskubide hori ezte la
arimen onerako bakarrik, ezpada gorpu-
tzaren osasunerako ere bai. Erantzalea
zinen zu ere, eta urrikal zaite zure arantzalez
ideki ekituzte nonbaiteko ateak >>

9
Eta gero, Ostia Saindua gorderik dagon tokira
begira, jarraitu zuen: «O nere jaunko handia,
gaizki egiten othe dut gizon batzuen bizitzegatik
zure othoiztea? - O Jauna, barka nezazu, eta egin
bedi beñki zure borondate samichua >>

Barne ta Kampoko illuntarunean egon ziren
zure bi gazteak elizan, ichil-ichillik, egitu
gabe, sainduak edo iduriak egiten diren bezala,
eliza zaitzaleak, Arimena jo ta gero, ateak
hetsi zituzten artean.

Elizpean, Mañasi belar^{rat}ondorat erran zion
Josepari: - Ez gero nikorru deusik erran.

- Ez. Ez othe duqu elkar ezagutzen? -
- Egia zion: ongi ezagutzen zuten biak elkar,
haur-haurretik, eta bat-bertziaerantzat zer-
nahi egiten zuten. Josepak etzuen deusik
erranen, etzen beldurik. Lagun ona ta ichilla
zen, harrotasunik gabekoa, besteak bano azpil-
dura ta kopeta geichago izanik ere.

- Agurak egin-ta, bakotcha bere etchealde asi
ta gero, itzuli zen Mañasi eta galdetu zion
Josepari - Zeinonak ziren Jondoni Peturen
elizmain aintzineko bi argiak? - Bat
Angelen amak ezarria, erantzun zion Josepak.

- Eta bestea? - Berlea, nik. - Zuk? - Ba.
Ala nute duzu zuk bakarrik duzula zerbaiz
galdua Zardingaren chalupan? -
Zen dabilla bada, bertan? - Antobero -
Ongi ikullik atchikia duzu.
- Ba eta zuk ere "Borden gare" uran-ta, esche-
alde arta zuten, uruz.

Mañasak: Entzuizu, ethoruko dira?
Joanpak, gelditu gabe: Bai, bihotzak
hala dirast.

Summom
Sobriquet

111

Chartze bat eta Berri onak

Uzengoitia sobra ematen ditutala nute badu irakurleak,
jakin dezala tehenik, Arramondon ezteia izen -
goitirik ez duon familia bat ere.
Handiek eta txurkiek, aberatsek eta langilek, denek
badute berea.

Sortzez herriarriak diren familiak, izen goiti hori
antzerikoa etatik dakarte, eta familiako guztiak izen-
goiti batekin ezagutuak izaten dire. Aitari "Ealo-
tchu" ematen badute, semea "Ealotchuren" semea da,
andrea "Ealotchuren" andrea, alaba "Ealotchuren" alaba,
ezta geiago behar izaten. - Sekulan bataio-
karruan aphezak emamikako izena ongi ematen
baziyo norbaiti, burasoen izengoitia izanen da
berea. Ealotchuren semeari emamikako izena
joanes bada, joanes Ealotchu uranen zaio.
Kampoko herrietatik Arramondorat datorren
familiak han dauka bere izengaitza ezgaitalau
orenen barnean, eta ezta geiago bere gainetik
kenduko - noiz emen da? Noiz ezta hori
ganbiki jakiten. Edo musikako batek etorri-
berriaren semeari eskolan, edo arrantzale batek
senarrari elizpean, edo emazteki batek emaztean

plazan. Zer gabek? Edozein gauzagatik;
Ede lodi edo guria, edo argal mehe zatarrak
delakotz, ~~eta~~ ongi apaindua edo Prakarzaharduna,
azkarra edo ahula, argitona edo argigabea,
holako ta halako arabazbidetako, burko edo kango
baserri edo hiritik ethorritakoa. Mutikoari
eman bazaio Prakarzahar izena, famaliako edo
etxadiko buruari Prakarzaharren aita uranor
zaio. emaitzari ~~eta~~ ^{errian} badiote "Moñoker",
Moñokoren senarra. Lehenbiziko izengotia
ezarri zaiotzak ematen dio gero familia guzietan.
An ongi dakite Arranondokoek gauza hori,
eze, bidezuek ez baitute ezagutzen beren buruen
izena. Dazen bat beren aitarena ezin gogoratu
zuen. Aitaitarena gutik jakiten dute.
Badakit fatur edo letraeremate bat ibili dela
ezin argitatuik noiztat zen letra edo eskutitz
bat. Monnier "Julien Trajovri" zuen estalkian,
eta Julien Trajovri zein zen ez etzakiere niok.
Atso-agure guzietan galde egin zioten, eta
atso-agurek erantzun etzela herriaren
izan behar. Dzikenean, apher nautsuarri erken,
agutu zen letraren jabea. Zein izan behar ta,
Prakarzaharra eraten zitzaion gizon tiki
bat izen.

Jakin dezatela beaz ^{erok} Arranondon izengotiak
diela nautsi, eta horiek bakarrik.

Eta orai goazen utzi dugun nere lanaren
ariaren hartzerat.

Zardintzarren Chalupakoak Getarian sartu ziren,
eta ongi zanduak zagozen, arnas ongi.

Ikusi ez duenak eztaiki nola hartatuak diren,
edozein herriatan, eskual-herrian bada herri
hori, itsaso ~~iz~~ ikaragarriarekin borroka
ibilita gero, leyoerretat datozen arrantzale
amaiak.

Leyorretatik heldu badira itsaswan beren buruak
galduak ikusi ondoan, han izaten dira lurre-
koak, bakoitxak bere etcherat arrantzale neka-
tuak eraman nahiz, batek salda beroa, bortziak
jaka lodi bat, hurek ohe Churi garbia hurek
su edo bat eskantz, denek etchean dituzten
guziak eman nahiz, amara beharatuari ~~ta~~
ero emateko.

Herriat sartze tzarra balmbada eta nuntaitoko
arrantzaleak ezin sartuz badabilteza leyoerretat,
erotzaren atzaparretarik gizon batzuen bizia.
Kontzako, asmo indartuarekin, ateratzen dira
chalupetan itsas-biderat, beren buruak - -

galtzeko zori tzarrear doazila gogoratu gabe,
saldiz en dira itoas barnerat, etheak anako
tirian zuri handi batzuen ardetik, egin ahalak
egin, irristu handien beldurrik gabe,
hasien dira, gogor eta zintzo, mork erran
ez dezaken lan zuzen eta goragarriari buruz.

Ez da erran ahal orduan zer ikutasun
daukaten herriak begira dagozenek.

Airitz egoten dira itoaskoen saruka.

Denak ahoa zabalik, hatu^{ezin} hartuz, herriko
gizonak azkarrean noiz itoko ~~gogor~~ ^{gogor} koten
beldurrez ta ikaraz. Eta, aurrera, goazen
mutilak, elkarri deuzka, aurrera jantxoaren
izenean.

Izan da Eskual-herriko arrantzale bat, Zumaiatarra,
Jose Maria Zubia deitzen zena, baña "Mari"
erraten ziotena. Arrantzale hori, orai erran
dutan bezalako gentaldi tzar batean Donostiako
ito zelakotz, hiri eder hantako nausiet
egin zioten iduri edo "Statue" bat, Donostiako
kai gainean, "Mari" ren oroitza penitzat.

Bena, Jose Maria Zubiaru deunk kendu gabe,
erran genezake haren gisako bertze bihotzidun
arritz badirela Eskual Herrian, gure itsas-

herrietan gizonik ana bihotzidun badirela.
Getarian ez da behin ere bertze tzarrik. Aita
Done Antonen menpean bertze izaten da yabal
edo bare, ~~eta~~ eta han egoten dira arduwa
Kantauriako chalupak eta ontzi kondichagoak
ere bai, itsasoari bere avarreak joan arte guzian,
esche barnean baliez bezala.

Goizeko bi oronetako Ankaluze ibilkaria Arri-
nondon zen, Zardinzarren ethean atxe jota,
gizonak Getarian sartu zirela eta ez kechu
izateko erranez. Ezta aipatu behar ere no-
lako puzarekin jalkin zen berri hau Arriarondon.
Bide-lasterretatik, onoz, nekaturia ta boale
heldu zen Ankaluze, holakosako sortu zen gizon
azkarna. Baña ongi berotu zuten, su handi
baten antzirean jatterat eta edatorat omarita

Hiru liberako arrana, besigua, lauho ogiaren
erdia ta pitchar bat arno berealache ietzi
omen zituon, martzatzetik gelditu gabe.
Ikhunabarriko sartu omen zen Getarian Cha-
lupa hori.

- Ezdute kalterik izan? Ez du mork mirrik
hartu? galde egin zion oraino ikarotan zagon
Zardinzarren emazteak.

- Ez, andrea, ez. Zafrada gogorren batzuet - -

hartu omen dituzte, Chalupako tresna, jateko
ta sonetokoren batzuek galdu ere ba. Baño
gizonak makurrik gabe etorri dira.

- Anjel ere ba?

- Nor da Anjel hori?

- Nere semea.

- Etzarea zu Zardinzarren emaztea?

- Bai, baina semea ere badut hantche,
chalupan. Mutil eder bat da, eta ona muk'illa.

- Nik ez dakit denarik, baño denak osasun onian
izan behar dira. Alkateak erran daut neri.

Ankaluze, joanen zirea Arranondoraño chalupa
hemen dela eta beldurrik gabe egoteko erraterat,

- Eta bai, erran diot, bai jauna; eta erran
ta egin, bi perla jom ditut eta bideari lotu
Bumietatik goira, Askizuti Kan barna.

Zumaiaiko endoan egon behar izan dut lezaro
ibaia edo ura pasatzeko lantcharen begira,
baño, hala ta ere, bi oron ta erdivien buruko
Iziar gainean nintzan.

Maintetik altatu artean Ankaluze, hauzoko
emaztekiek inguratu zuten haren hitzen
entzuteko. Manasi ere han zen.

Eguna argitu zenerako bazter guzietan --

zabaldu zen berri ona. Josepari Manasik ereman
zion. Guzez nikun etzagokien ^{denarik} ~~denarik~~ hartu
gabe, Aenorea baño lehenago, Josepari bere
gombaram edo logelan sartu zitzaion, oraino
bere lagun hau lotan zagozaurik.

- Josepa, Josepa, Getarian dira - erran zion.

- Nor? erantzun zion bertzeak, ongi iratzartu
gabe.

- Jeki' zaitte laster, erran behar aintz badugu-ta.
Zer dira bada Ailoberoren ele horiek?

- Akhalke y naiz erratea.

- Etzare bada zu lotakorra.

- Ez, baman kolako gauzak direnean... Eta zuek
zertako ezdautazgu erran zurea?

- Nere hori ezta nere barneko zer bat baizik.

- Eta zure barneko zer hori, zertako ez duzu
agertu atzo artean. Eta atzo ere, estu-estu
izan ez bazune ~~izan~~ etzinenen hitz bat ere erranen
Hara beaz... Lehenagoko batean, itsarotik
heldu ^{zelarik} ~~zelarik~~ besigu bat eman daut Aito-
berok.

- Bertzerik ez?

- Eta gero, haren ~~akabeta~~ etcherako ona
nintzela-ta, nik nahi bonuen, erran zautan.

- Eta zuek?

- Nik ez nion deusik erantzun.
- Baman Done Petriri argia eman bai.
- Ezta bertzeruk?

Deusik geiago.

- Zeiki na fantzi zait beaz arin arina,
eta goazen elizara eskerrak ematerat, gero
martzatuko gare geiago.

IV

Garizumako egunetan.

Tran artean erran dutan guzia neguaren ordian gertarikoa da. Arrantzen bezitza bethi izaten da neketsua, baina neguan nikoz bano neketsuagora. Negua pasatu edo igaro zen yada, udaberri gozoak bere arpegi garbi ederra erakutsi nahi zuten. Luzatu zen eguna, eta urdindu zeru alde. Eguzkia geroago ta goizago, epeltasun bezigarru batekin, agertzen zen. Arranondo gaineko sagardiak eta Done Klararen zeldia lorez betheak ziren.

Errenteriako basoentarrak beren lur oundoak ogi berdez betheak irusten zituzten.

Chocho bilgarroak sasirik sari zabilhan.

Ibaiko urak uhalde handietako zikinikeri guziak baxterrerat kendurik, garbi garbia erakusten zuten beren kolko barnea.

Eta Chalupa guziak garbiturik eta tintaturik, beren lerro^{ak} urdin churi edo goruz aharandurik, antchoatarat joiteko prestatuak zagozin.

Garizumako egunak ziren, antchoatarako ta kokesatzeko egunak.

Antchoa-alde handia urgainean ikusita, —

itasserat begira dagozinok "gorria gorria"
oyu egiten dutenean, Arriandoko sare -
Chalupak zoin laster joaitean diren arriandoko
dagon ~~le~~ tokuat!!!

Gero, bakotehak bere irabazteagatik,
zainkoak daki zenbat astokeri tzarkeri
ez duten ibiltzen elgarren artean,
harrika, berdin hagaka; gertatu omen da
nor baita burua hauotia ere.

Jure arriandokoak ez dira joaitean Kohetsatzerat
"gorriak" bezain azkar, elizako ezkiek
"dihin dihin" guzuz jo eginikan ere. Baina
ez da nahi ez dutelakotz, ez eta ere Gristinoen
ikasbidea ez dakitelakotz. Elizkorrak dira,
eta aithortzen dute Gristinoen ikasbidea
arriandoko dela, urtean behin bederen
behar direla eginbideak atchiki, denak
ez ahamzteko. Hala, nola, gorputza echnu-
echtua joaitean dira Kohetsatzerat, eta ~~af~~
aphezaren "Sanifikat" oren billa.

Hala ere, Arriandotak guziak joaitean dira
Tchartel, paper edo Sanifikat hortarat,
aintzineko zaharren ohidura on horri jarraituz
eskualdun garbi guziak egin behar duten
bezala. Eta joaitean ez diren bakar batzuet,

edo dira motzak edo gogo ilhunkoak, edo
bertzenaz gachtakerien bat egin dutenak. Eta
gachtakeri hori egin-ta, ez dute nahi apher
mausiaren arpegia ikusi.

- Artoberu etzen bera ham argia, ez eta ere
gauzak ikasten errechtasun handikoa, bainan
barne onekoa ta buraso begiratuem semea zen.
Bazakizkien Gristinoak nahi edo ez jakin
behar dituen gauza guziak, zerbitu gerago ere.
Itasserat joaitean etzen gorz batez, joan zen
bere lagun batzuen gibelatik elizarat, eta
elizako atean, hara non Josepa bera ateratzen
den elizatik.

Begiratu zioten gaztek elgarri, eta Josepak
bertze agurrik egin gabe,

- Echartela nahi duzu, galdetu zion Artoberuri

- Bai, bainan zuk?...

- Nik badut bertzea. Aitarantzat dela.. ta,
zuri emateko asmoan galdetu dut hori....
halako besiguaren ordainez.

Gerago deuit erran gabe, Josepak hartu zuen
bere bidea ta mutillak papera bere atzapar
lodietan zainkalarik, eta barneko bozkarioa
ezin gordez:

- Josepa, oyu egin zion - Nik badakit hunk

zer erran nahi duen. Baietz??
 Etzuen errepubturik ukar, bainan Artoberoak,
 paupera gapelu edo boneta egalean gorde-ta;
 = "Segur, segura naiz, baietz erran nahi du"
 zion bere baitan.

Handik laster Ahorru zen Asterik Handiena,
 Asta Samindua, eta berekin barur. egunak
 eta eliz-jai edo eliz-pesta samurak, eta
 Apostolu Beronika ta Fariseo. ~~jantzeko~~ (erromano) ^{gudariak}
 jauntziteko egunak.

Asta Samindua ederenetarik uzaten da bethi
 Arranondoko ~~hori~~ herri fededunean: Eliz-pestat,
 ikusgarriak, bertze toki Achikietan egiten
 ezteran bezalakoak. Berezik hartzegim Fa
 hortziak Saminduz elizatik ateratu-ta Karrikak
 bama egiten den prosesionea biziki famatua
 da, eta inquirutako gizon emazte akitz izan
 detako Soinekoak jauntzirik eta bide bethian
 goaten dira Arranondorat prosesion horren
 ikusteko asmotan.

Hortzegim Saminduz, arratsaldean ^{ateratzen} ~~dera~~ elizatik
 Jesusen Nekaldi saminez orkoiuz, eta
 haen artean amahiru arantzaleak, bat
 Jesus Bora, eta bertze hamabaiak Jesusen

Apostoluak balvia bezala. Hortziak Saminduz
 agertzen dira emazteki batzuek Jerusalem go
 Alabak dirala-ta; lau edo zortze gizon
 Erromako Soldaduen idurian jauntzirik;
 bertze bat, Herriaren den hobena ahal bada,
 Jesusen gisarat Kurutze handi bat sorbaldan
 dararamala; bertze bat Zireneo laguntzalea
 bezala Kurutzeari lotua, eta eztaikik nik
 bertze zenbat gauza gogoragarri.

Eta zintzurrik hobeneko Apostoluek, eskua-
 rrazko liburu bat eskuan Kantatzan dudenean:

"Y Buzkuztari Kendu ezkeru
 Bekatuekin bizitza,
 Baldin ezpadut nigar egiten
 Harritzkoa dut bihotza".

Bertze Apostoluek eta herriaren guziet, arima-
 arimatik eta bihotzeko berotasuna arpegiari
 ageri dukelarik, erantzuten diote:

"Baldin ezpadut nigar egiten
 Harritzkoa dut bihotza".

Arranondokoen arabera Karrikako prosesionea
 urras ederki egin zen nik diotan urtean.
 Jorpa ta Manarik bakarrik izan zuten zerbaiz
 erraleko.

Artobero apostolotzat eta Angel Soldadu

erromantzat ibili ziren, eta Joseprik eraman Zion
Manasri:

- Ikusi dugu gure Arlobero? Ez da ongi
jauntzia. Ni izan banintz haren bezalitzeko,
athorra hobeki kachatua izanen zuen eta
zaiia ez hain harro.

Manasrik berutz Josepari:

- Eta Angel? Holako mutilla, Keldarrez
hola arpegia beltzua. -- Hori ez da ongi.

- V -
Atsedeen orduak - Jostatzeko orduak

Buruilaren erdian gare. Armanondotarrak, bi
edo hiru illabetez atimeton ibillita, inabarzi
politarekin etxerri dira etche aldera, ta
beren itsasoko nekeak denak ahantzirik, han
dabilta choratuak geienak, herriko bestek
emaiten duten alegerasunak ornaturik,
zaiak edo bestak nonnahi dira jai, baman
mhon ez arantzalen artean bezala.
Baseritarrek edo laborariek, beren herriko
besta heldu denerako, behar guztiak bilduak
izaten dituzte bethi. Chahal edo aratchen bat
hil ez badute, besta antzineko egunean
haragi puoka edorrak erematen dituzte hara-
gitegirik etchera; zaragi bat edo bi arno-
arnotegirik; bichkotcha zenbait ere paski-
zeriak; ^{boza} bada ez baita gure artean tripa
bethekada gabeko ~~besta~~ herriko besta omk.
Egun hori heldu denean, Meza nagusia
sintzun-ta laster, inguruetako aidi, adichkide
ta bazkaltziarrak, mahainean jartzen direnean,
"lotu" mutillak jan edanari. Lehenik oqi
churia, nahi ana; gero tzipina ~~bera~~ cherurik;

odolki lukainka ta haragi egosiekim;
ondotik ~~ta~~ erretkia piper handiekini,
arriean ongi bustiak ito arte; eta
esne-erriza gura gozatuia, leporaino ase
arteraino. «Goazen, mabilak, -oraten dute-
egunari berea eman behar zaió.»

Hala izaten da geienetan herriko-berbetako
bazkari luzea. Eskotan, mintza ta jan,
jan ta mintza, aspertu gabe, eguerditarik
hiru lauak artean, maharicam egoten dire.
Bazkari horietan bakotxak bere lagun,
adickide edo ezaguneri egiten dute Comitua.
"Etxerri gero San Juanetan, edo San Pedroetan,
edo Andre Marietan gure etxerat, bazkari
on bat izanen duzue." >>

Arantzaleak baserriarrak baño chuburkiago
bizi dira eta ez dute horrenbeste gauza
etxera erematen; zeren diru-aldia dutenean
ere, ogi-zorak kitotu ta galtza-palto
txhar batzuek eginezkerio etzaiote gauza
handirik sakelatan gelditzen. Ez, ez dute
diru arnizirik izaten sekulan; Baña ba,
duten tichka hura laster eraiten ta zabaltzen!
Besta-egunen gozatzeko ere, ez da horiek
bezalakorik.

13
Besta egun arniz, ^{Behar izaten} ~~pasatu~~ ^{pasatu} ~~behar~~ dituzte ^{Arriean} ~~Arriean~~
urisku handiko lanetan, goiz-meza entzun-ta, bi
ur changada edan-ta, bertzerik gabe. Eta leiorrean
dirinean (eta leiorrean izaten dire beñki herriko
besta nagusietako) orduan izaten ^{da} heien eguna.

Arranondotarrek, mendi gainean, herrirat
begira, herriaren zantzailea baita, ~~Ama Mariaren~~
badaukate Ama Mariaren Jaindua edo bat,
bapeliza edo Kapera pollet-polletan ongi gordea.
Biziki maitagarria da eta biziki maite dute
arantzalek; hura da heien artzagarria, arza
ta bozkarioa, heien bihotzeko Ama maite-maitona.
Ama hunen besta izaten da Arranondoko egunik
handiena, eta ~~besta~~ egun hortako, lur muga
hurrunenetatik ere, naiz irabazteko zerbaiz galdurik,
Arranondotar guztiak biltzen dire beren herrirat.
Ikustekoa izaten da orduan Arranondo. Bide
ta Karrikak garbi, etxeak churi, Chimuri edo
Suburuak ketan, gizen eta emazteak, dituzten
soinekorik hobenak jauntziarik, denak eliza-
runtz, Antiguako Andre Mariari eskaintzeko
churirik eskuetan daramazkitela. Mendarotko
edo Spasterko opul-gojo edo bichkotch
saltzaileak plazan, eliz-ondoran edo jende

gerena ibilki den tokietan jarrita beren oharre
izabatean; eta herriko nekak. mutilak, heien
begira, denak jan nahi balituzte bezala.
Hamar ornetan, ezkullak "dolin dolon" asten direnean,
aliatzen dire apezak guziak baselizaruntz, urte
zilharrezko apaizdura ederrenak jantziak,
Ave Maria Stella ~~guzti~~ ^{eztiki} emanex. Apezzen
antzinan, ~~bi~~ ^{bi} birazko lehen berdinean
joaten dire arriantzaleak; apezzen ondotik,
herriko buru edo Alkatea eta bertze Kontsei-
luko gizonak; eta azkenean, musika gozoa
joz, herriko soñulariak, Armoma de Arranondo
ordanaz ezarria sedazko oial edor baten gainean
iduri. eta Eskualdunen buzkuntza ez den bertze
edozein mintzara bezam garbia ta polita.
Elizarat apezak heldu orduko, ta Conseilukoak
beren tokiak alkietan hartu orduko, bereala asten
da meza. Eta ez gero usaiakoa.
Andu Maria eguneko, illabete oso batez ibiltzen dire
meza berriren baten ikasten Arranondoko kambari
guziak, Kampokoan antzinan zer bait ladiela
erakusleko gogoarekin bildurik, eta egia erateko,
ongi erakusten dute urte guziaz.
Hitzaldi edo predikua beruz hobenetarik izaten da,

19
egun hortarako inguruetan don hitz legun ta gabi-
eneko apezak ekararazten dute. Izardi urtean
egoten dire, gerenak chutik, begi ta beharriak erne,
mezari begira, kambarion oiuaak eta predikariaren
erriarak entzuten.

- Mutilak, - erraten dute, puperra baño gorriago
eta buruko illeak chut-chutak elizatik ateratzen

- Hau ~~da~~ ^{zintzurra} ~~predikua~~, ezkul bat ere ez du egin!
Ez da galdetu beharrik nortaz mintzo diren,
denek badakite kampotik ekarrikako predika-
riaz dela.

- Badakuka jakitate, orrenbertze gauza buruan
atxikitzeke.

- Eta ezkul bat ere, gizona, ezkul bat ere ez du egin.
Hau izaten da gauzauk hobena Arranondoko
predikaria izateko: ezkulik ez egin behar.
Baserritarrek beruz: A. Zer sone ederrak
jo dituzten! hori izaten da heien lehenbiziko
erran beharra.

Elizkizuna akabatu ondoren, mutikoak lasterka
toki guzietan bezala, emazteak buruko oial bel-
tzein lantzen, gizonak taketa baño gogorragoko
atjamarren artean zigarro bat eginez, denak
jauslen dire arranondotarrak beren etxetara.
Etxean bethi gelditzen da nor bait meza ~~gabe~~
nagusia galle, etxeko-andrea geroetan,

fukaldeko lupin-lupikoari begira, eta elizatik heldu direnek, maham-oyal churia zabaldua, ogi handi bat ~~o~~ kegal batean, arno futeharra ogiaren ondvan edo lurreran, eta burdinezko laukortzeak eta kullerak, mahamaren inguruan ezarriak atchematen dituzte. Janri ta jan bertzerik ez dute, bada, izaten. Batek ogia pukatzen du, bertzeak arnva ematen, ogi fuskak aiez- aie doaz, eta basoak edo edanontzeak eskulrik eskura. Ez da mhor kechatzen bere saketsako ~~lagun~~ jale-lagunez, bada, eskumun-hurriarekin ezpainak igortzi ezkeru, gailbiki doa gauza.

Eta holache, janey eta edanez, irri-barrez, eta ichtorio zahar batzuek elgarri orhoitaraziz, joaiten zaizkote Arnanondoko arnantzaleri atse-deneko oren zorionekoak, baseritarreni berenetan joaiten zaizkoten bezala.

Bainan, lehen ere uran dut, batzuetarik bertze-tara bada behi desberdintasun handia.

Itas. herrikoek, gutiago jan-ta ere, guago jan dutela, uran lezakete. Hautien mihia, bereziki holako bestetan, baseritarrena baino azkarragoa izaten da, ausartagoa, begirada

garbiagoa, handiagoa eman-nahia, sakonagoa barneko alegeatasuna; Eman ahalaKoa ateratzen diote berta-egunari, berek dioten bezala.

Baseritarriak edo laborariak patchada geiagokoak dire jaten, edaten eta mintzatzen; ez dire hain ausartak, ez dute iduri hain argituak, ez ere hain emankorriak, askotan argituagoak eta emankorragoak izanik ere. Bainan denek elgar aditzen dute eta adichkidetasun onean igaroten dituzte oren luzeak.

^{Oren koruek,}
~~Janri~~ luze joaiten dire gazteentzat, zeren gaztek mahamnean baino karrikako soñu eta postetoten daukate beren gogoa. Jokoeak eta postetek bi arpegi badituzte gutienez: gaztea-
rentzat, gozo, bigun, maitegarriko, durdira, behi koinka ta deiezka hari zaiona; zaharra-
rentzat, epel, motel, kanoregabekoa. Zaharrek joiteta baino nahiago dute arno ona. Lagunen artean egoteko badakite ardura postetaren deadar zoro irringarriari entzungogor egiten. Luze iduritu zitzaion Manasiri eguerditarrik eta hiruak eta erdietako bitartea Arnanondoko Andre-Mariaren berta egunean. Etzen Manasi buru arina, etzen ibilkaria; serosa zen,

Kanoreduna, zentzu handikoa; baña gaztea; eta gazteak, Kanpoko josteten arriabotsa beharritar at heldu zaid~~an~~ean, barneko oldarren bat edo arimako irakitzze birji gozoren bat izaten du eta ezin duteke orduan geldirik egon.

Bazkaltziarrak zituzten etchean eta heietan dom- bora pichka bat galdu zuen, eta gero, etchetik zalgi bano lehenago, ontziak kokiratu nahi, ezkaratza garbitu nahi; illiori hunti aldi bat eman eskuak ongi tchukundu ~~nahi~~ eta jantzi berria ezarri behar huntan ta hartan luzatu egin zitzaion. Bere lanetan zabilen artean, esku bustiak taulieretan gordeak edo erikatza bazter batean utzirik, hamar bat aldiz atera zuen leiotik burua, zemañien gatik beltzi leiorat, eta beltzi gogamen bat bituan: "Ez da oraino Angel etchetik ateratu".

Eta zer behar zuen ba Angelen gamik?

Deunik ez, baña... horuche baita.

Soinuko berria jantzi ta gero, paparnan se- dazko zapi-fular urdin pollet bat ichtilin- baten hari zelarik, ethorri zitzaion sinka Jospa laguma.

- Zer hari zare bada, gau bezperetara gabe??

- Ez dakizu bada bazkaltziarrak baitugula?
Bai baña denetako har ditake astia.

Hutz handia egin duzu. Gau kontatu duten Magnificat-ik... Zer bozatz!

Oi! (paparoko edo lepoko orratzari begiraka):
Nori ~~bita~~^{koa} duzu hori?

- Fortu ondoko pilazan, "tutulu mundin" ondwan den saltzule oker bati erosi duit.

- Ongi polletta da. Zenbatean erosi duzu?
- Bi errealetan (edo hamar jostetan).

- Orduan hau ere ez da aintz geiagokoa - erran zion Josepat estua Kanari begien aintzirean eman ta.

- Erreztuna! - Nori erosi diezu?

- Nik ez dut erosi.

- Nori bada?

- Ortoberoak.

- Aitaren, Semecaren...

Eta bi lagunak joan ziren portu aldera.

- VI -
Bertze atseden orenak -

Berritz erraten dut biziki eder ta maitagarria zela Mañasi. Illex beltz ugari ta ongi ornatua zuen, bekoki edo kopeta zabal leguna, larru churi garbia; begiak ezti garbi ta argitsuak, aho tekiki biziki polliki hetsia, eta gorputz birain bihurtkor, ez mehe ez gizona. Bertze alde, gure nekatcha hau herriko eskolan zer bait ikasia zen, aruma argidun eta bihotz beroaren jabea; adimendu oneko emaztekoa, apala, zintzoa, hitzekoa, ickilla eta baketsua. hitz batez erraketo, jaurregi batean sortua iduri zuen eta ez arriantze arriunt baten alaba.

Josepa tekuti ta lodichagoa zen belzarana, erreka, hiri batean borekoa, herribarekin ausar-rachkoa; noizean behin, arrain galtzaliectin oyu ozpindu batzuek egiten bazakirriena.

Mañasi bezala, mutillor amginean ahalgetria, baña emagten artean gizon iduria.

~~A leu *arrain* en front, les dan amica en front
pas y toua de place.~~

Bil lagunak joan ziren portu aldera. Itasoa gora-gora zen; eguzki beroa ur bizien gainean

dividiast eta zubi zahar ta berria gizon ta emaztey beteak zagozin, ibaiaren alde baketik bertzera. Chalupetan mutiko kozkorak jostetan, taula-choko batean tanbolina ta "Armoma de Arranondo" bakotcha bere Acharndan sonuka, ibaiaren erdi inguruan bi sarechalupa itoas aingira bezalakoak, eta haukien barnean, athorra churi garbiak garbien azpitik paparo legunak ~~erakotz~~ ageri, Arranondoko mutil gazte azkarrenak, erramuak eskuetan, zoin-lehentka asteko manamenduaren begira.

Egun hartako estropadea edo zoin-lehentakoa arriuntetarik eta taburra izan zen, irabazi gutikoa. Herriak zaragi bat arno emon zuelakotz, usua zaharrak etzirelakotz galdu behar, azkeneko indar-neurtzetan galdu izan arren, iraino buzuela Arranondon gizon kapableak erakustera emateko, gaztek beren artean egin zuten baitezpadako zoin-lehentakoa. Bertze herri batekoekin berriz jokatzon zirenean, orduan izanen ziren contuak! ziotenez.

Mañanuk etzuen galdetu ere zoinak irabazi zuen estropadea. Ez aieririk ez adichkideuk etzuen hango chalupetan. Batara ta bertzera begira ibilli zen chalupen harat-hunatak.

irain zuten arte guzian, zerbait edo norbait
begietan jo nahi izan behar bezala. Eta
nahi zuena etzuen atzeman.

- Goazen hemendik plazara - erran zien Josep-ari,
gondoa banakatzen asi baino lehen - eta plazara
joan zuten biak.

Plaza, emazte ta gizon gazte, bereala bete zen,
kanbolina aintzinean etzorriz zuten estropadako
mutillak, batzuek bertzeri eskuak atchikituz,
"aurrezkoa" dantzatzeko. Makillekin, herriko
mutillak zabaldu zituen bazterrak bereala,
eta an zuten "aurrezkoa". Eta an orduko:

- Hemen ere ez gare ongi - erran zuen berituz
mañasik.

- Fergaitik ez?

- Ez duzu ikusten zera den aurrezkolaria?

- Ba, nere.. zera.

- Ba, zure Artoberok egorritako dituz lagunak
zue billa, eta zu ateraz ezker, ni ateratzeara
ere gerta litake, eta ni ez naraz gaur hortarako.

- Zuk nahi duzuna egiten duzu. Nik ere,
herri guziko beginadak nere gainean ditutalarik,
plazan konte egoteko gogorik ez dut samdu
bat berrituz bezala, eta goazen nahi duzun tokira.

Banan, Mañasi, gogoia illun duzu zuk gaur;
zerbait badarabilzuz zuk hori balanean.

Angel nihondik ageri ezdelakotz othe da guzria?

- Ez, bada.

- Ezetz, neri.

Harrigarria zen Angel halako mutil gazte
sasonekoa arratsalde hartan nihondik ez
agertzea. Goizean ikusi zuten, meza nagusian, ederki
beztu, gaitza mutilla; mesa nagusitik aterata ta,
karrikan heldu zelarik ongi begiratu zitoten bi
begi beltz ederrek. Bainan arratsaldean etzuen
mork ikusi. Non eta noekin othe zabilan?
Badakit nik eta erranen dut ichilik atchiti
behar den gauza ez denezkeró. Markina aldeko
aide batzuek bazkaldu zuten Angelen etxean;
aide horiekin egon zen lemtcha batan estropadaren
ikusten herrietik urinchago, mutikoek herri
alde itzuli behar zuten tokian. Etzuen batere
orduaz gogoan, tura ikusken etzelakotz, plazan
bihotza illundua bazagola norbait.

Eta norbaiti bitchi bazaió Angelak herriko bestetan
bere burua ez erakustea, jakin dezala, itxas berrietan
ere ez direla gizon guziak aizegum, zakil edo
buru arinekoak, eta badirela ere zentzudun

eta behar den bezalako gizonak.
Angel, itzahermitarra izanikan ere, mutil buru-
tsua zen, gazte, zaharra, burasoen monean
urus egona, lotzagabekeria zer zen etzakien
~~gizona~~ mutilla, aingeruak bezin ona, balena
bezin indartona, erramulari azkarra.

Etzakien jostetarik iges egiten, baina "tuntin"
edo "tanbulin" etzen trabe bere zangoekin.
Nahiago izaten zuen erramuetan edo pilotan
jokatu, eta "aurrezkotan" baño gizonasuna era-
kusteko bertze edozem jokotan ibilli.

Etzuen batere plazan zereginik eta zer
ikusirik, eta etzen joan plazara: ongi
zabillan, zabillan tokian.

Auranondoko bertetan, bertze tokitan bezala bel-
tzen ^{da} jende ainitz plazan. Saretan hartuak
baliatz bezala han dabilta goiti behiti gizon
ta emazteak, zardina ~~ak~~ antchoak, ^{edurek} etsas-wide
ta guziak, ~~itua~~.

Manan ta zorpa sarez kanpo beren harat huna-
totan aspertu zirenean, ezkillak "Ave Mariakoak"
jo zetuen, eta gure nekatuthek Ama Mariari
okhoitz eginez hartu zuten etcherako bidea.

Elgarri agur egin baño lehenago,
- ateratuko zare gero suak ikuskerara? galde-

egiri zion Josepak lagunari.

- Aa ez, -Manasiak-, gure etxean, badakizgu,
ez dute nahi izaten gauaz etxetik ateratzea.
Bertze alde, nahiko su ta gar badaukat
nik barnean.

Gogoia illum ta atsekabez beteak sartu zen
etxean Manasi. Zertako? - Berak ere etzuen
errekki erreanen zertako.

Aintzineko gauean egiri zuen ametsa: biamu-
nean besta handia zela, hau ta hura ikusiko
zituela, bozkario zenbait egun horrek etar-
ruko ziola. Zer mundik eta nola? gauza
garbuit etzetzion gogoratu. Baina, zena zen,
arimako atsegin handi bat izanen zuen,
bere ustoz; bihotzaren bete bozkario.

Eta, besta edo jara pasatuta gero, bihotza guse
joan etxera, guse handiagoan.

Ainitz nahi ateratzean eta hutoik itzuli.
Nor etzario holako gauzaren bat gertata
bere bizian?

— VII —
— Lehengo bidetik —

Herri teknikietako zuek hiru egun nauten dute. Baña bigarren egunean yada, lehenbizikoan baño aintz motelago eta hotzagatik ziren. Elizan etzen gauza berri handirik izan; Kanpoko ezagun, aida eta adiekkide geionek alde egin zuten boren herrietara, herriak mutil aintz, bezperako jan-edonek eta lo-ekasak akaturik, biziki motel ziren; emaztekiak ez hain edetki apainduak; gizonik langillanak an ziren bere zereginetan. Gazteak eta edarizaleak, azkar zagozan oraino, hiru egunak pasatu artean, Gorteko hamarrak aldean, ateratu ziren "Salinak" egitera. Athorra ta galta churi, eta gerruko ta boneta gorrietan, tanbolina antzirean, hamasei mutil ziren; haukien ordian, gaia zahar batzuek, urringarriko batzuek jauntziak, eta bisaiak Keldariek belztuak, bi gizon, lepoan bi zaragietan, ~~aspertak~~ ^{aspertak} goazin.

Ongi iduntzen zitzaizten tokietan geldituz, arto-jirran bezala zabalitza, arto-jorrako atzurrekin, tuntuak emaiten zuen neurrian, jotzen zuten bidea edo karrika, eta azkenean, atzuri gidorarekin

zarta ederrak emaiten ziozkaten erdiko zaragiduneri, zaragien gainean. Errian gabe doa zaragiak auzerantz puztuak zirela. Gizonen ondorek joaiten ziren neska-mutilak eresi zahar ta zentzu gabeko hau kantatuz:

"Salinetatik ehorruko da, gure eskola maichoa,
Ai salina, salina, salina, Ai salina gaichoa."
Holache ibilli ziren karrikaz-karrika eguerdi arte. Arratsaldean antzara-jokoa, antzarari lepoa mozte ta zuten, baiari; eta gero "arrezku" dantza urringarri bat gizon zahar choro eta kanore gabeko atso batzuen artean.

Hirugarren egunean besta itchurarik etzuen herriak: pilota jokoa izan zen ikusgarriena. "Tuntunera etzen nihor joan.

Pasatu edo igaro ziren bada Arranondoko jaiak. Astetik ezkil-ots eta Kaleko sonuetan bezi-tasun handia ekarri zuten; baña langarren egunerako, miok etzietan Kasuik egiten; eta tuntu edo berze sonurik gabe, ichil-ichillik, ahazge baliety bezala, joan ziren beruiz denak beren bidetan barra. On da josteta, ona denean, gizonari hats harrarazteko. Baña bethiko ez da ona. Arranondotereak lanetik

bchar dute biñe gogoiak huet eta ez dezakete
hasan luza, jostetaren akidura.
Ani ziren beaz lehengo bidetik. Eta zoin
zabala den itsasoetako lidea eta zoin larri ta
kechu ibiltzen diren lide horietan arnantzaleak!
Ekartza edo galerma donean, gabel ta ilhun
izaten da zerrua, edoi beltz ~~den~~, ~~eta~~ eta izi-
garruko chimistekin; eta ur gaina berituz
biñe, ibilker, indartsu ta itozgalea.

Egualde ona donean, eder ta izartua goi-aldea
gauaz; eguzkiaren inhar sutuekin itsas-gain
guzia ikusgarriki zilhartua, egunaz.

Bana bethi da handi ta beldurgarria itsasoa,
bethi gizonak bere burua aurkitzen du argal
edo flako itsasoko zabaltasun ahulgarraren
altzian.

Bana arnantzalek badakite, han itsasoaren barnean
dagola heien ta etheko guzren janaria;
Oyu egiten diote goizean goiz, gauerdetik laster;
jertzen dira bereala, jantzen dituzte zirazko-
sonekoak, erria bada; hartzen dute besopean
otharrak bat arraina biltzeko tresnekin
^{ta} jaku pichka batekin, eta badoaz bere
lan-tokitara. Eta han, erria bada, bustitzen,

harize hotza bada, gogortzen, edo eguzki beroa
bada, kizkaltzen, handiz oren egon ondoran,
etchea heldu direnean, heldu dire; zerbait
ekartzen badute, ekartzen dute. Bada, ezta
gauza segura bethi gibelara ethortzea, eta
arraina ekartzea gutiago.

Betak igaro ta, itsasora joan ziren ~~eg~~ lehon
egunecan, heldu ziren Arranondotarrak etcheruntz,
arantzale erdi inguruan. Garbi garbiñ zen
zerrua, bare bare ta baketen, ur zelai eder-ederra.

Uhartzean, zeru ta itsasoa elgartzen diren
tokian, ohial churi batzuek agertu ziren, hemen,
han eta haralheago biziki poliki banakatnak,
denak berdinak izan arren, batzuek handi ta
bertzak txiki txiki zuten; egalak zabaldnak,
prachada ederrean heldu ziren leioreruntz
chori edo egazti tropa txuri. Geroago, hegal
churien azpian, chalupak an ziren agertzen.

Etcherago ta arinago, elgarren ondetik heldu ziren
denak, beren gibelcan erretada churi luze bixue
bat utziz; eta azkenean, noizbait beheren, cha-
lupetako gizonen arpegi beltzaranak ezagutu
ziren garbiki.

Berhe nihortz bano lehenago ezagutu zituzten
gizonak eta chalupak Arranondoko mutal Kochkoruk.

Fian zabiltzan, eskolara gabe, batzuek iskitxetan, bertze batzuek uran jabetan, zangarretarik gote ezarrikako pantalonen edo galtza zahar barmak bustiak; bat edo bertze, urak goratzean ekartzen dituzten itsas-botakin-ka, geroak ur bazterrean edo ondarrean etzanik, someko bustiak etxera bano lehenago idortu nahiz, denak ortutsik eta mukia darietela.

Chalupak urbil agertu orduko, ez-ta-bai-ean asi ziren mutikoak.

- Lehena, Mozkorrondorena da, -batek-

- Ez, -bertzeak-

- Ba. - Nik ezagutzen dut.

- Zertarik?

- Bela-nausiko izanetik.

- Gezurra: horiek ezten izanrik....

Eztabada horietan hari zielarik mutikoak, sartu zen lasterka playa edo ondarrera mutiko-toku bat biko-gorri arpegi zuridun bat, paper ta liburuendako zakhua lepotik delindan, urrundik oyuka, bertzeak hartuko zituzten zapradex aritzinetik alegerturik; eta sudur azpian zautan mukiarri zurrupea aldi gote aldi egin ta, lehen bizirik atzeman zuenari erran zion:

«Eho! - Maichudak edo errientak anbolatuko gaurte, eskolara gabe zuek.

- Ostikoz ipurdian jotzen bazaitut - bertzeak erre-postu - . Lehen ere sudurra hautria izan duzu gero.
- Ervan behar ta egin behar guztiak burutzik, inguratu zuten eskolarik heldu zen hori, itsas ondarran zabiltzan mutiko guztiak bada nahi baitzuten jakin eskolan zer pasatu ote zen.

- Zer erran du, zer erran du Bizardunak? - galdetu zioen - Eizonik hartu du?

- Ba, izenak hartu ditu, eta erran du behar denitzan hari beharko zaitela duzuela.

- Ni ez naiz joanen, batek,

- Ni ere ez, bertzeak... eta bertzeak... - Lehenago ere ederrak hartuak baitzuzten.

Bana beren baitan bazuten bertze gauza bat. Bazaituten lehengo bidetik ase behar zela eta amaren atzinean joan beharko zutela eskolako ateraino, zeren bursaoek itandu-ta, jakinen zuten beren haurrak non ibilli ziren, eta zapra aldi bana hartu ta joan beharko.

Hau gogoratu zitzaionean lehenbizikoak erran zuen:

- Gure amari zerbait erraten badio kokin behar, berriketari batek, bereak hartuko ditu.

- Eta nik -bertzeak- errientak burkitzen banau, bizarrak ateratuko.

- Ederki, - erantzun zuon mutiko ille-goridunak - bertze zurrupea bat egirik.

VIII -
- Arrain Saltzaleak -

Arrautza polita egunik, chalupak herria sartu zireneko, hon zagozen karia gainean emaztekiak. Heien lana da Arranondon sewrik, arraina chalupetarik atera, garbi ta gazitzea, tchukia balmbada. (Lardina eta antchoa). Hondia denean (besigu, legatz, edo atuma, geienetan) saltokira eramatean ~~dituzte~~ dute, zeren ~~guzurak~~ chalupa guzirik ekartzen duten arraina batean saltzen dute mandazainari.

Emazteak behar dute, gainera, Kampoko herrietara egotzeko lantegiak erosi duten arraina ohoon erre ta dupeltchuetan trempan ezarri.

Azkenik, heien lana da ere, herria ta inguruetan jateko behar dena, Karrikaz-Karrika Saltzea. Hiru motetako saltzaleak ezagutzen ditut; Chalupa jabilien emazteak, emazte ichil ta onak geienetan; chalupetarik ~~ekartzen~~ ekartzen duten arrain tchukia, erre edo egon gabe luzez ezin egon den arraina, herria berean Karrikaz-Karrika Saltzen dutenak; eta bertzen erositako, haurzotako herri-otara ahal den arrain mota guzira, eramatean dutenak; Azkeneko hauk astodunak ditzen dire,

astokim doatzilakotz herri-herri. Astodunak ziren Tramana ta Brix, edo hobeki errateko, asto-jabeak; langileak biak eta bihotz onekoak, baina haur-haurretak bat bertzearen etsaiak, edo etsai bezala boji zirenak, eztena bano miki zorrotzagokoak, ahora heldu zizaien itouskeria normalin erran behar zirenak, atzaparetan lotzeko belhi prest zirenak.

Hauk ziren emazte kalapitari guzien buru ta nagusi; kalapitan haritza zen beren atsegina; karian biltzen zirenen artean gozurrenak eta garichtoenak izaitza beren harrotasuna. Egri edo gezurra erran, berdin zizaien; gezurnak etzitzen ahalgearayten, zeren oyu handiena egiten zuenak edo atzaparirik azkarrerak zituenak irabazten zuen partida edo auzia. Belhi deudarka eta garrasian, hitz itousienak ateratzen zituzten asarretzen zirenean. Itustekoak ziren heien gorputz, buru ta ezkuon jestuak.

Aipatu dutan egun nuntan ere, ezdeus baten gatik ari ziren, eta jainkoak daki nola finitu zuten asarre-aldia, zuntzurra heta ta bozak ta indarrak bukatu zitzaizkotenean.

Otharretara bat atunekin heldu zelarik, karia gainean

zagozen emazten ardetik pasatzean, zurekada bat
eman zion otharrearekin Brix-ek Triamanari,
uste gabe edo nahiez, hori estakiagu. Eramanak
burua itzultzearekin, ikusi zuen bere kontrarioa,
eta asi zitzaion:

Nor duzu hau, horren bertze lekua behar duena?
Erregin zenbait dela uste du, eta Brix sorgin bat
bertzeuk ez da.

Eramanaren elhe garratza entzun ondako, utzi zuen
Brix-ek buruan bere otharra, ezarri zituen bi
eskua gerrian, eta ingurutakoeri begira, burua
ingutuz, erran zuen:

- Hara, hara, gaur ere, nola asten den kaskomotz,
zikin, ordi hori.

Eta berentean, jarraiki zuen:

- Errazu, Eramana zabala, atso ipurdi handia, zoin
sorgintegi edo akelarretan ikusi nauzu ni?
Zu izanen zinen akelarrean, zu. Baña,
mozkortuta, ez bide dituzu ezagutu, zuk,
zurekin zabiltzanatik.

- Mozkorta, ni? Zerekin mozkortua? Erri
atzo kaulier azpitik karrikon erroi zaitzun
botailkoarekin?

- Ze, zer? Neri botula erroi zaitela atzo
karrikon? Gezurra diozu, kiskil, zantzar,

zerri, urde, zorritsu, lotragabe zikina.

- Ni egiten daitzu egiak, min? Alferretan
utakuko duzu ba, Marikontzek ere ikusi
zintuen-ta.

- Marikontze ergel, begi-makur, pretrialari eta zuri,
bieri, aurpegiko larrua kenduko daitzuet nik
neri atzaparekin, lodia duzue bama berdin du.

- Zuk? Ai, ai, ai! Etzagula ahantz gero, buruan
zorritik ez baduzu, azken aldian nik emanikako
zafardak kenduak izan zirela zure bartzak.

- Zuk kenduak neri bartzak. Neri buruan ezta
bartzik. Burua garbi daukat nik, Eramana;
zuk, zital zikina, egundairo zure bezian izan
ez duzun baño garbiago.

- Zekin garbitua? Tchantonenetik ekarri duzun
aguardientarekin? Hobeki izinen zinuon begietako
makarnak garbitzea.

- Zaudu eskulitik, emazte utel geseak hila. Zorzi
neri antzinetik, Bertzela...

Brixen ta Eramanaren butz itrusietarik laue-
tarik bat ez dut ezarri hemen. Heritar gizonek
beron chalusetako lanetan, deuseu kasurik ezin
gabe segitu zuten. Belhukoa baitzen! Bertze
balzuek izan balietz, baña Eramana ta Brix... Ba!

Saldu ziren arrainak. Astodunek erosi zituzten
parte batzuek; mardazainek gechago; eta
ondarrak lantzegetako gelditu ziren. Bakotzak
artu zituen bereak; astodunek ezarri zituzten
berenak asto bakotchen gainean bira otharre.
Eta harri, harri; ainitz ibili beharrak baitzeren.
Arranondoko astodunek fama handikoak dire.
Asto bizkorrenekin, bethi oinez oron luzetako
bidetan, nahiz uda nahiz negu, guentean gauaz,
niharren beldurrik gabe, ham laster Arrateko,
Izarko edo Antiguako Amare othuitz eginez,
eta bethi elgarrekin Kalaputan; herrietan
sartzean, ~~ka~~ alegera eta erasian, Kanta zahar
edo berriak ederki emanez, lotan dagozinak
atjararteraino, gauaz bada; eta eguna ~~digitu~~
ezkeru, arrain ederrak eta merke! luze eta
garbiki oyu eginez, beharri elkorrenen entzun
arazi arho. Lortzi, hamar, amasei asto beren
antzinean, ham doazi Arranondoko arrain sal-
tzaleak goheerrialdeko lekuetara, itsas-kostako
azkartasuna oyua, bai eta gatz-alde lodia ere,
Karruka eta lide guzietan zabalduz.
Ameka aldez, Markina ta Durangon edo Elgoibar,
Erbar, Mondragon eta Onatin, entzun dituzte

Arranondoko astodunen hutz itxura ta latzak,
baita ere heien kanta ozti ta ederrak,
Ameka aldez, entzun dut nik, arrantzaleak lotara
doazinean, illuntzeko aize gochoak Arranondo-
raino ekartzen duen holako kanta pollita:
"Itxasoak irak handi, Ezdu ondorik ageri:
Tasa mintzake handik, Markea ikuska gatik
Sekulan, kanta hau entzun ondoan, norbaitek
galdetzen balotket astodunari maiterik badaukate,
laster izarren du holatsuko erantzun zorrotza:
- Huma gure mutur beltza, maiterik badaukagun,
dio. Bai, Cost, zu baino mutul hobekak eta
maitagarriagoak."

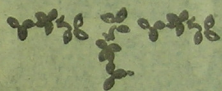
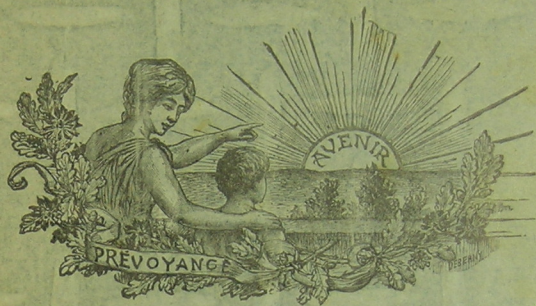

N° 2124
Marque déposée

Pierre ARBURU

L'AVENIR

CAHIER

de _____

Appartenant à _____

— Gure Gazteak —

Ez ditut ahantziak Angel eta Mañasi. Bai zera ahantziak! Hima haion berri batzuek. Itxasora joaterik izan etzen goiz batez, Angel, chipiro-karposonak egiten hari zelarik, beru ama Tomas Handiak, etcheko lanetan Gabillan bitartean, erran zion: zahartua zela-ta, lan amitz egina, nekartua eta osasuna ere galduehea; eta on izanen litzatekela etchera andre gazte batonekartzea.

Angel birrüz gelditu zitzaion, deusik erantzun gabe. Eta amak jarraitu zuen:

Zure bihotzeko atean ez du oraino mirik deitu, eta hortakotz ez diozu oraino mihurri kasurik egin. Bañan zerbaite egiteko sasoñean edo garaian zare, eta nik begiztatua dut gure-tzat ongi litaketen nekatcha gazte bat.

Angelek burua altchatuta, begirada bakekin, zom da? galdetu zion amari.

Eta hunek, boreala:

— Antoni Errota da, — erran zion — Mari Errotaren alaba bakarra.

Angelen makurtu zuen burua bere harpainera,
eta amak etzuen ezagutu nola semeak hartu
zuen bezia.

Eta jarraitu zuen, berak hautaturiko nezkatcha
hori zoin egokia zen hobeki erakusteko:

- Bere bizikoa duzu Antoni hori, biziki lan-
gilea, gauzak ongi antolatzen dakiona, eta
aberatsa gainera. Jadanik Antoniren amak
berrehun "dukata" ekarri zituen Artolatik,
urretan, orduan orai baño urre geiago
baitzen; aitak ere, irabazbide onak izan ditu
atimetan, eta bere bi chalupa handiekim diru
ainitz bildu du urte batzuetan. Etehe-bizitzea
ere ez dute horiek nolana hizkoa. Egon nezake
hori guzian hobetik ez diru bertze lan.

Hango arropa churia, hango alase ederrak,
hango jantziak berriak eta hango burdinuzko-
lo-mahainetan dituzten ohe garbi polletak, ikus-
tekoak dire, gaichua! Ez du ez Antoni, doze edo
ezkont. sari txikiak eremanen ezkontzen denoan.
Zer iduritzen zaitez, nere semea?

- Neri oraino deusik ez, ama. Gauza horiek
ardurazkoak eta gogoz ongi ibili beharrekoak
diru. Belhiko ezkontzen da.

2
- Ezia da, ongi irantzen duzu, gogoeta zazu nahi
duzun bezinbat, eta gero emanen dautazu erreposta.
Hortan gelditu zen izketa.

Angelen, bada, etzuen erran ez baitzizik ez ezetzik,
gauza gero ikustekotan g egon zen. Baina ~~aita~~
amak aitari ta Antoniri zerbaiz aipatua izan
behar zuen, geroago jakin zenez. Zanduzarret
arnotegian, bere semea laster eta ongi ezkontuko
zela erran omen zuen; Antoni, lagun artean,
horriko mutilik edorrenak buru hartu nahi zuela.
Elhe horiek etorri ziren Manasiren beharrietara,
eta orduan ezagutu zuen gaichuak bere barnean
Angelentzat izan zuen zera etzela amodioa edo
maitetasuna bertzeuk.

Pena handia eman zion bere horiek Manasi,
bihotzmin gogorra sartu zitzaion barnean; baina
bihotzaren erdian gordetako zuen katsegabe guzia.

Arima handiko nezkatcha zen Manasi, bada
anima handukoak ez dire aberatsen artean edo
ainitz ikasitakoen artean izaten bakarrik.
Manasi etzen aberatsa, aintz iKasia ere ez.
Bere aberastasuna, ohe bat edo bi, famabiren bat
mihise ta bertze horrenbertze buruko. ahal;
sukalde-tresnuztat, alasia; soneko ta - - -

jantzi entzate kutcha eta gaztana makillekin
egindako lau edo sei ezar-terku izanen ziren;
bere jakitate, herriko eskolan ikasi zuen
pichka, edo buraso ta herriko aphezaren
ahotik harturikoa, estuarazko eliz-
liburu batzuetan ikasi zuena gainera.

Bana berez zuen garbia ta zuzena izatea,
giteoz zen gauza guztiak argi eta ongi ziren
bezala ikusten zituzena, eta hala hala sartu
zitzaien Angelen maitetasuna.

Ba, zorizaitzean. Ohartu gabe, sortu ~~ta~~ zitzaien
eta aji zuen maitetasun hori, bana behotz-
mina banean atchikiko zuen, karpotik mirt
ezagutu gabe. ~~ta~~ jainkoak daki zer penak jasan
beharko zituen nekatcha hurek, bana, achalean,
aurpegiari, elhetan eta harathumatetan,
etzion nehari deusik erakutsiko. Etzuen mirt
kechurik edo auhenik entzumen.

Sekulan baño goiztiarrao, elizarakoago, baz-
xertuago egin zen, eta jostetetara etzuen bere
burunik agertu nahi. Ametseri ate guztiak
hetai, hurreko atsegin guztieri aguri egin,
gazyterik zahar itchura hartu, eta jainkoak
emaniko kurutzte hartuna ongi eremanetz
bezi nahi zuen.

Zoin mingarria izaten den holako gazten bizitzea!
Zoin zorizaitzkoa zen Mañasiarena!

Sortu: behotz bere ta ederraren jabea izan, haurta-
sumeko egun ilhuren ondotik maitetasunaren argi
prozgarria banean senditu; argi hori geroago ta
ederrago handitzen ikusi. Hari beguia, urte
aituztey, choratua bizi; ~~haren nahi~~ ^{hura nahi} izan, zukuurrak
urtea baño geiago, goseak janaria baño; berezgat
izaki argi hori, azkenekotz; horrenbertze amets
ezti nahi horrekin ibili... eta batore urte
ez duela urte goizetik ~~guztira~~ ^{auratsera} argi hori bertze
batena dela eta bertze baten gana dotela entzun;
erran nahi da, gocho edo eztitasun guztiak mir-
gortasun bixuritu, esperantzia edo itcharopen amell-
tonenak galdu bethiko, argia ilhundu eta ezuna
gautu. A! Holako nahigaberik izan ez duenak
ez daki nahigabea zer den!

Mañasik berak etzakiem, etzion errech ere, nola
erori zen amodio edo maitetasunaren saretan;
bana ikasi zuen maitatzon, bai ongi, bai sobera,
eta berak etzakielarik zertako, kan zagon bethi
etche choksan, behotz-min zarotzaretim, eta azken
aldera, bethi nigar ta nigar.

Mañasiri bere bizikera berria ezagutu zionean
josepak, erran zion: --

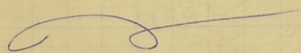
- Nik, badakit zergaitik den. Norbaitek erran
dautzu zuri Angelen gainean zer ~~eratan~~ ^{eratan} dauten.
Bai, ta halache da.

- Eta?

- Eta chuchon dabiliza. Egundokoa da Angelentzat
Anton.

- Hala izanen da ... edo izan liteke, eta uruki-
tzen zaitut sekulan boro geroago.

Egia zion Josepik. Mork ikusten ez duen
barneko Kurutzea, milla aldiz nekeagoa da
agerian dena boro, eta barnean zabalillan
Momasik, etzen mork ikustea baldur.

- X -

- Aterpean -

Etikorra zen berritz nequ beltza, eta funekin
agertu ziren ipharaldeko aize pitz ta meheak
gizon ta emagte zahar abuldueri ezurretarano
ikara sararazpen baitzieten; Kurutzemendik
lano chapela jauntzi zuen; Arno ta Oiz mendi
azkarreri buruak churuta zitzaizkoten elkuruez;
Kantabriako ur handiak berde iltuez jauntziak
ziren; baga edo tirain indartsuak arroka gogor-
ekin borroka bizian hari ziren; Karo edo antcheta
churiak, ehunka, han zabalitzan goizetik arratsera
Arnanondoko ibai gainean; eta itbas-beleak,
millaka ta millaka, sare handi bat iduri itbas-
ate edo barraren ondoan, uretan ~~funkeatzen~~ ^{gauratzen} ikuten
ziren noizean behin.

Besugotarako sasoirik hobenean ziren arranondo-
tarrak.

Angelek etzuen oraino erabaki ezkondu behar
zuen edo ez. Etzuen hartako itchurik ematen.
Itasorako behar ziren gauzetan zabilian botxi;
itbasoan bi zi zen goizetik arratseraño.

iduri zuen handik kanpo bertze egitekrik
etzuela.

Behin batez, mastreak zangoa lehertu zion,
eta mitiez aherri zen itasotik etxera, ta
etxean egon behar izan zuen sendatu arte,
luzaz, itasora gabe. Baina etzen alferrik
egon, hori ez. Arranondon, itasorako ez denari
leiorrean imaiten diote lana. Leiorrean ia-
bazten dute soldata-laurdona edo erdia ita-
sorako indar guti duten mutil koek korrek,
gizon zahar lehenago lanian ibilliek edo
erdi erri dabilzgenek; batzuek trapu-teharrekin
chalupak urez garbitzen, bertze batzuek arran-
tzalen dupak itxurriko urez bethetzen, edo
hamuak arrain handien jamariz bethetzen, eta
holaturko lan guzietan, behar bada.

Angel, zangoako muna maun jitzaien arte
guzian, bertze indar-galdurikako gizon eta
indar nahukako haurrekin batean, beren etxe
azpiko upelategian hari zen lanean.

Langile guziaz leurrean jabul-jabala jarrita,
lan aldetarik berdinak diren otharre aphaletak
zango-artean harturik, antehua edo zardim
puskak hamuetan, leuroz-leuro, ezartzen

5
hari ziren, hartean eskuarazko kantu batzuek emanaz.
Batzuetan, gazteak kantuz aspeltuta, gizon zaharrek
amitzinako ichtarioaren bat edo beren gazte-den-
lorako gertakarion bat kondatzen zuten.

Bazuren batzuek, azkar ta sendo izan zirenean,
Espania guziko Kosta ikusi zutenak, bai eta
ere ontzi handitan, urrungo itsasotan barra,
Ameriketako urrotaraino heldu zirenak; eta
holakoeri harrotasunaren aizeak hunkit aldi-
bat emaiten ziotenean, entzutekoa izaten zen
heien ez-ta-bai-a.

Etzaitela harritu, inakurlea, Arranondoko arran-
tzaleak, noizean behinika, harrotasunak hunkit-
zen zituela jakitea.

Harrotasuna non-nahi bihurtu da, edozein tokitan
egiten du bere oharre mamia, zernahietarik
hartzen du bere burua edier ta handitzeko
erakia: jite onekoa edo odol garbitzua delakotz,
jakimtuagoa delakotz, adimen hobekoa, abera-
tragoa, ederragoa edo indartunagoa delakotz.
Gauza da, zerbituetan bertzeak baino nobera
geiago dela amets egitea, bertzeri gainetik
behera begiatzea.

Harrotasunak izen ametz, badauzka, endarazko
~~hizunak~~

izkuntzetan bederen; baina bethi bat da,
arropa desberdin ainitzekin jauntzita ere.
Tchelik egoten da geinetan, agertu nahi
ez balu bezala batzuetan, baina laster eza-
gutzen da non dabillan, hala jauntzetan,
nola hizketan edo ibilleran...

Kanpoko karrasa eder zenbait heldu bada
Arromouira, karrasakoeak portuko gizonak
ikustearekin, urriki handi-note batekin
begiratzen diote, eta portukoak berriaz akioa
bethean diote karrasakoentzat: "Holako bi
zangan mehe ukamilkada batekin bota
leitekeez. Horiek ez dakite igerika, ez eta
ere eramanetan edo arriaak hartzen,

Tchipsiroek laster jan bezazkete horiek >>...
Gizon bakotxak bere harrotasuna badu, etche
eta herri bakotxak berea. Ni erraten da
ahal den guzian, ni erraten ahal ez denean, gu.
Peru ta Mikolen arteko ez-ta-bai-dea (upela-
degiak = zagazin bi gizon chakar, bi agure
ziren Peru ta Mikol), zainek ur eta lur
geiago ikusi zuen izaton zen.

- Zu, non izan zare gero? Lehenbizikoak
bigarrenari.

- Ni? - bertzeak - Baionan ere bai, - -

Santanderen ere bai, Gijonen ere bai.
- Baiona, Santander, Gijon! Baia! Herri horiek
edozein haurrek ikusi ditu... Koruina non den
ere eztaikizu zuk.

- Ezetz? Koruina Gijon bano haratago da.

- Eta izan zare han?

- Ez.

- Ni, bai

- Bana, ni haratago ere izan naiz.

- Non gero?

- Lisbean.

- Bai eta ni Kadizen, Zangeren eta Zentan;
moruak dagozen lekuan gero.

Moruen izena entzun arduko moruko guziak
ermatu zituzten beharriak, eta ez-ta-bai-eko
haria hurratuirik, asi ziren galdeta:

- Moruak Kadizen dire?

- Ez, Kadizen, gata: gatzetara joaten ginen
Josantomoren ontzian. Amerika joan-ethorri
egunikako ontzia da qure San Pedro zaharna!
Zerbat mate ginen!

- Moruak, non dira, ba?

- Zankeren eta Zeruetan.

- Zuk ikusi dituzu, Peru?

- Bai, ehun aldiz seirik.

- Nolakoak dira ba?
- Gu bezalatsuko gizonak.
- Gu bezalakoak. Ez dira beltzak riduan?
- Beltzak edo beltzaranak. Sorbi bat ibil-tzen dute buruan, eta jauntzi zahar, luze, zikin bat soinean.

Morua beltzak dira, erran zuen hontan amalan urte inguruko mutiltcho batek. Nik ikusi nuen bat behin Santandereko Karkika batean. Turpegia ta papareoa, eskua eta donak, beltz- beltzak zeuzkazan, ezpainak lodi-lodi, hortzak zuri-zuri eta kizkur-kizkur illeak.

- Horiek ez dira moruak, erran zuen Mikolek.
 - Zer dira ba?
 - Afrikanoak dira horiek.
 - Afrika ez da bada moruen lurra?
- Mikol galde hura zer erantzun ez jakinez gelditu zen. Etxuen bertzerik egiten ahal. Itasoan ari, itasoan indartu ta indaigabotu zen. Bazakien zenbat oren behar ziren Aramondotik Kadizera, edo Kadiztik Bilbaora, bazakien zoin aize ziren aizerik hobenak joan-jin edo itzultzea egiteko. Barzelonatik asi ta

Donostriara ziren urteko herri guzien sartzeak edo barrak nolakoak ziren ongi bazakien; non zagozen tiranik gogorrenak eta sable edo ondarrak handienak ere bai; bazakien noiz eta zoin aizekin ezarri mastetan holako edo holako aize oyala; itsas gizon azkarra izan zen, hitz batez errateko; baina etzuen sekulan liburu bat hartu, etzuen irakuritzan ikasi eta etzuen egundaino jakin erreuma-mugak. Non zoin antzindari zen etzakien, non zoin arrazakoak baiz ziren ere ez.

Mikolek eta haren gisako bertze itzargizonak ihuntasun ta nahaste handiak ~~zuzen~~ buruan holako gauzen gainean. Ameriketara izan zirentzat Amerika guzia Habana edo Berakruz zen.

Gauza horiek ontzi-gidari edo ontzi buruak ikasi behar ~~zuzen~~ zuzen zituztenak ziren.

Nolanahizka, etzuen nahi Mikolek bere ez jakitate mutikoen antzinean agertu, eta elkorra edo gogorra balitz bezala bertze gauza batera itzuli zuen bere solar-aldia.

- Hametaka urteku ibilli ditugu itasoan'- jarratu zuen - Hiruogoitahamazazpi urte izanen ditut heldu den Abenduaran seian, eta hortche, itasoan, igaro edo pasatu ditut denak. Amasei

urte mituenean sartu nintzen San Pedron.
Ordukoz hiru edo lau lagunekin nequitu
~~nuen~~ nuen nere besoaren indarra, ukamiloa,
eta tehopapeko chakurra baño chakurra goa
nintzen. San Pedron egin mituen Kadizera
joan-ahor, zazpi urte; gero Santa Kurutzan
bertze hiru, eta ezkondu ezkerre hemen ibilli
naiz behi.

- Beaz, gaichtoa zinen zu gaztean, -galde
egin zion Angelik.

- Gaichtoa, gaichtoa errateko ez; aski harrota
ta lotzagabea; begiondotan bat belztu eta
~~haren~~ ^{beste} tokitik hortz batzuek ateratu, ez dut
bertze kalterik nikorri erakarri.

- Eta ez duzu sekulan tirabirarik egin?

- Ontzi handietan ez, estualdi frango itelli
arri; Chalupetan bi aldiz; baña jainkoari
ta Antiguako-Amari esker, behi ongi atera
izan naiz. Ez naiz ni behin ere ibasora joan,
Antiguako-Amaren baseliza skusten den tokian,
Chapela edo boneta kenduta, Agur Maria bat
erriam gabe. Lehen hola egiten ginuen denek.
Gaur ez dakit. Uste dut arinkiago dabiltzala
orako gazteak. Eta gero larrialditan Andrie-
Maradon laguntasuna behar.

8
- Antiguako-Amari laguntasun amitz zor diezkat
Bez, Arranondotarrek.

- Bai, amitz; nilla aldiriz atera ditu estutasun
handietarik arrantzaleak, hauk nola etzakitelarik.
Nik badakit gertakeri edo ichtorio polit bat,
aitatari intzuna. Egia den, gezurra den, ez dakit,
baña nik egiztat daukat.

- Eira, Mikol, erranguzu - deadar egin zuten
mutikoek.

- Hor doa, Beaz. Behin, bertze amitzetan bezala,
arranondotarrak ateratu omen ziren ibasora
denbora biziki garbi onarekin, baña arratvalderako
zeru guzra goibeldu omen zen, eta aizea, galema
eta euri zaparrada asi omen ziren jainkoak
lagun. Chalupak ez omen ziren ageri, eta
holakotan izaten den bezala, herriko gizon ta
emazteki guztiak, kechi ta arduratsu ba-
zeoazen, batzuek eliza nauzira, bertze batzuek
beginali-etchera, eta Antiguako baselizara
norbaik edo bertze. Eta hemen hasten da gau-
zaren harrigarritasuna. Antiguako Ama
garbi ta ona ez omen zen bere tokian!
Emazteak egon omen ziren galdeka eliz-jainari,
ta eliz-jainak erran omen zioten goizean,
argi-utzira ezarri zuenean, han jagala --

betxi bezin idor ta eztra, eta etzakiela geiago deusik; galde egin omen zuten apez - naguari eta harek ere etzakiela deusik.

Zabaldu omen zen bereala heuru guzian berria eta joan omen ziren herritar guzrak, zahar ta gazte, Antiguako inguru ta bazterrak miatzera.

Alferretan: Antiguako Ama etzen Arnanondon edo norbaitek ebatsi zuen edo berak iges egin. Bana norik ebatsi, lehenago ere ebastera joan zitzaizkon ohonak urhatsik ezin eginez gelditu baitziren aldare ondoan? Zainera, zertako zuten ohonak Andre Mariaren soundua edo iduria, aste-egunetako soinekoekin baitzen orduan? Eta zertako iges joan bera, Arnanondotarrak kainbertze maite izaki-ta? Gauza ilhuna zen, biziki ilhuna, eta norik etzetzaken eruan nola gertatua, Antiguara igan ziren gizon-umazteak menditak beheara jautsi zireneko, heldu omen ziren chalupak parra-parra, patchada onean, ekartzik ez den egunetan etortzen diran bezala, Batek bakarrik egin omen zuen tira-bira; bana hango gizonak Ama Mariaren sounduari munga (muskua) eta

jakin gabe
sthotzean asi-ta laster, urtan zirelarik, ~~elzaketan~~ nola, Arnanondoko playan edo ondartzan atoheman omen zuten beren burua, batere miuk gabe.

Norbaitek (aide!) aurrean ekarri zituztela edo... erraton omen zuten. >>

- Milla debruak! Bana nola?

<< Egon ichtanpat, ez tut atako. Haren izigarrizko gertakaria erraton hari zirelarik, hara non heldu omen den ~~ba~~ Antiguako eliz-jaina, lasterka, atsak-hamtua eta oyuka: agertu da, agertu da Andre Maria! >>

<< Nondik? Nola?

- Ez dakit, bana bere tokian da.

- Egan omen ziren berretz, Antiguara herritar guzrak, eta egartzki, han omen zen Ama maitea. Bai, han omen zen; bana soinekoak bustiak, eta burnekoak arez edo salbez betheak omen zituen.

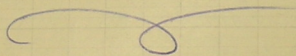
- Milla ta milla arnigeruak! Hori da gauza harrigarria!... Orduan Antiguako Ama ~~ta~~ arnanondotarrak tirainen artetik ateratzen ibilli bide zen!

- Hala da ustea, Bertze arketan ere ibilli omen da urretzean, ta ardura atoheman omen diotzate soinekoak bustiak eta harnez betheak

Eta azkenean entzulek galde egin zituen Mikoliz-
nolakoak izan ziren haren tira-burak.

- Nerak ez dute errotako handirik.
Entzungarriagoak dire Kitolisenaek, eta
horiek errotan detzala bereak, erreposte
Mikoliz.

- Eira ba; orai Kitolisen chanda da eta
mirtza daiea.

- XI -

Kitolis

C'était un joli petit homme tordu, un homme qui
portait quatre-vingt-deux ans sur ses épaules.
Trois ou quatre cheveux gris se dressaient sur son
crâne dénudé. Kitolis

Gizon txiki polit makur bat zen hau, bere sor-
baldetan larrogoita bi urte handi jasotzen zituen
gizona. Hiru edo lau bilo zurri-belts zituen
bere buru larrotuan, chut-chutak; aintz
geiago eta churiago zituen lepondoko ille kis-
kurtuak, arkuine edo bildots bat iduri.
Bekhair luze betean azpian begi urdin-kara
gozo-gozoak; aurpegi beltz dena zimurtua;
otol lodi zakar batetik eginiko-palto
edo jaka zaharra soinean; gurreko bat
praka edo pambalonen atchikitzeke, ontzi-soka
lodi bat bezala bixurtua; eta zuzezko oin-
bakoak zangoetan.

Besta-egunetan, hobeki bezitzen zen, elizarako.
Cherri-urinarekin, elizaratik edo itas-urdearen
zainarekin, noizean-behin, gurtzen zituen

larruzko oinetakoak, atheta churi garbia
zaharra bazen ere ~~edo~~ ^{edo} jakak. ~~prakat~~
edo palto-galtzak; ^{edo} nouche zen besta-
egumetako jauntzia.

Itasorako in etzelakotz gelditu zenezkerotik
egun guziz entzuten zuen megateku bat,
egun guziz joaten zen arrosariora; errier
bati jankoa ereman behar zetzaionean, han
joanen zen kitolis, argi batekin. Sacramendu
Sanduaren aintzinean eliz. inguruan, ibilli
behar ~~be~~ zenean, han ateratuko zen Jaunaren
zaintzeko makullarekin; elizkizim edo
ofizio guzietan han izanen zen kitolis alkate-
alkiduen gibelean, belauriko.

Herritar guzietz maite zuten: ain zen chintchoa
aphala, baketsua, eta adimendu onkkoa.

« Ni, ez naiz izan, Peru ta Mikol bezala,
ur handiko arraiña - ai zen erraiten beren
atkerbeto lagunerri. - Eoleta baino handiago
ez mintzelarik, bederatzi urte mintuenean,
ereman minduen aitak lanera (mazira⁹);
neguko izotzek gogortu dauztazan hezurrak;
udako eguzki berak belztu azala; Besiqui
ta atenez asez, loditu mindu ^{gion}. Ni ere, ---

11
Mikol bezala, itasooan luze izan naiz leiorrecan
baino geiago; Bana outze handietan ez naiz
egundano ibilli eta Kantawiko urretarik ez
naiz ateratu, hala beharra baitzen. <sup>(independant
d'una poloni)</sup>
Hala mola, nete frango ibilli ditut itaso bertan.

« Hiru aldiz egin dut turabira. Lehenbizi Kotz,
Arno gibelean, besigutan ginelarik; bigarrenan,
aortze honiko sartzean; eta bietan bertu gintuzten
herritar lagunek. Bana birugarrenekoa!

Beltza eta itaragarrikoa izan zen birugarren honi.
Ham chuchen, ibaian barra itas-alde kanporantz
ginoazilarik, hau zela ta hori zela, bertze
chalupa batekoekin asarretu ginon; oiuka, zara-
taka eta harrokeriazko hutzak elgarri erranez,
ateratu ginon ur-zelaiara, eta mihoreri etzi-
tzai on gogoratu Antiguako Amari botxi erraiten
diogun othotza erratea.

Eguerru aintzinean zen. - Ba-goazi, ba-goazi
ilhunabarrecan, chalupa Achiki batean lau lagun,
berdeletan, Orioko aintzinean. Bakarrik
gelditu ginenean, berandu zela-ta, hotz ere
zela-ta, arram pichka bat ere bagimela ta...
ase ginon etche alde. Zerraltchoa zen, erran
naku du leiorrekik heldu den aizea. Ezarri ---

ginen beloa, eta heldu ginen Kozkarik gabe,
halako batez, "brast", jotzen gaitu aize bumbada
gogor batek, eta "brast" denak itasora,
chalupa barmeko arrain, otharre, soka ta
treona guziak batean nahasteka.

Hala ere ateratu ginen urazpitik, hor bat,
hemen bertzea, denak hotzak ikaraz. Hurbildu
ginen, igerika, popyaz gora zagon chalupara,
eta galde egin elgarri: « Gizonak, zer zen hau?
Nork erantzun beharrik etzuen izan, denek
baginakiñ-ta. Lazakeria bat, confidentzia
handiegia. Nori gertatzen ahal zitzaion
holakorik, itasoa bare-bare izan-ta?

« Egundaino holako negargarritik nork
ez du ikusi. Gure ondoren etzen nior, eta
hantxe egon beharko ginuen ur gainean,
goiz-arte. Goiz-arte! Eta oraino, guenez ere,
etzuen seiak izanen! Hotzak eta ikaren gen-
dozen, eta hamabi, amabiru edo hamalau
Auren egon behar halache! Eta, gainera,
goizean nior ethorriko zitzaigun, ez jakin!

« Ea, mutillak, ea! Othoitze bat egin dezagun
Antiguako Amari, eta eskain diezagun, denak
ortutrik eta uramuak lepuan bere elizara
jantea, homenduk ongi ateratzen lagare, eta asi

12
gaiten orai arrosarua erraten.

« Ezarri nuen nik Ikomes (Nikomede) nere hamabi
wikoko some ederra, Killaren gainean, auspez, eta
asi ginen othoitzean. Jainkoak daki zentat
othoitze egin ginituen.

Huntan gibelarik, hamarrak aldean, aizearen
indarretik eta chaluparen zabunetik konpremitu
ginen itasoaak irakin behar zuela eta gure
ondoren zabillala erotzea. Ilhuni zen.

Getanako ta Zumaiako itsas-argiak ageri ziren
lurrian, eta neri, hilen argiak iduritzen zitzaiz-
kitan. Hiltzera geroaz en osan guziarekin!
« Zer tenore othe da? - galde egin zuen Mutchin.
zaharrak, hil-hobiko boza batak. « Hamarretarik
hamaxetera, eman gizonen errepostu - Eta berak
oraino beharrietan dutan boza ilhunenarekin:

« Zoin luzea den gaua, jarraki zuen. Zoin luzea!
Nik ez nezake irain, laster akabatu behar dut,
zuek ikusten baduzue guretarik »

« Etzuen deusik geiago erateko astirik izan, bada
tirain edo laga handi batek urrundu zuen gutarik.
Berritze ekarri ginen gibelara; baina etzuen
deusetako akalik, eta aholik lursa edo laguna
eritola, damu dut, jaunna, damu dut, erranez -

han joan zen ondora
Itasoa geroago ta handiagoa heldu zen,
tirainak geroago ta indartuagoak, geroago
ta nekaturagoak ginen gu. Nikun ezin
egonez, batzuetan Killa gainera igaiten ginen,
bertzetan Karelara jausten, gairen ezin egon ta.
Gau luzea zela eruan zuen Matchiniek. Bai,
ongi luzea.

Nere semea, nere Ikomes gaichoa, hotz
ikara handiak hartu zuen, eta negarrez ta
shotmka, aita, aita, asi zitzaion deika. Hori
zen urrikagarritasuna. Aitak ezin deusik egon
bere seme maitearen alde, bihotzeko negar gorria
bertzetik; aitak ezin goiza ta laguntasuna
erakarri, bere bizia eman ta ere.

Azkenean, etxi ginen, ez ginen lugaroko.
Jo gintuen bertze tirain batetik burutik behera
chalupa joan zen gure eskuetaritik eta elgarre-
harik urrundu ginen bertze burutik.

Urpetik ahalera ateru nintzenean, au
nintzen igeritka semearen billa. Ez nuen
nik orduan indar handirik, harrikeriarik
ere ez. Atchoman nuen semea, eta chalupa-
naino eraman ere bai eta eruan hari bertzeko.

Ezin dut, aita, ezin gion. Ortu nuen orduan
nere bularraren ondora, chaluparen eta nere
gorputzaren bitartean ezarri nuen. Zehilik
egoki ginen denak, beldurgarriko ischiltasunean.
Ikomes, galde egin nion handik laster, Ikomes,
ongi zare? Ez zuen deusik erantzun. Nola
bada, illa baitzen.

Huntan, kitohisek negar malto lodi zenbait
ichuri zituen, eta entzuten zagozonenek ere
etzuten urrun negarria.

« Nik ez dakit zer denore izanen zen, eruan
zuen - bertze tirain batetik chalupa ta semea
besoartetik Kendu ~~zaitzen~~ zaitzen; eztaikit
nola lotu nintzen bertze chalupari, eztaikit
nola egon nintzen goizeko zazpi ta erdieitan
Getaria ko chalupa batetik hartu gintuen arte.

Azkenean, ezagutzia karrik galduta, jiri etto ta ket
batzuetan ginen gibelakoa ta ni, zer egiten
gintuen ez genakiebarik, lotu ginen bertze chalu-
pari, lapak arretkari banu gogorago, atzamarre-
harik odola enogula. Hori egon nintzen gero
illabete bat, eta sendatu nintzenorako, itasora
bertze. Denak ichildu ziren orduan, kitohise
bihotzeko mina kentzearen; asi ziren kantuz aherbe-
gazteak, eta etzieren ichildu lan guzira akabatu arte.

Belhar tzarrak

Kitelis Mikol, Toru ta bertze lagunak ziren atherbetik hurbil, Karia gainean chutik ongi jauntziariko bertze gizon bazagozin elheketeta eguzki epela hartuz.

Karabinero edo guarda armaduna zen bat, "Kontrandaren" kontra^o Arranondon zagozin bertze Karabineroren buruzagia, eta erdalherrukoa edo espanola, erran gabe doa; bizardun baserutarra bertze bat, "Amerikanoa" erraten zuten, Ameriketara aberastua, ez erdararik ez eskuararik etzakien mutil zaharra, zeren bat ahantzi zitzaion eta bertzea etzuen ikasi; Arranondoko magasmetan oial saltzera, noizean behin, Bilbaitik etortzen zen gazte polkit, guri, buru-ariorckkoa bertze bat; Itzasietan bizaz ibilirik ontzi-aintzindari azkar, zintzo ta buzia bertze bat; eta bertze garrera, arrain, atun, zardina eta conserbuetan hain ziren lantegiko nagusia, erdaliduna hain ere. Arranondon lanik gutiena dutenek bezala, ber

ta hemen elgar atxematzen zuten eta elgarrekin egoten ziren ardura, oial saltzailerak ez bertzeak, eta hain ere ba, heietan, Arranondon zenean. Gure Itzasgizona Kopeta beltzekoa zen, hitez litzekoa batzuetan, biktotzean zuen guzia aise kanpora botatzen zakiem gizona, normaliri egi handiak erraten zituzkema, behar zenean; baña arima biziki argi ta onekoa. Bethi edo errechki asaretzen direnetaruk etzen; baña Eskual Herriari edo Elizari hundi aldi bat miork eginezkeru, asaretetik etzen hurrum ibiltzen.

Lelo edo arrazoin horrengatik, hainda, Eliza ta Eskual Herria bakean ezin utzi zutelakotz, Itzasgizonak, behin baño geiagotan, eman zituzkaten merezi zituzten errepostak, miñ beretkin elgarretara biltzen ziren kanpotan edo kanpotarburuko batzueri. Baña, hala eta ere, etzuten harengandik iges egiten, maite zutelakotz, edo dirutsua zelakotz, Arranondo guzian ongi ikusia eta eskubide handikoa zelakotz.

Bertze gizon hant erdaraz hain ziren, baña nik eskualdimentzat egiten dit lanito hain eta eskuaraz ezaruriko ditut horien elhe guziak.

- Nik ez dakit - zion ezpatadunak, zeren zenbait zokotan egoten baitzen ahantzia lehenago - ez dakit --

zer deluzko kantuak ematen dituzten barne
hortako asto horiek beren zakur-izkuntza
horrekin.

Itas-gizonak, aurpegia ikunduta:

- Asti zinduten hurat ethorri bano lehenago
eskuara ikastea; dena konpremituko zinduten
orduon ederki; Ni, karpoko herrietan ibelli izan
naizenean, heien mintzaireran hari izan naiz
lekuko jendekin. Etzait sekulan gozatu
hoiek behar zutela nerekin eskuaraz mintzatu.

Karabineroak: - Bana, gizona, zer erraten
duzu? - Zuen eskuara hori, alde batetik,
erdi-mintzaireraren bat da, eta bertzetik,
español guziet Kastellanoz nahi dugu min-
tzatu. Kastellanoz bakarrik hari behar da
Españian, eta bertze mintzaireraren guziet alde
bat eta bethiko kendu.

Itas-gizonak, berotzen ari: Gaijki hari
zare, jauntxo. Eskuara lehengo izkera-buraso,
eder, mamitsu eta gozoa da, karpoko jakin-
tsum aintzetek dakiten bezala, zuk ez jakirik ere.
Eta, gaitera, norik erran daitzazu zuvi nahi ta
nahiez ikasi behar dugula zuk Kastillako
izkuntzea. Ez dut erraten, nahi dusenek

ez dezaitela ikasi ikasia bethi on baita, norik,
nahi ta nahiez, mintza-araziko gaita nahi ez dugun
bezala? - Gu izan gare "independient eta libre"
gurekor ta askatuak, eta gure laguntza eman
dugu Espāñiari. Indarrak, holakotan, ez dezake
lan onik egin. Hala balitz, Napoleonek, ethorri
jencan, Espāñia bere meneko jarriko zuen. Bano
bego alde batera Eskualdunen askatasunak.

Zertako kendu behar zait gizon, etchadi edo familia,
edo herri bati bere baitako itohuna, bere aberasta-
suna, uihorren onik gabe? Zertako behar gaituzte
kendu guri gurea? - Ez othe da asti gukaurrek
gure lurrean dugun ontaruna ez ezagutzea; ez
othe da asti izkuntzarik zaharrena eta maite-
garruena ez ikastea, arrotzetek egiten duten bezala,
ez othe da asti gure mintzaireraren bartzertua izatea,
norik entzun ere ez naiz izatea? Hiri eta lurpean
ezarri behar da gaitera.

Zertako beraz ez utzi guri, zuen ta gure zaharren,
izkuntza ederra, mendu tartean gordea eta atohetia?

- Karabineroak: Etzait asarretu, gizona; bana
jakin behar duzu eskuarak ez duela zuk utzi duzun
bezainbat edertasun.

- Itas-gizonak: Zuk nola dakizu eskuararik
ikasi ez baduzu?

Oial saltzailleak: Nik ere ez dut ikasi Bilbaotarra
izanik ere, buruarek ^{zaintzen} ezpastriduten erakutsi,
baina ez dut batere damunik. Eskualherrietik
Kantabria, estuana ez da deusetarako, eta Eskualherrian
berrean, edo goinean badaki Kastellanoz edo erdaraz.

Itasgizonak: Zuk eskulara ez jakitea damunik
ez izatea, ez da harraigaria. Zuk, Bilbaotarrak,
aspaldi galduta dugu arbaso edo antzinekoen
mintzaira gozoa, eta aspaldi erdaldunduak
zaitz, eta gainera, zuretzat, sal. erosteko ona
ez den gauza, ez da sekulan ona izanen.

Jakin gauza guzuz eskulara ez dela saltzeko, baina
Eskualherrian egoteko eta zabaltzeko.

Amerikanoak, Kukurruku egitera doan oilharriak
bezala burua altxatuta, sudur-azpiko bizarrak
kizkurtuz, eckti. eckti, gozoki:

- Nik eron neyake nork bano hobeki lur
aintz ikusi ditutelaKetz: Eskularak ez du
ogia irabazteko balio.

- Nola aberastu zare bada zu zure erdara ederrarekin

- Nik nere ogia larria tinatunik eta ongi irabazia dut.

- Ezta eriaten ezetz, baina lanean haritzeko ez dut
ute eskularak kalterik egiten ~~zuten~~ ahal duen.

Baseritar bizardun edo Amerikanoak etzuen deunik

16
erantzun; Karabineroak eta Oial. saltzailleak etzuten
deunik eron nahi izan beldurrez itasgizona asarretu,
eta denak ichilik gelditu ziren ichtant bat.
Bitartean atherbekoak hari ziren Berrio-Ochoa ren
bizitzea Kantatzan, eta lantegiko nagusiak guzuz
Itasgizonari galde egin zion.

- Jakin litake zer dioten barne hortako horiek.

- Bai, gizona, bai: behenik Hamar Manamenduak
eman dituzte eta orai Berrio-Ochoaren bizia.

- Nor da Berrio-Ochoa hori?

- Aphez eginta laster Komentuan sartu zen Eborutar
gizon saindu bat; Apezpiko izatera heldu zenez-
kero, eta Jesusen sinhestea zabaltzen hari zelarik
Tonkin-en ~~keru~~ moztu zitoten burua, ezpatarekin.
Lantegiko nagusiak -; Ba, ba, aphezen ichtorioak.

Bizardunak: Hori bera da, hemen ez da bertzerik.
Karabineroak eta Oial. saltzailleak: Egia da.

Itasgizonak: Ez dakit aphezenak doren edo ez
atherbekoek Kantatzan dituzten hutz. nequketak.
Hemen, eskularaz, normahiek eta zernahi gauzen
gaminean badaki hutz. nequketan, buruz ta erreckti:
nahiz Elizako erakutsien gainean, nahiz herrian izan
den gertakari batengatik, nahiz erramuetan iduketea,
aizkoraketea, edo pilota. partida galdu edo irabazi
delakotz:

Eta nolanaizka Kantu horiek erdalerritik heldu
diren hitz zituen lutzuek lana ederragoak dire.

Zer iduritzen zaitez?

Amerikanoak: Bai, lana ez dire gauza guztiak
aphezak erakutsitakoak izan behar.

Jakitateak iturburu on aintz baditu.

Itasgizonak: Itasbide aintz badirela erran
nahi baduzu, hori egia da. Bona, aphez
etari zarenexkero, errazu: Nor daki hiek lana
geiago Arranondoko herrian. Nor erakutsiko
dazku zeruko bideak hiek ez bada?

Amerikanoak: Nori ez daitate sekulan deusik
erakutsi.

Itasgizonak: Sinhesten dut; zuvi ez daitzue
miek deusik erakutsi, eta hortako zare, zaren
bezialakoa.

— Ezarra, ez da hala? Kanpoan zerbaiz ikasi
dugun guztiak, tzarrak gare zuentzat.

— Hori ez, adichkide, hori ez. Kanpoan ikasiak
ezagutzen ditut hametaka jainkotiarrak eta
eskualeak. Zu ibilli zaren lurrean, Ame-
riketan berean, badie Begoñako Amari ofizio
ederrak egiten diozkaten eskualdunak eta
heien sor-lekuko mintzaira biziki maite
dutenak. Ez guti gero, lana aintz. Bizibeharrik

ereman zituen hurrnera Bona eskualdun bezi dire
eta bitoritza eskualdunian dute.

Karabinerak: Bona, orduan, gu ere gaitetzat
hartzen gaituztu?

— Nik ez daitzuet duzuenetik deusik kendu nahi,
eta hortakotz erranen dut zerbaiteko onak izanen
zaitezela. Bati, bethi chuchen ez diren lege
lutzuen itzalpean, herrien mugarri ta itbas
inguruen zaitezeko; bertean, hor nonbait egini-
kako oial Acharrak angeles oial azkartzat emateko,
bertze huri, herriko arranik merkena oliotan
puchka bat erre ta kanpoan Karo saltzeko.
Hortako onak zaitez, lana ez Elizarentzat eta
Eskualdunarentzat.

Sinhestetik ez duten gizonak, huzketa eta erakuste
gaitheak ekartzen dituzte herrietara; eta zuak,
gizon argi jakintsunek, ez duzue sinheste onaren
juzkari. Belhar tzarrak zaitez zuak.

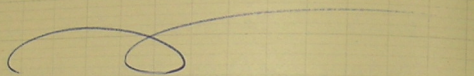
— Derak?

— Zuek bai, zuetarikoak ez jainkoari esker.

— Bego, bego, akabatu zuten, zigarro lana harturik.
Eta Amerikanoak erran zion Itasgizonari beharri
chokora, eskuaraz:

— Zu aphezekin apheztua zare.

Eta bertzeak Amerikarari:
Eta zu, aberekin aberetua.
Itasgizonaren jirikaldia etzuen Amerikanoak
konpromitu. Berea zer zen ez jakien.
Alimalea erranen zuen berak-ta.

- Buruz-buruz -

Ura, gatzia ta ezkata dariocla ibiltzen dire
Arramondon Chalupa jaben emazteak, beren alabak
eta alogereko emaztekiak, beugotarako behar den
arrazin tehikia dupelateqietara ~~eroman~~ ta
gazitzen. Baña, beruz garbi dena, gauza gu-
zietan izalen da garbi, eta gure Manasi arria-
tsalde batez, Kalotchak oinetan eta telazko
zaia soimean, ontoa orraztaturiko illea
mokanes polit batekin lotua, ezkatat ongi
aizeraturik, eta iturririko urean estkuak gar-
biturik, etche alde zoon lan horien ondotik,
ahal bezin eder, ta bertze edozon baño garbiago.
Hain chuchen atherpetik ateratu ta, orduan-
tche zioan angel ere karrika batetik bertze-
rako eskaler malletan gora, errestaka, errestaka,
eta, ustegabeen buruz-buruz egin zuten bi
gaztek. Manasiri, aurpegi-ko larru churia
gorritu zitzaion bereala, barneko zarrada
handi batetik eta haupadaka asi behotza;
gure neska zer erran ez jakin, gelditu zen
erdi moteldua.

Angelek, paretaron ondoko egur latzari lotua
zabalarik, atseginetik inkuiri zuen auzoko
neskatcha.

- Zeri duzu, Angel? itandu zion hurek, hatsa
jin zitzaionean.

- Gauza handirik ez; baina hementxe nago
zenbait egun haurtan, deusekarako ez naiz elakotz.

Duela zenbait egun, ortziak naski,
Chalupan, maste handiarekin gabeltzalarik, es-
kurarik, iges egin ta, ~~eskuratu~~ ezkerreko
zangoko erreak lehertuak izan ditut.

- Ez duzu beden ~~ta~~ hausturarik?

- Ez leherdura bakarrik. Hala erran zuen mi-
dikoak edo asagileak.

- Eta zeretik igiten duzu?

- Lino-aziarekin edo ez dakit nik.

- Olio ta arnoarekin nahas?

- Baietzuste dute.

- Ez duzu ibilli behar.

- Beaz, etchean egon alferkerian.

- Etchean ere izaten dira lanak.

- Atzo ta herenegun egun mituen egun beharrik:
esku soka ta tchiruro-haupain batzuek, behar
dieneko. Orain ez dut geiago berunik, ez eta ere

alantzerik eta ari chiririk.

- Gure aitak badauzka, eta nahi baduzu...

- Ez, ez, mil esker. Badut lanik aski arnu
ta biezekin

- Euk, denak utzita, sendatzale baten goma jovan
behar zinduke.

- Zerbaitegin beharko dute hobeki ez banoa.

Angelek, nekatzan zelakotz, echti-echtia igaiten
zituon haurrako malla zaharrak, bidan atcheman
zuen lagunari bazferrietik begiaturtz; bertzeak,
etcherako gogorik etzuen, eta erranduk Angelek
bano emekiago igaiten zituon. Astetik izan zuen
belduna bota zuenean, geroago ta errechkiago
mintzo zen, buruberatik gaurieko karrikara las-
sorregi igaiten etzuen nahi, ontra zen Angelekin
elheketi, eta hau dela ta hori dela, hortkoa ta
hemengoa, mintza ta mintza, tchutchu-mutchu,
ahal zuen bezinbat luzarazten zuen mutilla-
rekin zaurkan gatz-gabeko hitz-aldia. Eta
gatzik gabekoa izanik ere hitz-aldia, edo berakotza,
edo porroa, edo tipula, bazeu zerbaite; mutillak
ere geroago ta berakotcheago igaiten zituon mallak,
eta azkenerako, Manasari aintzen-aintzinean
begira, pausa-aldi handiak egiten zituzten
malla bakotchean.

ligne de fond

Aurpegiko gogotasuna joan zitzaionean,
neskatcha gazteak erakutsi zion mutillari
bere beginada ederra ta amultona. Angelek
etzuen halako begiadarik ikusi, eta atse-
gin hartu zuten orduontxe.

Zer erran handiuk etzuten beren artean, baina
etxerat joan behar handiuk ere ez, itxuraz
beden, eta goiti ta behuti zabiltzaneri
"Agur" edo "Aurratsalde on" egin ta, haru ziren
beren elkeketa luzean.

Huntan, lehen goiti joanten ikusi zutena,
Eramana, heldu zen beritx behuti, eta bi
eskuak gerruan, neska - mutillari ikitant
bat begira egon ta:

- Gazteak - erran zioten iruz - luzea
duzue ari zuek. Ezin pika ezin pika?

Eta Manasi, lo gocho batetik irazartzen
balitz bezala, gorri - gorria egina, begi handi
zabalekin begira eparri zitzaionean;

- Ez lotsatu, neskatcha, - jarraitu zuten Era-
manak, - ez lotsatu, sasoinen zaitze. Hauta-
tuak zaitze zuek bat berbearentzat.

Harritua egon zen Manasi, bere barneko
ametsak agertu zirelako; Angel, nihoiz bano

geingo ta hobeki neska gazteari begira.
- Entzun duzue zen erran duen? itandu zion Mutillak
Manasiri.

- Zer nahi gauza horrek - erantzun zuten berbeak
lotsagabe handia baita.

- Bai, lotsagabea da.

Eta hauche da ichtonua. Eramanaren errana
lotsagabekeria zen, baina gure gazteak etzuten
tzartzat hartu. Iruz an ziren arrain saltzaleak
erran zituen hitzez.

- Ez baginaki bezala - zion Manasik - Angel
ez dela Tchanagorrien alabarentzat.

- Zertako ez?

- Zandu ichilik: aintz gauzen gatik. Herri
guziak ez othe daki Antoni Errotarekin ez kon-
tzen zarela?

- Leku guzietan, emazten mihietan bereziki,
beriketā handiak ibiltzen dire. Nik erransten
dautzut eta sinhesnezazu, Manasi: Neri
oraino nihoirekin ez kontzerik etzait gogoratu.

- Egia duzue, Angel?

- Egi - egia.

- Nola, orduan, egoten zare Antoni zekin?

- Aintzetan ez naiz egon. Zuekin bano bakanago.

- Bano nerekin, berbe era edo manera batean

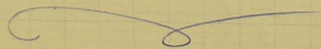
- Zuk zer dakizu?

- Hau entzutean, Manasi bi begiak negarrez
- bethe zituzizkon, eta Angeli bat. batean
- bereak argitu. Geiago mintzatzeko astirik
harta gabe, neska gazteak chalupetako mutillak
petuk. gora heldu zirela, ikusi zituenen:

Ene! - Chalupak etxerri dire, afarria egi.
Akoa dut, eta joan zen lasterka etcheruntz
Angeli "Agur" egin gabe. Honek ere etzion
agurrak egin, bana bere baitan erran bai:

- Zertako ez da orhoitu lehenago afarria
egin gabe eukala?

- Zer diozu, irakurla. Ametsetan hariko
zela gau hartan Manasi. Jakina da.
Bana ametsak, ametz izaten dire bethi,
itcheurakoak izanak gatik.

- XIV -

- Nahi gabeak -

21

Maiz edo erdura burasoak etheko seme. alaben
zorigailza egiten dute; batzuek zuzenbidean
haurrak altchatzen ez dituztelakotz; bertze batzuek
etsempulu Acharra emaiten diotelakotz, heien ani-
tzinean zernahi erran edo egarrez; zenbaitok
beren haurren akatz, hutsa ta grina tzarrak ikusten
ez dituztelakotz, nahiz bertze batonak ikusleko
begiak zabaltzen dituzten; bertze batzuek, behar
litakenean, merezi dituzten erasiak ez diezkatelakotz
egiten, asarnetu gabe eta heien onetan durrela
erakutsiz; eta, geienak, seme. alabak ezkontzeko
heinean ~~seminan~~ direnean, haurren zorionari bana beren
abantailari ta gogorri begiratzen dutelakotz.
Seme. alabak ezkontzeko egunerara hurbiltzen
direnean, burasoak ez dire beren idwiripena
ukatu nahiak; heien gogo edo gustukoa ez dena
ez dute nahi ethean, gazten gustukoa balinbada
ere, ona, elizakorra, eta langilea, etchera ekarri
nahi den mutilla edo neskatilla. Eta, buraso
armitzen satifatzeko, dirua ta ontasunak izaten
dire gauzarik hobenak. Heien arabera,

21
etche^{dunek} ~~gaur~~ ~~etche~~ ^{dunekin} ~~gaur~~ ~~etche~~ ^{dunekin} ezkondu behar
dute, etchezainek etchezainekin.
Egia da, haurren gainean, jainkoak eta natura.
lezak eman diotela burasoeni manamendu;
hauk behar diozkatela etsenplu ta erakusmen
zuzenak eman; baina ez dute ahantzi behar
beren manamendu ta hitzetan jainkoaren legea
ta seme. alaben ongia behar dutela begiratu.
Zaharriagoak direnezkero, argituagoak dire;
eta erakutsi dezatela beren desira, seme. alabat
bortchatu gabe egin nahi ez dutena egitera.
Angelen aita ta ama bertze armitzenak bezalakoak
ziren. Gure mutil humek, bere baitan zeribait
erabili arren, etzizun nikorri deusik erian,
eta Arranbatego mudiakoan zangoaren sendatzen
egon zen denboran, Zardimizarrek eta emazteak,
emazteak bereziki, heien mutilla ahalge zela ta,
sekulom etzela bera ~~antonioren~~ ^{menturatu} Antoniren bura.
soekin antolatatu zuten gazten ezkontza. Geiagotarik
gabe, ustoz gauza egria zen, atunetara baina
lehenago, San Juan. etako ezkonduko zerela hedatu
zuten herri guzian, eta etcho. bizitza berriko
beharrenak ziren gauzak manatu ere, ichel. ichillik
Antoni lortetan ~~ez~~ zagon. Etzizun hau nikorren

22
ganako amodioak urtuko zuen emazteakia, Angelekin
bezala bertze nornahiekin ezkonduko zen, hau baina
geiagoko izanezkero bertzeren bat; baina Arranonden,
mutillik eder ta aberatsentzat zaukaten Angel; neska
tcha gurriet mutillik hobena zela zioten eta hori
akotz zen hain alegera Antoni, gauzarik hobena
ta berezat zelakotz. Herriko adichikide guztiak
jelos izanen ziren; Horiche zen Antoniren asmua
bakarra.
Entzun dezagun orai, Angelek, Elgribartik ethorri
zenezan, amarekin izan zuen elhe. aldia. Aita
ibrasoan zen.
Amak — Astia eman dautzugu, seme, ta gargeiago
zeribait ez othe duzu erabaki?
Angelek: — Zer erabaki, ama, zeren gainean?
Amak — Zeren gainean? Ezkontzaren gainean, bada.
Angelek — Aa!
Amak — Guk, zuri bidia idetik eagoatik, Antoniren
burasokin mintzatu gare, Antoni ere prest dago,
eta ez duzue aphezaren gana joatea bertzerik.
Hara ~~ta~~ ama on batetik nolako lanak egiten dituen
seme on batentzat.
Angelek — Baina, ama, nik deusik erantzun ez badut,
Amak — Eta etzinduke erreporturik emanen ere.

Baita lau ilabeti gauza hortaz mintzatu girela,
ta hitzik ez dantazun erran, eta nik.....

Bethi ezkongai egon behar othe duzu?

Angelek: Ez naiz oraino zaharra.

Amak: Bana, n, bai, ta gure etchean neke
airitz bada emazte bakarrarentzat.

Angelek: Har jazu nekato on bat.

Amak: Etchekoa duzue ~~erit~~ sekirik hobena.

Angelek: Ez gare ongi bihi, ama? Bihi
gaiten holobache, oraindino.

Amak: Eta zertako ez duzue ezkondu nahi Antonirekin?

Angelek: Eua errateko, ezpait bihotzera sartu
nekatcha hori; harrochkoa dela iduritzen zait,
apainzalea, airosegia.

Amak: Ea zer erran behar dute guretzat An-
tonion burasok?

Angelek etzuen deusik erantzun galdetun,
bazakien amaren falta zela, eta etzion aurpegiara
bota nahi.

Aita itsasotik ~~jin~~ ^{jin} zenean, ihunchko atzeman
zihuen ama semeak. Bazakien nontsuetik ethor-
riko zen ihuntasun hori, bana heien ahotik
entzuteagatik.

- Zer izan duzue? galde egin zioten.

Amak: Zer izan da? Gure seme huri harrochkoa
iduritzen omen zaió Antoni Errota, apainzalea,
airosegia. Lenden airosa izatea hobea da kontorra
izatea bana, ta apaintzen bada berritz, berearekin
apaintzen da; haret badauka berak apaingarriak
erostekoa eta geiago ere.

Zardinzarrek semeari begiratu zion, zenbait erranen
zuelakoan. Angel, suaren garrari behina zagon
ichillik.

Bazuen mubillak zer gogoan pasa. Alde batetik
bere buruak erraten zion gaizki zela gustukoa
etzien emazteki batekin ezkontzea; bertze aldetik
etzion amari penarik eman nahi; hura che
zen estualdia.

Zardinzarrek, berritz, gauza guzuen gainetik
etcheko bakea ta semearen ongia nahi zuen.

Egia, ibilli zen, hainbertze aldiz, arnotegiko
lagunen ta Chalupa barnekoeri erraten Antoni
Errotarekin ezkontzen zitzaioela semea, ezkontza
hori gauza handia baitzen.

Niork ahorik etzuela idokitzen ikusita,

- Ea bada, - erran zuen - guk, Angel, egin duguna
zure onetan egin dugu; bana zuek behar duzue
ezkondu, eta zuek nahi ez baduzue....

Amak, negarrez; Hau da ordaina! Humentzat
buru hausten jo funat jo hornat ibillita, hau
da ordaina.

Amaren kanoregabekeri ta hitz choruek min
handia egiten zaiden Angele. Etzakion zer
erran, etzakion estualdi hortarik nola atera.
Begiak hetoita ezkonduko zela errateko ere
bazagon. Azkenean, egonaldi bad egintza:

- Ongi da - eman zuen errepostu - nahi
edo gustuko ez den norbaitekin ezkontzea?

Aitak: Ez, gaichoa, hori ez. Zuk ez baduzu
nahi, lehen ere erran dute eta...

Angelek: Nik badakit esker amitz zor
dantzutela zueri, eta eskergabea ez naizela
uste dute; zuen meneko nago, eta zuet ma.
natu ta gogorik gabe eskontzea ongi dela
erranezkeru, ezkondu ere berdin egon nuntate,
bana ez da hori nere nahia, gaur seurik, eta
iduritzen zait luzapena eman behar zaidetela
Antonien burasoeni. Hala, ez dire haut mikorre.
Kin samuritu, eta nik hatsa hartuko dute.

Aitak: Ongi errana da seme, arras ongi,
Goazen orai arrasaira, eta biba baketa!
EtcheKandre egizuztu gaur afari on bat.

Amak etzuen geiago deusik erran. Bi gizonak
joan zuten elizara. Hemdik ateratzean, "Angel"
deutu zuten karrika bazkeretik neskak gazte batek.

- Zer da, Antoni, erantzun zuen musillak.

- Zer da bevi, Noiz etxerria zare?

- Gaur arrasaldean.

- Ongi?

- Bai, sendatu naiz.

- Elizan ikusi zaitut eta zerbait jakitea gaitik
ateratu naiz bidera.

- Mil esker.

- Eta, deusik erran dantzute etxean?

- Bai.

- Zer iduritzen zaitzu?

- Oraindino ez dugula holakorik behar.

- Ee! Zertako? San Juanetako, ez? Noiz bada?

- Ez dakit noiz.

- Ez dakizula noiz?

- Ez.

- Ez duzu zuk ezkontzeko gogorik.

- Oraino ez.

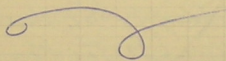
- Oraino ez? Nik ere ez, bada... Nahi banu
zu bano hobek banituzke noiznahi ta nonnahi.

- Hobe, hobe, emaztekoa. Mork ez dantzun erraton
ezetz.

Jean ziren huntan neska. mutillak bakotoka
bere alde. Neska gaztea, avarre ta muturr,
etche bazterrean negar egitera, herriko mutillak
ederrera beretzat etzuelakotz; baina Karrikaren
erdian, fitonk ez balitz bezala harro, ta berak
utzi zuela mutilla errateko asmoarekin.

Angel, errepostirago, amaren beldurrez, baina
alegera, burasok ezarri zioten lokarria hain
laster urratu zuelakotz. Etzuen uste berak
horren file kolako bat gertatuko zela.

Beharbada burasokak hola aintzinatzea etzen
ongi egina izanen; baina, zer egin behar zuen
bada, gauza esku artera jin zitzaionezkeru?

Ustegabeko Gertakariak

Antorik baño negar mingatehagoak egin
zituen Mañasi. Etzakien hurrek zer pasatu
zen Angelen etchean, bixamun goizean goiz,
bera, Mañasi, Bilbaorako zalburdian edo
~~Mañasi~~ Karrosan sartu zenean. Entzuna zuen lehenago,
Angel Elgoibarren egun tzer denboran, hau ta
Antoni laster ezkontzen zirela. Ezin sinhetoz,
toki aintzetan galdetu zuen egia othe zon
berria, eta alde guzietan baietz ta baietz, gauza
segura zela. Antoni ta Angelen burasok berak
ziren berri ona toki guzietan hedatzen zutenak.
Autoberok zionez, Lardinzarret bere chalupako
guzien aintzinean aitortu zuen.

Lehenagoen gainera, aintz argaldu ta mehatu
zen Mañasi. Bihotzeko penak abuldu zuen
arraz, garchoa. « Zertako - egiten zuen bere baitan -
zertako erran zautan Angelet neri Arriberako
malletem eron zautana? Nere gibelotek trufa
ta irri euteko? Batere ez bonu ikusi
bederen? » Etzizuen jakinen dakizkan guziak.

Zein burugabea izan nintzen ni! - Negarrez ez nintzen bada asi Antonixekin deusik etzuela erran zautanean? Hainbeste iritez ongi ikulit atchikia nuen gauza! Orai Antonixi erranon diozka denak eta laster jakinen die Arranondo guzian: Zein ahalgia! Ez, ez, ez nan ni komen gerago mork karriketan ikusiko, Bilbaora joonen naiz neskato, hantche gordeko dut nere burua eta ez naiz gerago Arranondora etorriko. Eta ni Chorra, nola alegatu nintzen haren behotza etzela gathetzatua jakitearekin. Etzuen bada iduru gozurtia, Caña..... >>

Arditxi zuen nolazpait buratsen baimona eta bazorian Bilbaora. Amak eta Josepak lagundu zuten Karrosaraino. Bamera sartu Caño lehenago Josepak beharrikilora erran zion:

- Atzo etorri zen bera, ezta hala?
- Bai.
- "Kusi duzu?"
- Bai. Bertze arekin. Bada Karrika Lazferrean zagozen biak, buruz-buru. Jainkoak lagun dezkala.

Etzuten gerago hitzik egin. Bularriaren kontra Manasi tinkatu, negar maliko handi batzuek

Chukatu, berri onak eta laster egortzeko sei edo zortzi aldiz erran, karrota bidearen behurgune batean gorde arte egon, bidaiantari mo-kamesekin agurka, ta negar ondoko hats estuekin joan ziren beren etchetara Josepa ta Manasiren ama. Hori burubidea artu duen merxalabak - zion hunk - irabuzi eginen duela-ta! Jainkoak daki zein etchetan izanen den, nola ikusia, eta zenbat negar egin beharko duen. Jesu, Jesu! Hobeki eginen nuen baimenik ez amaita. Eskerrak bera prozik edo urus doanari. >>

Urus! - Etzakien zenbat nahigabeko gertatzen zitzaizten aintz bidaiantari.

Bilbaora heldu zenean, arranondotan ezagun bat ikusi zuen Atchuwiko "garan" zain, eta hunkin batean, behri berri handietan usatuak diren atxerietan ~~bat~~ ^{berala} garako gizon. emazten oyueri, hango eskalari, ta nikoreri Kaswik egin gabe, Karriketan berna joan zen aintzinekik bildatu ta atzemana zuen etchera.

Handik jakin-arazi zitoten amari ta Josepari, bizki toki onean zagola eta harengatik ez kechatzeko.

Halache zen. Bere baitakoa zuen Mañasi gauza guztiak erreteki ikasteko, ahalata ta begiariua zen, lehenbiziko egunetik aurrera zen bere lan guztiaren ahal zuen bezin ongi egiten, eta nagusi- etcheko andreak ikusi zutenean ~~hain~~ neska gaztea hain azkar, zintzo ta gogotru, hain legun, garbi ta itxuria edoretzua, etziztarioten iduritu sekiziatzeko sortua zela.

Nagusiak arnas elizatiarrak ziren, eta egun guziz, goizean goiz jeki-ta, uzten zuten mezara joaten; zortzian behin koferatzen zen eskualduna atzetik on baten oinetan; hama bortzelik, besta arratxaldetan, ateratzen zen elizara edo itxasaldera, bertze bidetik etzuen itxasi nahi-ta. Biziki ongi zen beaz, eta sekiziatzekotan, etzen sekulatu etche hartaririk bertze batera joanon.

Arratxalde batez, zaldi-mandoen indarrez zabilen tramuan, Ondartzelatik Bilbaora dabillana, Arranondoko gizon bizardun bat aurkitu zuen tramu barmean: Amerikanoa, edo Indianoa.

Bere lurreko nonbait kamposan aurkitu ezkeru, nahiz ta herrian agurririk etzaron egiten, aurpegi ona ezartzen zaitu herriar bati, eta hala, arnas abegi ona egin zioten elgarri, eta biak, bat galdeka,

Bertzeak errepostu, Arranondoko ^{gauzen} gairne ~~an~~ solas-aldi luze baitan asi ziren. Mañasi zen galdekari, eta hain buru ta bihotzez lotu ziren bargo berueri eze, deuseri Kasuik egin gabe, ez bid inguruko burdin lautegi Khetsueri (usineri), ez Ibaizateko ontzite ngarierri, ez gora ta behera errepostki zivazin gabarra puzuki beteri, ez nonnahi ageri ziren gizon kargatxaleri, ez tramu barmekoan irringarizko erraneri, ez Bilbarko ~~an~~ sartzean ziren jauregi berueri; deuseri begiariu gabe, deuseri ikusi gabe, ustotano lehenago heldu ziren tramua geldituz den Karrikarano, Amerikanoa ta Mañasi.

- Non buzi zare? galde egin zuen gizonak tramutik jantzi ta bereala.
- Hemen berian, etche hortan.
- Hantat gaichto.
- Zertako?
- Zu bidetan lagunduko zintudalakotz.
- Mit esker. Etzatarikit ongi zu bezalako lagunik Karrikar. Zer erran bezakete? Banoa.
- Laude ichant bat. "Dos de Mayo" ko Korridak ikustera etorrria naiz mi, eta elgarrekin joan behar dugu biharkora. Mik artuko deruzit.

billleta. Marantini da primer espata, biziki
Aoreno abilla.

Jesu Maria ta Josepe! Ezta... Mil esker.
Ez naiz zezengalea. Agur, Banoa. Aua-
nondon, gure etchekoen gorantziaz.
Bidetako laguna, ahia zabaldurik Karrikari
utzita, sartu zen etchera Mañasi.

Amerikanoa egon zen etche hari behira, oron
launder bat ba, beru baitan orranetz: "Arano-
aranoa, zer neska ederra den Mañasi." >>

Handik zenbait egun^{buruan} nagusiarentzat ^{zuen} ziren
lehen hartean Mañasiarentzat heldu zen bertze bat.
<< Nerezat ethe da >> orran ta, bizipahuri aldir
begiratu ziren letra estalgiari. Letra handi
makur batzuekin "Mañasi Trazabal, Estupia,
lunero 6, Bilbao" zion estalgiak. Idetki zuen
jabeak eskutitza, eta hura hemen zer zuen barnean.
"Aranoondotuk 18. ko Maiatzaren 7an."

Trazabalgo Mañasitchuri.

Mañasitchu nereka: Aintz denbora du nik be-
gizfaturia zaitutela eta nere libotzean sartua
zarela, aspaldian mindagon zurekin egoteko
gogoarekin; baina zurekin miltzatzek ez dut
izan joan den bestaegunarte. Orduan ere --

ez nautzun orran nik nahi nuera, eta orran-
teke letra huren bidez eratan dautzut.
Ez kongai naiz ta ~~ezkongai~~ ^{laguntzatu nahia} ~~nahia~~,
nerekin urus biziko den lagun baten etchea
nabil. Bertze aintzen artean zu hautatzen
zaitut: zu izanen zare enetako lagunik hobena.
Ezta hala, Mañasi?

Iada berrogoi milla luis badauzkat, Ban-
koan outsa gordeak; ni kultzen naizenean,
zureak izanen diria denak, eta bitartean,
heiek ematen dutenekin biziko gare biak ederki.
Erantzun daidazu baietz ta zenuan sartuko
dugu eskuak musukatzen daitzuen

Egurbideko Koche. Antonio.

Harrutua gelditu zen Mañasi letra hau irakur-
tzean. Etyitzaion sekulan iduritako ere kolako
gauzik, ez-eta, ez-eta... Haren billa Egurbideko
Kocheko Antonio, bizardun baserriarra, Amerikanoa
Etyiteken smihetri. Handiki etchea etzen bada
abilla? Jakini izan balu aintzarenko igandean!...
Mañasik ez jakirik ere, aspaldichkoan begiartzon
zion begi onekin Egurbidekoak, Egia da, ^{etche} handi ~~ak~~
~~ak~~ alaba bati baño geiagori bere burua
estkainia zen gure mutil zaharra, eta --

heien ganik ezezko errep estuak artua ere bai.
Baña bethi bazuen behotz chokoa tokitcho bat
Manasirentzat, eta handikirik ez izatearekin....
Hola zen Arnanendon; bñ Bilbaon ikusi zuenean
hain poliki jantzia ta ederra, hurrundik ezaguta
zuenean haren botza, egokitasun edo kabitate
berriak atoheman ziozkan neska gazteari, etche
handiko alabarik hobena bño hobea iduritu
zitzaien hau, eta hortakotz berealako galdea
bertzeren batekin lotu etzaren Manasi.

Orai huna neskatokak Amerikanoari eman
zion errepotua:

«Bilbaon — Egurbideko Koche Antomori.

Nere jauna: Mil esker, bñ ez dut zure
beharrak. Berroquitamar nite inguru ba-
dituzu gangeiago: Zaharra zare enetako.

Guchitino botza ta eskualdim epela zarela
dut entzutea: hortarik ere, ez genuke elgar
adituko. Atchikatzu, beaz, zure diruak bertze
batentzat, eta barka egiogu bere gordinkeria

Traxabalgo Manasiri →

Ongi egin zuenez hola erantzutea. Nik ez dut
denarik uran nahi. Holako gauzetan bihotzak
manatzen du. Dakitana da erregaeri ere

Egurbidekoari bezala erantzunen zuela orduan
Manatik. ~~Hori~~ Hori errega Angel zen:
etzuen bertzeren beharrak.

Alderdi argal edo flakotik:

Min handia eman zion Amerikanoari Manasiere, errepotua.

Airitz da gero - zion bere baitan gure gizonak - airitz da eta handia da familia beharretako sehi pobre batek nere aberastasunari ez begiratzea....! Zaharra naizela ni! Hori da gizonari aurpegiara botatzeko arrazoia! Egia da orhoitarazi nazkiela nere urteak: ikusi ditut maluruski, nahigabez, mirailaren aintzinean nindagolarik, kopetako zimur ta aurpegiko bizar batzuen Churitasunean; baina holako gauzarik etzaiorik horri errian behar....

Edukarizogabekoa! Nik erakutsiko diot hari... Nik ez dut nahi zahartasunik aipatu ere. Zer balio du adinak dakartzan eritasun, trebandura ta eriotzeri behria egotea? Pentsamendu txari horiek berak heldu dire, garratzasun askietekin.

Holako ichtorioak akantzi egin behar dire nahi bada nonbaitan ongi bihi, eta hortakotz etzait gwestatzen erriengana ta enterramendutara joatea. Gureko jendeak ez lukete sekulatu joan behar....

Berthe gauza bat da dantza besta eta ezteietan ibiltzea!... Eta noiz zelebratuko othe ditut nere ezteiak? - Egi-egia nere buruari errateko ez naiz gaztea; baina ezkontzen dire zaharragoak ameka.... Gristino hotza naizela, gainera, eta eskualdun epela! Truckenta! Ez dire horiek arrazoimatzeko ezkontzeko edo ezkongai egoteko. Hau ez litake errian Arramondon, baina ez othe dire bihi munduan arras ongi, jaunkorik gabe? Zertako dugu gure jaunkoa?... Eta zer afera eskualdun izatea! Zer dire hoien ohidurak! Artoa jan, sokilla jo eta mirak ez dakien lenguaiean murtzatu, Ameriketara ikusi ditutan salbait bezala, pichka bat gotti-behiti. Hori da hemengo baserbitarren bizimodua; horiche izanen zen nere menditartetik ateratu ez banintz... Apherzen falta da. Haut dabilta behi usai zaharrak couxerlatu behar direla oiutka. Haut eraten omen dute ni ez naizela ona elizara sartzen ez naizelakotz. Ezagun da bai, chirio-jaleak ni bezala ez direla estranjerian ibilli. Nik ana lur ikun balukete, jakin ~~no~~ lezakete ilustrazionea duten gizonak ez direla joaten elizara. Lastima da ---

Manasi bezalako neskatu batezapehen erronak
atehiki behar izatea, lastima handia. Kenduko
diotzat nik elizkeriak nere eskuetan erortzen bada.
Eta eroriko da. Zertako ez? Omodioaren eztena,
biketaren ordian, gerwago ta biziago dautkat,
ziurka. Ziurka eta egin behar dut zerbait. Manasiaren
biketaz gaztelu artzaria iduri du, baina badakit
non dagon gazteluaren alderdi flakoa, badakit,
eta alderdi hortanik sartuko naiz gazteluan.

Bai, jainkoak nahi badeu. Jainkorik ez da baina
Erran ta egin. Sekulan ez-ta, egun hortan Ame-
rikanoa, iriz-iriz, Echanagorriren etxera joan
zen ihumabarean.

Echanagorrik, mukia deriola, ezagutu zuen Koche-
Antonio. Echanagorriren emazteak ameka aldiriz
erri zizkan hiru errealeko errekalitzak; baina
gero, Egulbidetako gizon hori, kanpoetan ibillita,
Arranondora berri agertu zenean, handikiakin
ibiltzen zen behi; eta Don ~~Ja~~ Koche-Antonio
erraten zioten herriko guztiak.

Echanagorrik eta emazteak gure jauntzi ederreko
baseritar-jaina, urreko ohenadun gizona,
etxean ikusi zutenean, etzakiten zion alde jo-
emaztea, harriapatata, kadura edo ezarlekua hobena

etxeri nahi, z, nolaz litake zu bezalako gizon
bat gure etxe^{zahabera} etortzea - itandu zion Echanagorrik.
Amerikanoak: Neri ez zuk jaunrik erran.
Zuk neri seme erran behar dautazu.

Biek, Kontortuta: Zer erran duzu, jaina? -
Seme? Nola izan litake hori?

Amerikanoak: Nola? Manera bat da bakarik.
Etzartzue gogoratzin?

Biek, elgarri behira: Ez, edo bai baina... hori...

Am...: Ez litake? Ez dautazue emanen Manasi
emazteaz?

Biek: Baina, badakizu zer erraten duzun?
Zuk, gu bezalakoekin bat egitea...

Am...: Zuk nahi balinbaduzue bederen...

Biek: Zuk bai, jaina, zuk bai, lorieta.

Am...: Beaz, errozue Manasiri.

Biek: Bai, jaina, eta zuk ere bai, errozu.

Am: Nik erran diot.

Biek: Eta?

Am...: Ez nauela nahi erantzun daut.

Tchana: Choro arraioa!

Am...: Zoin?

Tchana: Nere alaba, jaina, nere alaba.

Ez dakite gartek zenbat izerdi bota behar den ogia
mabazteko. Zurekin ezkontzen bada, ogia izanen du.
Am... : Nerekin ezkontzen bada, senora Maama
izanen da Mañari. Iada, Berrogoi milla luiz
badauzkat nik.

Biek : Ee, Ee...

Am... : Berrogoi milla luiz.

Tchana : Jesu!

Emazteak : Ezin konda ala diriu!

Tchana : Etzazula belduririk izan, jauna. Nere
alaba zurekin ezkonduko da, zuhaurrek nahi baduza.

Am. : Nik nahi dut, ba.

Biek : Guk ere bai, eta ezkonduko da.

Am. : Zuen eskuetan uzten dut nere galdea.

Amerikanoa biziki alegera joan zen Tcha.
magorri netik, bere baitan eginez : Nerea da,
mea da, diruak idekitzen ez duen bortarik edo
aterik ez baita. >>

Échanagorri ta emaztea, beritiz, choratuak ziren.
Aberatsak izanen ziren, biziki aberatsak. Nahi ana
janen zuten, nahi ana edan, nahi ana lo egin, eta
lanik batera. Etzen izanen geiago gauerditan je-
kitzouk, etzen izanen berigutara edo atunetara
joaterik. Berigua ta atuna ekhera ekarriko

32
zizkaten antzirelik. Bai eta ~~eta~~ haragi, puska
ederrak, arno Chahar ona ta tabakorik, indar-
tuenara ere. Hura zen zoriona! Nequan jaka-zaiá,
arropa gocho lodi beroenekin jauntziako ziren;
ndan hautaturiko oial mehe churi argi ta
garbiak; egun guziz entzumen zituzten meza-
bat edo bi; ilhuntzean joanen ziren, biak el-
garrekin, Antiguako Ama maiteari eskerrak
emaitera, hain zahartasun ona ardieta zulte-
lakotz.

Zehenbuziko chorvaldi hartan, berri entzungarri
hau berri guzjari errateko gogoá etorri zi-
tzariten; bera gero, gauza guzjiak antolatú
artean ichulik egotea hobeki izanen zela ta,
egun batzu ichulik egotea deliberratu zuten.
Ekarranazi zuten jospa, eskolatua baitzen,
tetra edo eskutitiz baton egitera, eta atean
sartu orduko asi ziren senar. emazteak:
- jospa, zuk ere gau guzrekin batean alegerratu
behar duzu.

jospak : Zeren gatik?

Biek : Mañarri tetra bat egun behar diegu
berri on bat emanez.

jospak : Zori da berri hori?

Biek : Zuhaurre ezin sinketsiz gagozen....

borri zoriotsu bat.

Josepak: Errazue ba, ea zer den.

Emazteak: Hara. Ezagutzen dugu Egurbideko
Amerikanoa Don Koche Antonio?

Josepak: Zer, harako gizon zahar motrollo
kanora gabekoa?

Emazteak; aurpegia pichka bat ilhundurik —:
Emazteakia, ez da oraino hain zaharra ez eta ere
motrolloa.

Tehana: Eta kanorea, Josepa, kanorea dirua da.

J.: Kanorea dirua? Noiztik hurat?

Tehana: Lehen ta behin... eta horrek diruketa
handia dauka; gure etcheak ezin artu hala bai.

J.: Zira, jarraitu zuen — zer da ichtorio hori?

eta Amerikanoaren diruekin zer behar dugu zuek,

Tehana.) Barmeko bozkaria ezin gordez, inuz,
buruzko pupa motza atzarkal lodiekin belez:

— jakin zazu Don Koche Antonioaren diruak nereak
diruela.

Manasien ama, bi besoak bular azpian kurru-
tzelurik, behira zagon Josepari, hurek zer aurpegi
egiten zuen ikusteagatik.

J.: Ez dut konprenitzen hori nola litaken.

Tehana.: Gure alaba Don Koche Antonioarekin
ezkonduta. Bera ehorri zaigu, hementxe.

egon da, berak erron dauku Manasi nahi lekela
emazteizat.

J.: Bona Manasik ez du ~~nahi~~ nahiiko tenaztat
Egurbideko agurea.

Biek, batean, asarrezko aurpegiarekin:

— Zertako ez?

— Burutosa ta ona ta behotz handikoa delakotz
Manasi, buru ta Jainkogabeko gizon batekin
ezin litakelakotz ongi bizi.

Tehana, asarre handiagoan: Nork erron daukizu
zure buru ta Jainkogabea, eta behotz gogorretako
gizona dela Don Koche Antonio? Teloskorren
batak, satorra bezala normaliki azpiak janz
bizi den ergel, salatzaile, gezurteron batak?

Ez leuzkit meri aurpegi, aurpegi eraman!

Emazteak: Eta, Josepa, zer da burutosa izatea zer?
Etchera jiten zaigun ontasuna leibik aurkitutzea,
zu bezin burugabekoa izanen litake Manasi ere
ezkonduta nahi ezpala.

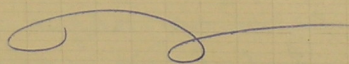
J...: Etxaizte asarretu, baina ez du nahiiko....
Ez da aski nik erratea berak erantzunen du.

Tehana.: Ba, ezetzkerik erantzuten badu, ez du
gure etchean anta-egurrik sartuko.

J...: Paperik eta lumarik badaukaze?

Emazteak: Hara, hor, behereko andreak emanak.

... : Ea bada, egin ^{erriquin} eskabidea.
 Emazteak : Bana dena ezarriko diozu gero.
 ... : Dena.
 Emazteak : Ezteia buruzabekoa izan.
 ... : Bai.
 Ethana : Señora, Maama, izanen dela.
 ... : Bai bai.
 Em. : Gure zahartzeari begira daiole.
 ... : Baita.
 Em. : Loriona horriko zaigula.
 ... : Dena, zuet dioguen guzia eta
 zerbait giago.

- Kalakari edo Erasle etcheak -

Emazteak, bihi dirieino, elhasturia edo Kalaka
 nahi ta nahiezkoa dute. Hortakotz atchematen
 ditugu behi erasian, nonnahi edo edozein
 aitzetikin.
 Sturrian, burukoak ezin atchirikiz, sudurretik
 Kopetan barna ura dorio; merkaturan,
 etcheko behar diren jatekoak erosi ondian,
 otharreak beteak, besoek ereman ahala, dindi-
 lika; Karia gainean, haurreni bularra emanaz,
 edo Karrikaren erdian, bide guzia harturik;
 erretan, elizpean, etche-antzinan, leioetan;
 goizean, arratsaldean edo gauaz, asti pichka bat
 duten tartu guzietan; bik edo lauk, xihilik
 edo oiuka, garenetan oiuka, mintzatu behar dute
 zernahietaz, edo nonnahi noiznahi edo zernahi-
 engatik; norbait noapait joan bada, bertze nor-
 bait herrua storri bada, Herriko gizon bat edo
 emazte bat konpwan ikusi badute, ederra bada,
 erri bada, ezteit ezarra balinbada; auzoan
 sortzea, ezkontzea edo tulzea gertatu delakotz,

horiko edo hango neska gazteak ezkont. sari
ona ~~ukatu~~ ukatzen duelako; gamiko ta behereko
bozilaguneez, chalupa jabez, erakuslez, medi-
koaz, dupelotxeko aintzindariez; aztalmelhe,
burutaniara, diruzale, handinahiko, bota
denak mihu zorrotzari.

Elheketa haizeko, gizonak bererbatzar-tokiak
bezala, emaztek badituzte beren kalaka-
elcheak. Lehen, udako besta arriataldetan eta neguko
eguzki orenetan, lau ardit egotamekan jo-
katuz, edo batek bertzea orriatatzon zuen den-
borian, ez ~~erren~~ ^{erren} ichelik egoten arriatoko emazteak,
bertze leku guzietakoak bezala. Gaur ez dire
haizbertze ikusten ate-aintzimekan, baina ez dute
aize huzpen beren elhe-melhe-elchea arriatetako
hautatua; bereziki nequan. Nola bada, sukalde
batean denak inguratu-~~ezker~~ bertze guzietan
egurra ta argia ez baitire erretzen!

Mintza, nahi handiarekin joaten dire batzarretara,
baina behi esku-lan ta irabazbideren batetkin.
Gaur ez da gerago ikusten, gure haurrean bezala,
ez ardatz ez mataguzkunik, ez ~~at~~ arilketarik;
ez da entzuten ere lamina ta sorginen ichitorio
uzgal ta izigarrikorik. Horiek denak joan dire

behiko bertze ohidura asko joan diren bezala.
Gaurko egunean, emaztek edo andrachkoak
batzarretara dararamaten lana, jarra edo galtzerdia
izaten da, edo bertzenaz zaria gona, friaka-
pan-
halona ta athorra zaharuen antolatzea.

Ardatzaren egunak joan dire, baina oraindino
gure andrachkoenuek, sukalde bakotchean, ardi
motel bat izaten dute denentzat, merkera.
Ez da bertze beharrik sarea edo galtzerdia egi-
leko, muki koaren athorrari ataren zaharrena-
rekin leporako, eskumutur, maingua berrien ezar-
tze; senararenari tarratarik handienak josi
ta paparuan bizpauru botoinen ezartzeko; eta
neskatoreentzat, amaren zai zaharredun fuska
batzuek hurratu ta, gerrua pichka bat tinkatu ta,
gona prollit baten egiteko.

Halache zion denetan. Eramanaren alabak etzuen
hobeik izanen sortu zenetik amabertz urterariokan.
Batzarrean bildu ondoren, arrosarioa ematea ~~joan~~
lehen lana. Lan luzea; nik ez dakit hain luze
zertan hantzen diren 'Gure Aita ta Agur Maria'k
erantzer: bidetan ta itarotan dabilzarentzat,
herientzat, hiltzera doazientzat, etchean tul
direnentzat, aize ta ezagumentzat, Purgatorioko

arimutzat eta sopuskaritan dagozenentzat
 Asperta gabe, denek segitzen dute lan luze samide
 hori: Tramanak eta Brizak ere bai, zeren
 holako okasionetan, Tramana ta Briz izaten ^{du} ~~ziren~~
 nagusi edo behetxoandue, biak etche beraetan.
 Eta nork ~~ez~~ ^{elzuen} ~~ez~~ eranen, Tramana othoitzetan
 haruzjelarik, Kanako Tramana bera ~~deka~~ zela, hain
 seruski egiten zituen othoitzak: goria-gorako
 oin ta kizkora mehe ta erdi-negarueztokan,
 gatusa miarka iduri, baina gero, arrosariva as-
 tean, behurtzen zen bere bethiko Airura; gain-
 gainetik behera beheraino jautsarazten zuen
 bere hotza, eztakit nik nola, bereala lodituz,
 azkartuz ta garratuz. Errekichto biko organoa
 zuen zintzurrean, bere lagunek ziotenez.
 Othoitzzen ondotik, asten ziren bereala larri
 kentzeak, eta arduan erakusten zuen bere bar-
 neko grina gaichtoa gure atzo jabal humek.
 Norbaitek galde egin zion:
 - Zer egin zen Mari-Erotaren ezkontzea?
 - Ez dakigu. Galdu izan den edo... Tchillik
 dagozi Zanduzarrenekoak.
 - Askiz bera ibilli ziren denbora batez. Bertze
 zerbait izan behar da hor. Mari-Erotak eran
 omen du.

36
 - Mari-Erotak zernalu gauza. Burasaak, ba,
 Angelen burasaak, ibilli ziren berotuat; baina
 semea ~~ez~~ hotza omen da holako gauzetarako.

- Hotza, hotza? Antonekin zerbait balibada
 ere, nik ikusi dut behin edo, bertze batetkin ongi
 gochoki.

- Norekin?

- Manasiekin.

Hontan, batzarrera bertzeak bano beranduago
 heldu zen atzo batek, berri onaren jabe, burua
 altokatu ta,

- Manasi! eran zuen - Ai, gaichoak! Manasik
 orai gora begiratuko du. Ez dakizue deusik?

- Ez.

- Beaz, deusik ~~ez~~ izatea izan bitako, ~~Larri~~ neri
 gauza bat gogoratu zait.

- Zer da ba,?

- Atzo ilhuntzean Egurbideko sagarria Tcha-
 nagorrienera joaiten ikusi nuen.

- Amerikarra?

- Bai, ta handik ateratu ta laster, Tchanagorriren
 andrea, alegereatasun handian, josparen cheka
 zabillan, Manasiri teta bat eginarazteko.

Hortarik artu nuen atzo susmoa, eta gaur, Tcha-
 nagorrii galdetu diotanean berri onak --

giturenez, baitz erantzun daut, biziki onak.
Aitaren, semearen... Ikustekoa liteke!

~~Hori da festa...~~

~~Ikustekoa, gureak? Hori da festa!~~

- Iada, millium bat ba omen du sagarroi horiek..

- Eta milliuma gatik sagarroi edo izurdeak
ustela aritu behar da sonartzat.

- Ai, ai! Izurdea, egada, haren lepo badi
beltzak izurdearen iduri pichka bat badauka.
Baño oraino, itxurazko gizona da.

- Itxura bai ta indarrik ez. Horiek, Ame-
riketan ibilli horiek, osasuna galduta ethortzen
diz. Suldareez botea omen du gorputz guzira,
eta gainera gibelako eritasuna ta giltzurri-
netakoa ere ba omen dauzka. Hortakotz
joaten da Zestao ta Zaldibarko urer edatera.

- Bai, ta hortakotz utzi zuten Acherieneko
Petriak eta Billigarroneko Mikaelak, ez
diririk nahi etzutelakotz. Itsutasun handia,
hau alaba eman nahi luketenek. Amgerua
bezalako nechka, juduak baño tzaruagoko gizonari.

- Hori da, baldatsa otsoaren ahoan ezartzea.

- Cho, cho, ez dakigu gauza segurik.. eta..

Baña, etziren iberildu. Bai, zera! Hain zen berri
hori kuriosa, eye, biltzura finitu arte berant,
etzin bertze elheketairik izan. Urrikirik gabe
chahutu zituzten Amerikanoa ta Manasiren buruak.

- ~~Ikustekoa~~ izanen da - zioten - Tchemagorri
belanretarainoko chenilarekim, redingote! Eta
emaztea sedazko pappalladum soinekoko luze-luzea
jaintzirik! Tramanak atchikiko zion gibelatik,
Karrakako herrautsetan zikindu etzakion.

Ai, ai! - Amerikanoa beritiz, itzain ibilli omen
zen Ameriketean, eta handik itzuli ta ~~ere~~ aropa
ederrak jaintzirik ere, itzain bertzeuk etzen.

Baña harrotasun handia, bizpizituriako zorri
guziek bezala. Ez omen zuen beharretan zireneri
kasurik egiten, eta zuela zembait egun, Erdmanaren
agurrari mure.. egin omen zion. Etzuen Manasik
lan tcharra izanen hari mintzatzen orakusten. Eta
Aitaren egiten, etzakion gainera.

Tramanak, ongi zirikatu ondoan, eruan zuen:
Nik horiek, guzira, bederazkatu, berinde, eta
itbasora aurtikiko mituzke buruak:

Batzuek, beren neurrutik kanpo, choro, itou ta
astokak direlakotz, eta bertzea, lehen eruan dut. eta,
fanfaron, idur, ustel, izurde, zorutua. Nik..

ez diot geyuririk : niri egin zautan erropostua,
bardin-bardina nik egiten dutan bezalakoa zen :
Muu !! Kolache.

Kalaka. etxetik ateratzean, hain chuchen, han
ikusi zuten Amerikanoa batzaretatik etxera
gaki. Han ari zen bere baitan : Nori espu-
rutista batetik erian dautana egia bada,
gu izate batetik bertxera bixurtzen bagare,
Eramana beia, idia edo zezena izanenu zen,
emazteki izan baño lehenago.

Dans les Rochers Atchetan edo Arroketan

Mendiaren hegalean ta itsaso baxterrean, Arriano-
diketik Lekeitiarraño doan hirun oroneko bidia, nik
ikusi dutan ederrerenetarik da.

Bide horren alde batetik ikusten da : orai malda
behera heldu den alhor ogiz bete, gero sagarditxo
bat, laster baserri-ontarun eder bat, segidan iraz-
toki zabal berdea, ondokitik baso-ariztegia, erie-
kondo sakon bat noizean behin, eta bidearen
bifurqune batean, ueste gabeen, buru alde guxia
arriano goitarreuz inguratua den ikeragaruzko
Atch edo Arroka handi beltz, sendo ta harro zeru-
runtz jasoa, chut-chuta.

Bertze aldetik Kantauriako ilhas berdingabea ageri
da bere beltziko edertasunex apaindua, hain laster
uridin, bare ta baketsu ur-hegian chifli-chafle
jostetan hari, eta Bilbaoruntz edo Donostiaruntz,
Franziara edo Santander aldera ~~doz~~ doazin
ontziak, eta Eskualerriko arrantzalen chalupak

bere mokorren gainean perrekatuz, hain laster
gaichto, asarve ^{ta} beldurgarria, bitsez betea
ta irakitan, gam aldeko gauza guztiak hondatu
nahizik eta leiorreko arruoka gogorrenen kon-
tra bovruka kolera ta ~~arruoka~~ orroz.

Bide horren itsasaldean ikusten dire arruoka
zati handiak, batzuek, zakar eta zelobruak, bertze
batzuek legum-legumak, soihopilak idurikoak.

Itsasoaren barezko egumetan, zilo, tarte utzune
eta inguruetarik sartzen gaito ura poliki-
poliki; baina itsasoaren asarve orenetan, alderdi
guztietarik bitza darian egoten dire Arruoka edo
Atok guztiak, esnean egosten diren arto fusta
lodiak bezala.

Arruoka ~~ta~~ tarte horietara botatzen ditu itsasoak,
bere asarvean ezpainelara jiton zaizkon bitsekin
nahasteka, ibaiak leiorretik erematen diotzen
egur, mallasto, kabala-hil ta fusta txar guztiak;
chalupetarik erortzen diren balde, alki, solet, es-
tropu, kato ta gainaralekoak. Han sortzen dire
lapak eta muskulloak, marraskullo ta lanpernak,
edo morkotzak, hantche berean lizi dire izkria,
amarratz, olagarru ta bertze janari mota gocho
ainitz. Horrekotz ^{erortzen} diren atoketara Arru-

nondoko emazte ta mulikoak egur billa, Itsaso-
rako on ez diren agureak, kanaberarekin atch-
arrain batzuek atena nahiz, edo lapa, marraskullo,
ta lanperna este; eta nuigan behin, heruko
jaurteak ere bai, Kanpotar zango. mehe batzuekin
nahasita, etchetek kampro ta arrantzalen itxurak
hartunik, zenbait oren gozko ^{ov} trasatzeko chedarekin.
Manasiri bigarren eskabidea egin zionetik laster
Arruoketara joan jiron goizean goiz, bertze ainitzen
artean, gure ezagun batzuek: Karabiniro nagusia,
Amerikanwa, Lantegako jabea ta Ontzi agintari
Zaharra. Hau zuten denen buru. « Ea, mutillak
- asi zen errotan heldu zirenerako - denak lanera.
Hemen ez da ostaturik eta itsasoari kentzen diogun
jan behar dugu gau. Zu, Koche-Andamo esku-
zurdia artu ta zoaz harako ~~kan~~ ^{den} arruoka
berdenaren gainera, ea arrain batzuek ekartzen dituzten.
Zu, Fernandez, bertze alde hunkera, ta etxate etxerri
bi lupina gabe. Horrekotz ^{erortzen} jan behar die et badakizue
bizirik ederrak dirala. Batek egurrak beldu eta
sua egin dezala, eta bertzeak nahi duguen tokira
joan zaitez. Na, ura behera den Arlean, lan-
pernelara noa.

Eta holache joan zaizkiten orenak zer baiten

hantzeko itxarapenez betherik, eta arraintxuren
bat eskua artean ikusi ezker, alegria, napoleonek
gudarik handiena irabazi zuenean baino alegerrago.

^{mirrik} Ezkerkotarik agertu zen Ontzi agintaria,
saskia lanpoma bezelako. Sartu zituen lanpoma
in gezarikin ordurako su garnean zagon tipina
beltean, ta asi zen lagunek ekarri arantzia
nolakoa zen ikusten. Lupinik etzer agertu.
Pantxoak ekarri batetik, bertze balek ibaska-
brea, bi dundo ta biu Karriaspio; Amerikanok,
Achangula ta mustoa. A zer janaria hainbertze
gizonentzat!

Erre erre - erriaren zue agintariak - jateko on diru-
nak, Galsuaran baxerutik arnoa ta ogia dakarten
bitartean. Tehangula ta mustoa gorde detzala
Koch. Antzok etcheke gatuarentzat.

Galsuarandik ogia ta arnoa baino zerbait geiago
ekarri zuten; tipin edo lapiko handi bat belte
bala beltz, urdai azpiko ta lukainkaz ongi goza-
turakakoak. Zerbait behar zen egun bateko arran-
tzalen tipak belteko baginon. Gosetuak ziren
geinak, eta donak apretu handikoak, Lantegi-
jabea ez bertze. Hinek zionez, astokeri handi

bat egin zuen atxetara egun guziko joatea.
Eguzki galdan aurpegia erre zitzaion ta burua
berotu, Chirichtetan eskua eta traka-belarnak
hurratuak zituen, gerizan jarleku on bat ezin
atxeman zuen, bala beltzak ezin zituen irati;
arranak garzki erreak ziren; lutz balez erreteko,
dona zen tumentzat gozorra ta latza, eta etcheke
geriza ona, jarleku gochoak eta jateko hobonak
uztea, chorokeri handi bat iduritzen zitzaion.

Hala ezin zaiten gizonik biu
Amerikanoa zuen bere alde, bala bertze lagunak
aykarraoak eta obituaokoak patchada onean
hau ziren aintzirean zituzten denetarik jaten,
Lantegiko. nagusi argal, makal, gui ta giza-
gaichoaz ibiz.

Baina guzien artean zirikarrena Ontzi agintaria
zen.

- Obituko zimete, itasotik biu behar bazindu.
- zion - . Hau belingoa da, beldur gabeko lana,
gure nahiez egiten dugun josteta. Ongi alegria
ekharri gare, nahikoa lo egin ta; eta ganera os-
Atari ona atxeman dugu Galsuaranen.

Baina gure herriko arrantzalek, zuri Chardina
ta benigna salzen dautzutenak, gogo aintzirik
gabe, lo gutiago egintik, egun oroz, eguzki

beroaquaren azpian kizkaltzen, janari gutietan,
Astia edo alki garinean jarrita eta lepoa niri
pauza ez jakin igaro behar izaten dituzte oren
aspergarriak arrabekin jo ta jo.

Itasaztu, arraina zenbatean erosi behar den
jakiteko.

- Zortetako gogo handia duzu zuek, baña
uruki guti. Ekatzu lanperna batzuek, horiek
baitira hobenak.

- Korrikigarruari, uruki, ez zuu. (Eskua
bethe lanperna emanaz). Ez nik urukirik
zuzetzat eta bertze izerditan dagon tumentzat
(Amerikanoari). Zuek anako bizitze omik ez
darama nirik Arranondon. Goizean zortziak alde
jeki, buruko ilheak eta aurpegiak bizarrak orraz-
katu eta egunaren oronak ezin pasa gero; ho-
ruiche da zuen bizilidea.

- Gure lehenagoko lanari esker.

Karabineroak - Koche. Antoniek arrantzan badaki,
itasaon ez bada, leiovean. Nik entzun dutenez,
arrain ederren bat lotu omen zaió bere, divinari.
Azkeneko lutz hank icheilik erian zituon, Ame-
rikanok ez entzuteko.

Itasgizonak: Ba othe? Nik ere badut zerbaít

entzuma baña ez dut sinhesten. Arranak usain
egiten dio arruari eta gero ardura iges.

Karabineroak: Baña masia edo peita botatzen
badu?

Itasgizonak: Peita hurek lota? Erakutsi bai,
baña eman?

Amerikanoak: Zertako ez? Zertarako ditut ba
nere diruak. Ez nauzue zuek ongi ezagutzen.

Nik, behar denean, masia botatzen badakit.

Itasgizonak: Beaz, bada zerbaít?

Amerikanoak, iruz - Bai, zerbaít ba.

Itasgizonak: Mañasiekim?

Amerikanoak: Mañasiekim.

Itasgizonak: Baykari onen bat emanen daukuzu
orduon.

Amerikanoak: Bai, gaurkoa baño hobea.

Karabineroak, edan-ontzi edo baso bat eskuan artuta.

- Jaunak, edan dezagun ezkongaiaren osagarria.

- Lantegi-koak: Gaurte denon artean ezin dugun
astokeria baño, hurek bakarruk handiagoa egin
behar du.

Denak iruz hari ziren makilladun gizon bat
lasterka ta izerditan heingona jiten zela
ikusit zutenean.

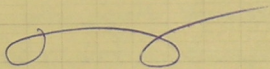
- Pedro, herriko mutilla da - erian zuten -
Zer nahi othe du?

Berealache jakin zen zer ekarri berria. Jaun Merak egortzen zuen Bilbaoko deputatu-gai bat herrian zela eta gizon guztiak herriko-
etxera joateko erratera.

Denek: Nor da?

Herru-Zainak: Ez dakit.

Itasgizonak: Ezan daiea nahi duena; agur
Aranondoko elgaritasuna eta agur gure
arteko bakea!

- XIX -

Masia. Peita-Apasta

Gau hartan berean, ukumilo azkar batekin
joz, ta "Abe Maria Purisima" erranez, gizon
arantzale bat hari zen deika, danbadaka, Ame-
rikanoaren etxeko bostan.

Borta edo atea ideki zutenean, barnetik heldu
zen argiarekin, ezagutu ginen deitzalea nor zen;
Mahanien aita, Tchanagorri.

Zertara othe joan gizon hau Amerikanoaren etxera?
Airtzineko bertze etxe batean zelatan zagon
atsoak etzakien, nahia izan arren, baina nik
badakit eta erranen dantzuet, irakurleak.

- Hara, jauna, - erran zion Tchanagorri Ame-
rikanoari - ahalgatzen naiz. Baina laguntza
schiki baten galdetzeraz heldu naiz. Badakit,
zu, gure Mahanietan ezkontzen zarenean, arantzalea
ez dute joan beharrik izanen. Nolanahuzka, itza-
sotarra nauzelakotz eta itzaso maita dutalako,
hortakotz chalupa berri baten beharrean naiz,
herru amtzincom ta arroka-ondoetan ibiltzeko
beizik ez bada ere. Lehengoak zaharra dute, soto-
bakarririk on dena, eta berria nik egiteko, ez dute

aski diru. Trabari tokikia izan dugu aurretik,
jauna, eta jan behar, jantzi behar ta etche-
saria eman behar edozein urtetan bezala...

Zuk mulla errealeko bat (250 peseta) prest
emanik, nik chalupa berria izan nuke.
Tehanpon arotzarenan ikusi dut gaur bat,
ontoa poltita.

Amerikanoa, Kopeta zimura-zimura egina, ezpa-
retako bizarrari tiraka geldita zitzaien, behira behira.
- Zuk ez duzu dirurik batera - galdetu edo
itandu zion arantzaleari.

Bate, bate... ba, baña neskatuak ezkundu
behar badu, ez berezake eskua-utirik etchetik
egorri, eta orduko zerbait gorde edo atchiki
nahi genduke.

- ~~Baña~~ Gizona, zuek dirua izaki-ta, bertze
batuzana diru-eske joatea, ez da itchurazko
urritoa.

- Baña, jauna, ez dugu chaluparen erosteko aña,
ez dugu nahikoa. Hortarazkero Mañatik ere
zerbait prestatuko zuen, eta zuk duzunarekin...

Amerikanoak mulla erreal ematea baña
ahokot~~azpiak~~ ateratzea nahiago~~ko~~ zuen, baña
ezkontzarako bidea makurtuko othe zitzaien.

Beldurrak hunkitu zenean, jarrita zen tokitik
airea ~~z~~ chutituta, inguruko ganbara batean
tartu-ta, atera zituen nonbaitik diru-paper batzuek.

- Huma nere borondate onaren marka - erian zion
Tehanagoriri, eskutan paperak ezartzean -
- Zer da hau, jauna?

- Dirua, mulla errealek. Paper bat eun pesetakoa,
bertze bat eunekoa eta hau berrogoitamarakea.

- Ongi da. Zuk eronezker. Nil esker.
Andreak ~~erama~~

- Eta Mañatik etzaituzte deusetaz abisatu?

- Oramdik ez, jauna.

- Beaz, izkribia eioque biar berri ta erian
nik eman daitzuetela mulla erreal protina edo
chaluparen erosteko.

Bai, - Zer chalupa nik begiztatua dutana! Ez da herrian
bertze bat poltitagorik izanen. Matchin Kaipek
beretzat nahi omen du.

- Kontent naiz protin hori zure gurekoa izatea.

Baña izkribatu gero.

- Bai, jauna, bai, jauna, horiche ba!

Gure arantzalea, alegera, etche-alde joan zenean,
Amerikanoa, ezker eskuan, lehen bano gogorua
ezpamerako bizarrari tiraka:

- Arraio, arraio - zion - mulla erreal - -

Kendu daiz dirua zer den ere ez dakien gizon
zahar, agure zikin horrek! Apasta bota behar
bazen bota dugu apasta edo maria ugari, ongi
ugari gero! Bana ez da deusik galduko: laster
izanen da nerca Manak, ta chalupa ere bai.
Tchanagorri ta emaztea, hunen asmoak chuchen
jo zuelakotz, diru-papere tako samdueri behira
egon ta gero, zoruonezko amets gozoak eginez
sartu ziren ohean, ta beharamun gorzean goriz,
gozpak bano hobeki zakielakoan, herriko iri-
kaste edo erorientaron bitartez sekulako letra
kandria egorri zioten Manasiri. "Indargabetuak,
ahuldunak ziela Tenar, emazteak arras ahuldunak,
mihunditi etzela deusen riabazirik, zoruotan
sartu ta egon beharko zutela, eta laster ospri-
salerako bidea aritu behariak izanen zirela...
non etzen Don Koche. Antomori baietza ematen.
Hau zela gizona, hau, Emankorra, bikotz handikoa,
berdingabea. Milla orual eman dauzela berak
chalupa buriaren erosteko. Bana denak behiko
hondatu etzaitzen, ongi erantzun behar ziola,
eta ongi erantzutoko, arren! Jainkoaren izenean,
Arbignako Amaren izenean, Buraso & Chahar
urrikigarrien-gatik!... >>

44
Geiegia, hauntuegia zen, guk badakigu, Curasook
Manasiri erraten ziotena; bana nobere gogoren
aldu, normahiek badaki sobra erraten. Ezagutzan
ditut nik ameka heien gogoa ta iduria indartu
nahi dutenean, errom ta errom sekulan aspertzan
ez direnak, gezur ta bertze. Gogoa bada neurri
ez da errech neurria bethetzen.

Tchanagorrik ber-berak bota zuen elizpeko letra-
ontzian, Manasientzat eginko eskutitza, eta bereda,
uriz, degeza, Tchanpronon-utzilegira joanik, oron
erdi bat bano lehen, egin zen begiztatua zuen
Chaluparen jabe.

Etzen oraino hain indargabetua gure agurea.
Normahiek artuko zuen gizon gordin, zalu ta
azkartzat, chalupa urera eramatean egin zuten
indarriak ikustean, eta gero ibaian, jira-biraka,
hain laster arraban, nola aize-rial edo belak
altchatzen, Chalupa horren azkartasunak erakusten
ibilli zenean.

Lan horietan hari izan zen denboran, itsasora-jai-
terik etzen izan, eta ainitz arrantzale bazagozen
hari behira; eta denek bazakiten ta denek erraten
zuten nondik heldu zitzaion gizon Chaharriari
ezin gorderik zauten lurra ta alegoratasuna:
Amerikanoagantik, Amerikanoak berak errom zuenez.

Berze arriantzen artean, hantche, kaia gainean
zagon Angel ere, adichkiden elhaketok entzuten,
eta hantche jakin zuen, gauza segura bezala, laster
ezkontzen zela Amerikanoarekin Tchanagovriuen alaba.
Fitok edo deusik konprenitu gabe, atsekabe
hondi bat sartu zitzaion mutillari bihotzaren
erdian. Holako gauzarik! Zer importa zen
Manasi ezkontzea? Deusik ez, baina gogoratu
zitzaion bat-batean neskatu horrekin Urribi-
natik karrika. nagusiarako malletan behin izan
zuen hutz-aldia, etorri zitzaion begien aintzi-
nera egun hartako Manasiaren begiada gochoa,
orhoitu zen haren erran nahiko negar mallo-
lodi garbiez, eta geroago ta ~~geroago~~ samin handi-
agoa lotzen zitzaion bihotz barnean.

Sekulan ez ta, orduantche ikusten zuen Manasi
bezalako emaztekirik etzela, ez herrian ez kompoan;
hain zen gochoa, hain behar-bezalakoa, hain
langilea, hain... Eta, behar bada, Angelek bere
eskuetan izan zuen Manasiaren bihotza.

Memento onean, garai onean, heldu zitzaizkion
holako gogamenak! Hura joan-ta gero...
Gure mutil hau, eguerdi aintzintchoan, bere
lagunak kaia gainean utzi-ta, joan zen bakarrik

45
itras-aintzenera, bere arimako samin^{en} Kasaztera.
Bezperan hain bare ta geldi zagon itasoa, harrotu
zen biziki, bere jabaltasun guzian kirkuur, bihi ta
haguntou; aizea, neguko egunik beharretakoa
bezala, gogor, dichidatzaila ta sonulari; edoi
bulto lodiak, beltzak geinak eta itchura itzalekoak,
sekulatik azkarnen joaiten diran Franzia-alderuntz,
norbaitek atzetik akula balzakote bezala,
Gipsuzkoako mendi ta arkaitz-arrakak laño azpian
gorderik zagozen. Matchitchako-ren mutur
gorrotza itasoaak ireki zuela erran zitezken, bada
etzten mihundik ageri; urak, errenkadon, hurbil-
tzen ziren herri ondoraino; eta kaio edo antcheta
churiak, hegalak zabal-zabalik, hor jautsiko,
hemen geldituko, ibilki ziren Bai-er-ean, galerna
edo ekaitzaren ornuari Kasarik egun gabe.

Angel, jarleku batean urum behira jarrita, bere
barne-aldea nola joan ikustekotan gelditu zen.
Begiak urum behira dagozularik, ardura edo maiz
hobeki ikusten du bakotchak bere barnea.

Pentsakelan asi zeneko, ai, ezagutu zuen Angelek
Manasi zela, ordiantse segur ez izomagaetik, hark
aspaldian hautatua zuen emazteki egotzia.
Bai, horiche zen haren iduria, haren gogoa, neska-
Acharekin mintzatu zenezgeroztik. Eta hortako...

afunttu egin zion bere ama maiteari, hortako
eman zion Antonini bidetarako atzerapena.
Haren gogoa edo sendimendua etzuen behin
ere ontsa jakin, baña orai, aspaldian jaki-
nikako gauza zurrudian edo iduritzen zitzaion.

Angelek, gogoeta horietan, zauri sakona
egiten zuen bere bihotzaren erdian, eta hala-
nola, luzaz egon zen jarlekutik chututu gabe.
Aritz pentsaketa ibiltu ta, azkenean, miriaren-
amiez, heta ziozkam argiari begiak, eta asta-
keri handiak bururatu zitzaizkon.

Min denean heston dire begiak eta orduan
astakeri handienak egiten.

Mutil han, galernak edo ekatchak itrasoaren
erdian artu duen Chalupa baten idurrian joan.
Ekatcha jin baño lehen, nora-nahi joaiteko
eskubidea ba. zuen; orai, ez, orai ahal zuen
portura sartu beharko, nahi edo ez-nahi.

« Ene faltaz naiz galdua - zion bere baitan-
baña, dena dela, ni penetan naizenezkero,
emanen neuskio nik orai pena-changrin bat
Manasini ere. Eta nute dut hari min egi-
teko, mirrik handiena, litakela hura baño
lehen ni ezkontzea, Antonietan... Eta gero,

46
Bilbaora joatea Manasien ikustera, herriarra bezala.
Egiten othe dut bero-beroa?

Eguredutaerditan, berbetan baño berantchiuago,
dukaldeko mahainen ~~bat~~ bazkaltzen asi zenean,
- Ama, - erian zuen - Ameikanoa ezkontzen
dela entzun dut.

Amak: Hala diote, seme. Eta zu, noiz ezkon-
duko zare, zu?

Angelek: Nik ere, noizpait beharko dut ezkondu.

Amak: Ez dakit bada nik, asarretua diruz
zue emaztegai hori, ta...

Angelek: Asarretua balinbada, adichkidetu leiteke.

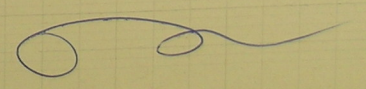
Amak: Lan bide hori har nezake gogotik nere gain.

Angelek: Hartzazu, beaz.

Amak: Jesu, Maria ta Josepe, ta Aita San Antonio
bedeinkatua! Noizpait, noizpait! - Gaur bere-
tik asiko naiz lanean, baña, Angel, zuk ere beharko
nauzu lagundu.

Aitak: Bai, amak amuan ezartzen duen
jakiekin bakarrik ez da erreusituko; masia,
apasta beharko da hor, masia.

Angelek: Bai, apasta hori ere emanen zaio.

P. ARBURU

3

50

Pages

CAHIER de _____

Appartenant à _____

Geroago ta tcharrago

Maria edo apasta emamen zuela erranik ere, etzuen Angelek nirendik Antonientzat masarik eman; etzegaken, nolita ere, neskatoka hauri opari bat eskaini, ez konplimendu bat egin, ez hitz ezte bat erran.

Nardatua zabillan mutilla beñi neskatooaren igesi eta bere bihi guzia zorigailtz izan behar zuelakoan. Amerikanoaren dirutik agertu omen zitzaion zorigailtza. « Urreak indar handiak ditu - Zion bere baitan - baina ezarkeñako geinokan. Urreuk ez balitz, ez litake buruan hantze gauza makur, hambertze zinkkeri, hambertze iburkeri, Urreuk ez balitz, ez litake hambertze lagun-saltzaille, hambertze handinahiko, hambertze from. Urrea izan ez balitz, gizonak ainitz hobek, zuzenagoak eta aphaltagoak izanen ziren. Urrea goititzen donean goititzen da gizonen harrokeria, itarova goita heldu donean ibaiko ura goititzen den bezala. Urre madarikatua! Bai

urteak itortu ditu nere ama ta Mañasi ere. Hau
urteua delakotz goizon zahar batekin ezkontuko
da, eta nere amak, ni hambertze maite nare-
larak emazteki harro, buruarin, epel bat eman
nahi daut laguntzat. Urte aintz gabe, birzi
leiteke ongi. Biziko nintzen ni Mañasiekin.
Nik lana egiten nuen gogotik eta harek etchea
atxeki, hartakoa baita. Lan garbi aschikiko
zuen harek gure etchea. Jateko ta jauntzateko
ana irabaziko nuen nik eta harek jatekoa
ezarri ta jauntziak zaindu. A, bai, etcheko
bakea, etcheko poza ta maitehasuna. Horrek
ematen dio osasuna gizonari, laneko kurazid
berria, eta nik ez nezake hori Antonekin izan?

Angel holako buru-haustetan zabilan artean,
Mañasi, Avranondolok egurre jorokalen berriak
iakurtu ta, negarrez hain zen Billaon.
Berri beharrik. "Jehil aldi handiaren ondotek
- eraten zion joropak - gozur aintz ibilli dire
emaztekin akroetan, denek uste gisuen ahan-
tza zela, baina egia da orainokan, seguri-
seguri badakit: Angel laster ezkontzen da
Antonekin. >>

Mañasiaren negaria zinezkoa zen, burue-larnetek

heldu zena, ta nagusien aintzinean erakutsi ez
nahi izgintan ere, aurpegiako ilhuntasun ta begi
eder gorrituekarak aise senale zen.

- Zer duzu, emazteki, hain ilhun ta trichte
izateko? - galdetu zion etchekandreak.

- Deus ez.

- Bai, zer bait.

- Ez, andrea.

- Eri othe zare?

- Ez, andrea.

Ea, bada... Berri beharrik artu othe dituztu zure
horietik?

- Bai, andrea, ez dira hain onak ere...

- Zer eraten dantzute, bada?

- Deus ez, andrea.

- Deus ez? Zertatko zare bez hola? Erazu egia.
Badakizu hemen ongi ikusia zarela, ta guk zer bait
egiten ahal badugu...

Heska garzteka etchekandreaken behotz ta nahi
ona ikuslean, jitsik erantzun gabe, negarrez au-
zen beritiz.

- Jakin behar dut nik, Mañasi, etchetek zer
eraten dantzuten. Ekarki daidazuz gau goizean
artu dituzten bi letrak, sekretuko gauza
ez baliribada.

- Ez nuke nik, andrea, zurekin ichilleko gauzarik
uzan nahi, zu norekin burasoa bezalako aitzare,
bana, lotsatzen naiz.

- Ea, bada, emaidarjuz, zure bi letrak.
Eman zuzkan, ta echekondrea irakurtzen hari
zen denboran, gure nestakcha, ashal ta izitua,
sententzia edo epaia eman behar duenaren ain-
tzimean dagon gaizkille baten itchuman, zagon
Maraz hari behria.

- Emaztekoa - erian zuen epaizalok, bi letrak
loren etalkietan ezarri ta - hemen ez duzu
hainbertzetarainoko kechatzekorik, zure burasoak
zaharriak badire eta irabazi guti balin badute,
emanen zaitte zerbaite... eta...

- Ez naiz, andrea, hortaz kechatzen. Behar orduan
maharrek lagunduko dutut. Bertze alde batetik
heldu da nere bihotz. miria.

- Hemen aipatzen duten Koche: Antomoren gatuk?

- Bai, andrea.

- Nor da gizon hori?

- Indiano edo Amerikano bat.

- Zurekin ezkondu nahi duena?

- Bai, andrea.

- Eta zuk etzinduke nahi?

- Ez, andrea.

- Zaharra delakotz?

- Ez da hain zaharra.

- Diru guti daukalakotz?

- Beuogoi mulla ogerleko edo lusu ba omen dute.

Bertze Angel horrekin zerbaite uzan duzulakotz?

- Nik ez dut fitrik uzan Angelekin.

- Etzavizte elgarren adichkideak uzan?

- Adichkideak, bai.

- Ez dautzu ezkontzarako fitzik oman?

- Ez, andrea, hori ez.

- Eta ez da mutil hori Antomekin ezkontzen?

- Itchurak hala dira.

- Bada orduan, nestakcha, Angelek ezkontzeko
fitzik ez badautzu erian, ta gainera bertze batetik
ezkontzetotan ba'dabil, Amerikanoak beuizte
zu nahi ba-zaitu aberatsa bada, zerbaito hari
gare negarrez? Neu etzait ongi heldu, gure eche-
aren kaltan izanenda; bana maite zaitutalakotz
eta zuretzat ongi delakotz, burasok erialen
dautzutena bera erianen dautzut, Amerikanoarekin
ezkon zaitzegela. Ez duzu inolako okasione onik
sekulan izanena. Arizte gelditzen dire ezkonza
nezkazahar, luzez egonik hautaketan. Ez ibilli
ez ta bai etan: begiak hetsu ta aintzira.

Begiak zabal-zabal egin-ta gizoneri ontra begiatzen
asten bazare, etzare nikoren emazte izanen:
Senargai batzuek zahar-itxurakoak dituztu,
bertze batzuek gaztegiak; zenbait kopeta beltzekoak,
hauk zatarrak; horiek emazte idurikoak.
Denek badute defaut edo akatzen bat: edo handiak
dira edo txikiak, edo arlosteak, edo jokolaruak...
betxi badute zerbait. Ametsetan ikusten diren
gizonak ez dira buruen bezi, edo ez dira sekulan
jiten gure billa.... (Jesus! Gure Tatchikuk
entzuten bairidu.... Neri gustukoa etorri zitzaion,
Mañasi, egia da; baña hori noizean behin gerta-
tzen dena da). Goazen amtzina. Gaur Amerikanoa
ez maite izan arren, homendik urte baten buruko
maite kutuna izan zizuke. Hara hor auzoko
Maria Mendata, goiz guziz elizara Karroa ederrean
joaiten den andre elegante; sendari edo jostun
bat zen hau, eta nahi ta ez nahi, hori ibilli zen
luzaz Zubiaur zaharriarekin ezkontzeko, baña outsa
urru bezi da gaur bere gizon zintzoarekin. Hara
hor Josepa Olite, Bidebarrietako alargun aberatsa,
horiek ere, Barrenkaleko zigarro saltzailea zenean,
ez omen zuen nahi senarizat Eguren Amerikanoa,
baña ez du orai damu burasoen Konseilluak
segiturik. Gogobeltzekoaren zam edo behira...

egon balietz, nork daki zer izanen ziren Chakar-
tuta bi emazteki horiek. Eta gaur, iduri dute
etche handi batean sortuak.

Zuk ere, Mañasi, onaykitzazu erian behar baña, bertze
edo zoinet bezinbat kalitate badituztu zure horuan
andre handi ta ona izaiteko.

- Laude txikiak, Jaiakoaz. ~~Ez~~ ^{Gure} erriarekin, lehen
bano geiago ahalgatzten nuz.

- Baña, etzindute maite, handikia izaitea?

- Ez nan, zuk urte duzun bezinbat, aberats
izateak harrotzen. Ez dira onfasimetan gozo-
harun guziak, zuk ongi badakizu. Gainera bertze
gauza bat erian behar daitzuzt.

- Zer nahi duzu erian?

- Nerekin Zertu nahi duen Amerikanoa
ez dela Jaiakoazko gizona, ta behar den bezalako
ertualduna ere ez.

- A! Nik ez nahi nahi hori. Baña ez konduzkeren
zuk oneratu zenezake Amerikanoa, zuk egin zene-
zake elizkor ta herrizalea. Ez duzu Mañasi,
gizon bat herriarentzat eta arima bat Jaiakoazentzat
mabazi nahi?

- Eta ez bada egiten ahal?

- Orduan, utzi.

Errozu gizon horri konberti daiela, ta ikusiko
duzula gero zer egin. Hontan utzi, detzagan gure
solasak, malakoak chuka zatzu, ez duzu zer-
gaitik nezararik egin.

Akabatu zen elhe aldia, baina Manarik etzetzaken
egiazko alegerasunetik agertu. Bere esperantzaz
edo itxaropenak hiltz zitzaizkon oraiakak.

Etzuen batere gogorik, baina etchekandreuari
mirrik ez egiteagatik, erantzun edo errepustu
egin zitoten burasoreri etzetzatela Ospitalera
joaiteko beldurrik izan, eta Koche-Antomirri
errateko izan zediela ona ta elizkorria, eta
ikusiko zela gero zer egin behar zen, etzela
oraino lasterka ibilli beharrik.

Errepustu hunek, Manarik hiltz ez eman arren,
bere burua ez lotunikom ere, proz ta elegerekan
jarri zituen burasorak eta Amerikanra, gauza
guzrak orai eginak zirelakoan.

Handik lagarran eguneko arratsaldean, gure neska
gaztea, nagunen komisione batzuek egin ta Karu-
katik etchera sartu zeneko, letra edo eskutitz bat
eta sedazko paper gocho batean heldu zen gor-
dailu bat eman ziozkaten, buranondoko emazte
batek ekarriak zirela... ta. Letran burasorak

5
zitoten "Don Koche-Antonio lur-birako gizonik hobena
zela ta haren bihotz ona ageri zela, Manasuri, letra-
rekin batean, egortzen zion presentarekin. Holako
gizonik etzetzela nihiun atchemanen, ta luzapenetan
ibilli gabe, sehi izatea behar zuela bethiko utzi, ta
lehen bai lehen gauza erabaki edo deliberratu.

Notetik etzuen Manarik Kutcha ideki nahu izan ere,
okaratu egiten zuen Egunbidekoaren onari edo
presentak, eta, zen bezala, behararain gizonen jabeen
bihurtzeko, ezarri zuen ohe gainean. Baina gero,
gordailuaren barnean zer zen ikusi ta jakin nahuek,
zuri hortak, zuri hemendik, irabazti zion bihotza.
Gogoratu zitzaion, gainera, etchekandreari erran
gabe etzuela bialtzen ahal Amerikanaren presentak,
eta ikustea ta etchekandreari erakustea deli-
beratu zuen.

Sartu zen gelara, kendu ziozkan gordailuare
lotarriak, ideki zuen, eta agertu zitzaion, bere
ohantzian gordearik dagoen suze beribildua bezala,
sedazko orai eder gainean dardiran, urre gorri
ta harri argituz, eginikako erheztun apain bat.
Jesus! Notako gauzak pensatu dituen etsarrik
emaztekiek denak zirikatzeko!
Zarriasta handi bat senditu zuen barne guzian
Manarik, ta erheztuna ongi ikusleko astorik

artu gabe, Kuteha estali ta etchekandrea gona
joan zen.

- Hara, andrea, zer egonri dauzaten.
- Norik?
- Heretikin zorttu nahi luken gizon horrek.
- Ederria da!... Bana bertze deunik gabe?
- Hara hemen setra ere.
- Azkar dabiliza. Laster nahi dituzte gauzak.
- Lasterregei, andrea. Nik bihar itzuliko
dut errezeptuna.
- Ez, atchikazu. Goazen echtiki; erabaki
hobea artuko dugu.

Mañarik bere lanetan, etzuen ahamizten ahal
Arumondoko Amerikanoaren oparia. Begien
antzimean zuela iduritzen zitzaion bethi,
eta etcheko lagunek ezagutu zuten, arnats
hartan, goiz ohera joan nahi zela nestakatcha.
Zenoria jin zenean, ganbarako borta ongi
hetoi ta, lehenbiziko lana izan zuen gordetu lu-
aren berri idokitzea, errezeptuna erreprotskiago
ikusit ta ezkerreko bigarren erluan ezartzea.
« Hau errezeptuna! - Artoberok Josepari ema-
nikoa Caño edertchagoa. Nere etchekandreaona
bezalatsukoa da. Jarritok daki zenbat - -

diurten erosi duen hau Kochi Automiok. Eta outoa
ederki datorkit, egia erraleko. Estkuak ere, den
bano aintz polbitagoa iduri. Ikusten balu orai
nere estkuan Josepak! Angelek ikusten balu! >>
gau hartan handuki amets aintz egin omen zituen
Mañarik, eta goizean ernatu zenean sekulan bano
betkoti ilhunagoa jarri omen zitzaion.
Osoko othe zen guritzen Amerikanoarentzat
gure nestakcharen bihotza? Ez jakin, urreak
indar handiak baititu.

Nahas-Mahas

Legegilla hautatze edo ^{bozketak} elekzio^{neak} izan
 ziren Españian eta Eskual-Herrian ere bai,
 zoinetik, Tatchik edo Feruk joan beharke ~~zuten~~ zuten
 Madrilera.

Etzen halako bijitanun, avarre ta nahasterik
 Arranondo bakekuan ikusi, hango ~~ta~~ gizon
 sendoek bertze ^{aurrera} ~~aurrera~~ beriko seme batzuen
 kontra indarmentze eragatetan hari izan ziren
 ta galdu egin zutenek zerotetik. Odukoa,
 bai, ordukoa, hondia izan zen ere.

Tcharra da inakurleak, anaien arteko avarrea,
 bana tcharragoa da herri batean alkate edo
 meratzat berdin diputatutzat, norbait hau-
 tata behar denean.

Estropada-^E Regaten ondotik gertatu zen bano milla aldir
 okerragoa izan ziren, Tatchi zela ta Feru zela,
 Arranodon paratu ziren nahaskeri itsuniak,
 Ez Tatchi ta ez Feru etzizuzten nihorik herrian
 ezagutzien, jauntoren batzuek ez baizik.

Baña heruitar guziak, beren etxean, beren chalupan
 edo arrotegi inguruan zerbaiz doidea entzunik,
 goizetik arrotsera gelditu ziren gizon-emazteak
 Tatchiren edo Feruren alde. Ea nola urte duzue!
 Arranondotan guzteri ematu zitzaizkoten beruiz,
 bethi lotin egon ^{beruiz} ruketan grina tzarrak, heruiter
 guziak samuritu ziren elgarrekin, aspaldiko adich
 kideak ere asarretu ziren, lagun zaharrak lot-
 bertzearekin etzattu, gizon aintzen bihotzak beka-
 zunez bethi, ta emazte geurensuen mehiak pro-
 zoria darian jarri. Dena zagon orduan aspoko
 gora: Ulderdi guzietan elgarrekin egin-ikuna,
 gauzkinahia, arria, trufak eta aztaparradak.
 Eta zer hari ziren Ermana ta Bria? Etzuten
 okasione tcharra ahora heldu zitzaizkoten guzieren
 errateko, eta etzuten okasione hori galduko
 ez horiche.

Elgarren berri ez jakin gabe, biak aurkitu ziren
 Tatchiren aldekoak, eta laster aurtzineko nahagabeak
 ahantzirik, akort jarri ziren Feruren aldeko
 guzteri gogor ta zorrotz egiteko. Ikan zituzten
 hortarako erotik etwai guzieren bizitzak, aterata
 zituzten heien trapu edo zapi zikinak, eguz-
 kitara, eta asi ziren, gezur edo egi, che-
 melhe.

lotsagarriena. A! nolakoak ziren Kontaruaok!
Gua! lantegiko nagusi okena, Eguridetto
Baserutar Kalabazag bethea, eta Matchin Koipe,
Mari Errotaren senar zozoa. « Mik ezagutu
nuen bat zion oinika Eramanak Karrikaren
erdian, bahatchuriak eta pipor gorria saltzera
gauruz ta zornuz betheriko mando zaharretan
etorri zenean. Eta orai lantegi berria egin
du ta jada berri guziaren gabe da. Koren
Kalteran? Gure kalteran, gu astoak garelakotz;
Denek ezagutu duzue bertzea, mukia darian,
plazan, garbana ustel batzuek eta urez bethe-
rako onia ezin salduz. Hor duzue orai, egun
batalik bertzera, ta nikorik ez jakin nola aberas-
tua, bilo-papoa baino harrago ta berri guzia
manatu nabuz. Zer etcheko. jauna!

Etche-jabe^{na} berri, jakina da; denak
dru onak etche saria artzeko, baña behar ordu
lanean ez berri deusik galde. Gure etchean
betki itatxurutan gare, ta etcheko gatilu
ta bazniak ez ditut arki euriaden aldi bakotchean.
Matchin Koipe, nik ez daki fende handien
mutil, moroi, ayri-jauntzale ta gezuriti
handi bat dela?

Azkenekotz, chorotua ziren Arranondotak guziak,
eta ~~ta~~ engelkeri handiak egiten zituzten.
Patchi ta Peru: etzen heientzat bertze gauzarik
Lurberia guzian. Batzuentzat, Patchi zeruko
aingerua zen, eta debru tzarra Peru; bertzentzat,
Peru zen zerutarria ta infernukoa bertzea.

Nork erian lezake, baña egia da: Ezpartin
Churien gainean ezarri zuten batzuek irribatur
"Bizi bedi Patchi": eta bertzet "Bizi bedi Peru!"
Arranondoko ezpartin saltzalek nahi ama diru
irabazi zuten egun beretan.

Han bertze aize ta chorokerien ondotik, etorri zen
ekatcha, itaragarrikoa. Borketako egunean,
goizetako zortziak baino lehen, au zuren gizonen ar-
teko kalaputak, Peruenak eta Patchienak sartu
zuren bakotcha bere aldekoon laguntzera, eta
han pusa lurra jo, ukumikaldeka, makilka
Aa arraioka, han izan ziren hangoak eliza-ain-
tzireko plazan. Bederatzitardiak aldean, ikus-
tekoa zen gure Amerikan, burutuk, atona
chehatua, arropak zikinak, sudurretik bizarrean
barna odola darian, ta Eramanaren bilo zikin
batzuek eskuean, Ermana ta Bria berri-zairak
~~ta~~ polizara eriezan bitartean.

Ez dugu jakin nahi ere ^{zoinek} ~~berrik~~ ^{erabiz} ~~erabiz~~
guen. Goazen gu gure lagun batzuek nahaste
horien zer egin zuten jakitera.

Mariaren aita dunda handian ibilli zen boza
zoini eman ez jakinez. Azkenekotz, etsituta,
Beruren alde boza ematera joalarik, plazako
borroka eta eskandalak ikusi zituenean, Kechu-
kechu, behurtu zen eschera gure gizontoa, ta
estutasmek ematen duen ~~atx~~ ^{atx} auzartzarokim, atean
bartzu orduko an zitzaien emazteari:

- Nik ez nezake gaur bozik eman ez baten ez
bertzearen alde. Gaur ez, bertze egun batez, ez dut
eraten, gaur ez. Alferrik hariko zare erramahalak
eraten, kaskean artua dutana eginen dut.

- Bana, zera gizon ephela zaren zu? Orantxe
etxetik ateratu ta ...

- Bai, bana ez golpeka haritzeko. Joka hari gabe
ez litake nikor meriam edo ndaletchean jar.
Ni Lekeitiara noa, arriatz-arte. Nere choka
heldu badiru, mandatu prematu batekin joana
nairjela.

- Eta, zer erranen du Koche-Antoniok?

- Niñez dagola. Ederrak eman duzkat plaza.
Ostikoka ibilli amen dute, eta odola darian,
ikusi dut.

- Zeru, Jesu. Hau da itoumendua. Ez da herrian
bururik.

- Gaur ez dut nate. Gaur burua duten guziak Kan-
pora joanen dire, ta ni ere bai.

- Bana ...

- Ez da banarik. Hola da. Agur.

- Ateratu orduko, gibeletik heldu zitzaien Ferdinandez
laguna.

- Eupa, adiekkide! Nora zoaz?

- Lekeitiara.

- Ni ere bai, hemen gauz onik ez baita.

Behurtzean, geroago ta estuago boz-emanen
billa ibilki zirenak, Tchomagoruren billa joan
zirenean:

- Ederra egin du! - zuten - mara edo apastra
jan ta iges.

Otoaren beharriak

Neuk daki geroaren berri? Mundik pentsa-
tzen ahalko ^{zen} ~~zuen~~ illabete bat lehenago, Antoni
ta Angelen arteko ezkontzea galduko zela
berri?

Baita galdu zen. Patchi ta Fenu goiti edo behiti
ezarri beharria gaitik burusoak asarretu ziren,
garzeak hoztu ziren, naiz etzuen hortako
gauza honduren beharriak Angelak.

Zardizgarraren arabera, Kaspetarriak ziren
horrotik handiegikoak, eta heiekim ongi izan
nahi zutenek, heien mutil ta meneko izan
beharko zuten, heien etxean ez bihurtu izan
ere. Emazteak, sosaik maite zutenen banoa,
etzuen nahi bere semea nikorren mutil
edo merrioi ikusi: etzen hortarako azia.
Bi etxetako nagusi garze maite bat ez izan
sekotan ezkondu zaien ere etzuen nahi.

Mari Errotak berriak, bere aldetik, etzuele nikorren
laguntasunik behar errotan zion alabari; ez
aliltzeko lagun cheka, nahi bezinbat mutil

ezkon-gai etchera jinen zitzaizkela. Tokatuko
omon zuen humek, baita Natchinjeri, heien etxean
Zardizgarraren bano urre ^{gaurago} ~~zuzen~~ batzutela.

Etzen, halaurkan ere, Antoni, amaren ~~beste~~ ^{uste}-beretako.

Urre zaharra ~~ezarri~~ ~~zuten~~ izan zezateken, bano
bere gustako murririk etzitzaren hurbiltzen Antoni.
Kaspoko oial-saltzaile gezurti batek zer bait
eruan zion behin, besta arriat alde batez (a zer
zoriona izan zuen orduan!) bano oial-saltzailea
etzien geiago Arvanondora agertu. Hainbertzeren
ondotik ibilli zen Amerikara ere, eta Antoni
ahantzi. Mintzatu zitzaizkon murririk, etzieren
bere doia kakola batzuek ziren denak.

Angel bezalakorik etzen. Angel behar zuen nahi
ta ez Antontik, herriaren iveringarrak etzaien
gelditu. Hortakotz, egin ahala egin zuten
meskatoak arriatze garze horren behotza via-
bartzeko, bano denak alferrik. Alferretan jain-
tzi zen lehen bano hobeki, alferretan oraztatu
lehen bano apraintziago, alferretan izan ziren
hunen negarrik eta chotinak: hain hotza,
motza, motela, gogogabekoa aurkitu zuen
Angel, eze aspertu edo nekatu baitzen nekka
garzea. Eta asarve etchura handi batetik
utzi zuen mutilla, agurrik egin gabe.

Bizkitanbean, — zion bere baitan — ni bezalakorik
ez du atohemanen ta oraino jin litake nere
cheka, lehen egin duen bezala. Bona Angelek
etzien gaigo hitzik erran, ez kasurik egin, ta
hortan akabatu zen nestka. mukillen aduchkidetasuna.

Eta zer egin zuen Amerikanoak?

Etzuten mutul zahar hau Tehanagorrienekoak
aspaldichoan ikusi. Elgarren beldurrian
bezala bigi ziren.

Emoikantza joan zen bera Tehanagorrienera.

Gure arantzale gaizoa, gaichtakerien bat egin
duen muketsu bat bezala, orotze ta chimistak bequean
amitzunean baltu bezala, jantzeko astirik eman
gabe, ari zitzaion erudien:

— Hara jauna, nola den... nik zu, bai jauna, go-
gotik; Bona horietan... lagunarekin ere ongi
behar da izan... ta, hori da ba!

Tehanagorriaren elheak etzuen konprentzeko
erechak Bona Amerikanoak konprentza zuten.

— Ez naiz hortara heldu. Hori joana da.

— Ez naiz hortara heldu! Hori joana da! — Hitz
gochoagatik ~~etzien~~ etzuen egundaino nirek entzuen,
Hanche zen kezkarik hanchera kentzea, zer tonia!
— Zertara heldu zare bezaz, jauna?

— Zertara? Ea zertan gaizfen edo jakitera... nator.
— Bai, jauna, gu lehen bezala, berki. HOREK ez
du erreposturirik egin, ahazge izan behar da,
guk erudien dirigunean...

— Ba, orduan lehen bai lehen. Hori mahurus huntan
egin leitetke behar den bezalako jenderik bigi, eta
nik, bereala, eztonduta konpora joan behar dut, zen-
bait illabetengat bederen.

— Ongi eginen dirzu, bai jauna, behar dena izaki ta.
Ari gaitzen paperak egiten, eta prest izaten dire-
nean, ekarrazaziko dirgu neskatara. Zuk nahi
diruzunean joanen gare apherz nagusiaren-gana.

— Zertara?

— Paperak egitera.

— Ez, neretchoak. Luzegi joanen zaigu bera.
Neri erran dautatenez, norbera ibili den lekua
guzietako dokumentoak eskatzen omen ditu
apherzak, eta nere paperak jin ordutako sei illa-
bete joan leitetzke seurik.

— Ez, jauna, ez da hainbertzetaraino luzatuko.
— Bona den, jauna, nolana hizka, paperak behar
dize egin.

— Apherzarenak ez dire necesario.

— Norenak, bada?

— Errekisto zibiletakoak. Apherzik gabe, antola

gintzarke guk nahi izanezkero.

— Nola hori?

— Anas errechki, Aphezari Kasnik ez egin ta. Guk behar dugu ezkontu, ez harak. Ni ibilli naizen tokietan amitz ezkontzen dire elizara gabe.

— Elizara gabe? Eta hori nahi zinduke? Hobe da jakin dezagun. Lasi, ezkontzea nahi zinduke, Sasikoa dela uste duzu gure Manasi? Ez, horiche, eta ez daukagu bari ezkontzetarako, Espaniako erregearekin izanik ere.

— Gizona! — jarraitu zuen basevitak — jarraituak — elizara joaten ez diren guztiak ez dire sasikoak.

— Auki sasikoak, eliza ta jaunko gabekoak balinbadire.

— Ba, ba. Zukin ez da elgar. Adituzenik. Ni, en persona, joanen naiz Bilbaora.

— Zertara? Gure Manasiaren ikustera? — Afferrik gure odolokoa baita. Ez daukagu armarik saltzeko. Don Kochi. Antonio, jakin behar duzu Manasiaren eta zure artekoak, gure artekoak bezala akabo direla gaurtik aintzinerera.

— Akabo? Hau sobra da. Eta nik inoiz emanikako mulla errealak?

— Uste dut laster itzuliko diozkatagula ^{helen} ~~behen~~ jabeari.

Eta Manasiari emanikako errezeptuna?

— Hori ere itzuliko dautzugu. Ez dugu inhorren gaurarik behar.

— Puztzuzue sonuaren bezalako deadar lodi batzuekin joan zen Amerikara Tcharagaurri eretik.

~~Zer~~ ~~hori~~ intolerantzia — jion eskeletan behera — zer astokilloak, burtze zenbait hitz itouoierekin.

Bitartean, bi senar. emazteak bazakiten etzizula aberatsak izamen, estubasun batzuek ere beharko zituztela igaro; baina orduarte bezi izan ziren, eta aintzinerera ere, lan pichka bat eginezkero beziako ziren oraino. Antiguako Amari sakonak eman zizkaten, otsoari beharriak agerara ze zituztela kotz.

Zoki onean izanen zen alabatekora, bolako gizonaren eskutian.

Ezkon-Berriak

Handik zenbait egunen buruan Bilbaoko Karri-
ketan barna zabalitza elgarrekin, magasineri
behira, itxura oneko gizon motz, garzte,
sendo, aurpegi zabal bat eta bera iduriko emaz-
teki argi garbi, azkar, beltcharan bat, zituzten
arropa hobenetan, biak, paisola bana eskuetan.

Ezagun zen urruindik ere, herri txikiaren bateko
ezkon-berriak zirela.

Ate guzietan gelditzen ziren behira, bada ate
guzietan bada Bilbaon magasina. Orotarik
ikusten ahal da: oial-berri, harro-harroak;
atorna churi gogor-gogorak; larru gochozko
onietakoak argi-argiak; jarraku, mahain,
ofe ta mirailak; arno chahar ta edari
mota guzietarik; piperi, tomate, lukainka
ta urdaiazpiak; pastozak eta bichko txak,
zilharuzko ontziak, uruzko muntziak ehun-
ka ta diridrian. Hetchek dire magasinak!

Korneoko-Karrikan, "Au monde elegant" izena
duen magasina eder baten antzinean, biolina
jotzen zagon gezur-gizon bati iruziz behira

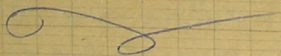
zagozilarik, aurkitu zituen Manasik gure emakume
ta gizona.

- Aitaron, semearen? - egin zuen - Josefa, Arikobero!
- Non zabalitzate?
- Hemenche Bilbao Kusten.
- Nere ikusiera etxeri gabe?
- Zure gana giroazin oraitche.
- Ezkonduak zaitze?
- Bai, atzo eginak.
- Za neri jakinarazi gabe?
- Zertako? Baginakien Avranondora etzirela
etxeriko. Bana hondik berri onak dakartzkegu
Ezin hobekak. Atzo gure etxeretan, gure lagun
guziak han ziren, zu ez beizik, zu lagunik handione
Zu ez han ezaita huts handia izan da neretzat,
eta bertze balentzat ere.
- Neretzat, bada?
- Angelentzat.
- Angelentzat?
- Bai, gure etxeretan zen Angel ere, ta nute dut
zu han izanen zirelakoan etxerria zela.
- Zer erian duzu? ~~hau~~ itandu zion Manasik.
- Zuk entzuten duzue. Angelek zurekin ezkondu
nabe du, ta laster egonen dautzu galdea edo
hobeki erraiteko, oraitche egiten dautzut, ~~mit~~
haren izenean.

gure ezagunak, non zagozin ahontzirik. Kolpeak,
uste-gabeak, aize bortitz eta ~~erantzi~~ erantzi
baterik bigi-arazi zituen handiak. Aizeak
airatu zituen Aienaleko arbolan adarriak,
jaso zituen lurretak edoien itchurako errau-
tzak, itsutu pasacietan zabiltzan gizadiak,
eta buruetan outsa sartuak etzizien leon-
ak edo chapelak ereman.

— Jents! Hau da egualdia! — erantzen zuen Manacik
Aratxaldeko onduko othe da, Otobero?

— Nik uste dut — erantzun zuen Otoberoak —
Lurvaldekoak ez dire egualdi Acharriak.
Itsasoa dire egualdi Acharriak, eta gaurkoak
gogor joko duela uste dut.

~~La Cantabrique~~

Endapena (Le naufrage)

Biharamun goizeko seiak aldean, aspaldian egin
zuen baño lo gochoago bat eginik Manasi ohetik
jeiki zenean Bilbaoko jurnal-saltzaileak han
zabiltzan hara ta huna lasterka zintzurren indar
guzioz oinka: "Notiziero Bilbaino, Catastrofe
del Cantabrico!!"

Zer zen? Zer gertatu othe zen itsadaldean? Zer?
Maiz gertatzen dena.

Bilbaoko in Carnear, jondeak sar arazi, gizonen
chapelak eta bonetak airean ereman, pasolak edo
isku-atherpeak azpikoz gora ezarri, edekiak
zizien bortak zarpaka hetsi, mitrak edo
beriniak juskatu eta Kechillo edo Chimuri batzuek
lunera bata zituen tenpestat, itsasoaren erdian
erakutsi zituen aintz hobeki bere podere ta gogor-
tasun guztiak eta bertan galdu hantbertze gizon
eder, itsas-langilleak geienak.

Osasun handi ta demborik edorrenarekin joan
ziren, gorzean goiz, Beren eschetarik; itxas
barnean ikusi zuten eguzki garbiaren sortze
progarria; esperantzaz berberik altchatu ze-
luzten Chalupetako oial-bela Okurak; jan beharrik
eta irabazimahiak ematen duten gogorarekin ora-
belli zituzten arrabak eta arras gochoki,
dewen kechurik gabe heldu ziren arrain-
sokira, familietatako janarila han batzen.

Oi! Etzuzten janaririk aurkitu: Bana gal-
dumena azken orena ta ikaragarrieko
eriotza, gaiehoek.

Altchatu zen nondetik eta nola ez dakit, han
nonbait gordetik bere tenorearen behira zagon
uruki-gabeko tenperata iturria; ichtant batzuz
zabaldu zituen bere hegaz azkar ta luzeak,
ihes egiteko ardurik eman gabe, aritu zituen
chalupak inguru guzietaririk, sare handi batek
arramak artzen dituen bezala; dardaraka
ta inharroska han ibilliarazi zituen; masti
ta aize oialak chekataririk, mitchean - Karlo
huts batzuek bezin eruech, itzularazi zituen
laster potinak, eta azkenean sartu zituen
ahal zituen guztiak hamibetze hil-hobi dauz-
tekan itsasoaren kolko barnean.

15
Aurrantze batzuek igeriaka egon ziren zenbait denbora
itxas irakin esnetuaren gamean; ur achalean gora
ta behean, indar ondarrak han utzi arte. Bana
alferretan. Etzozaken mork laguntzaririk ekar.
Astelik hondatu etziren chalupa bakarrik, chinista
bezin laster zioazin ekhartzaren amtzinean, ekhai-
tzak nahi zuen tokira, eta etzuden deirik egin
uzan ahal igeriaka ta oitka ur-gamean za-
gozinen alde. Eta azkenean denak han itxo
ziren, Zeruko Altari othortz bat egintza, eta denak
hondatu ur azpiko hil-hobi sekonean.

Sekulan ez bezalako zen egun hartako ondamen
ta galdumena. Ondarrabiak ari ta Santurzerano
eskual-itsasorri guztiak barzuten zeri negar egin,
bana bereziki Bermeotarik, Elantchoke, Lekaitio
Arianondo ta Muturzilokoek. Batek bere aita
ona galdu zuen bertzeak bere anai langillea,
urliak bere senar maitea. Burato aurtz gelduta
ziren semerik gabe emazte arko alargun, gazte
gurtz umezuritz, lizetzekorik gabe...

Bereala hedatu zen Bilbako ur guzian berri
tchar hori. Berri guztiak bertze erratekorik etzuten.
Eskutik eskura zabiltzan juralak lagunen
berri-gosea egin aroz.

Kanasi, zenbait jakitearekin, asi zen lasterka

zabalartuta Karrikara jurnala baten billa. Aita
zuen eskuetan jurnala, behiratu zion, baina
hizialdunarekin dardaran etzuen fitzik ikusi.
Horrible hecatombe! ezartzen zuen paperak,
letra handi beltzekin. Horrible hecatombe!
Eun ito bano gerago! Ai, gaichoak, non-
goak othe zuen gizon itoak. Bermeokoak
berrogi bat, Elantxobekoak amalau edo amalortz,
Lekeitikoak etzakiten zenbat. Ez ote zen
Aranondoko berriak? A! Bai, han zen baz-
ter batean Aranondoko Merak luatikako
berri mingarria ta Zardizarren chalupoko
guziak hondatu zirela zion. Denak ito
zirela, denak, eta hantche zen Angel!
Kopetan mallu batekin jota bezala, erori zen
Lurrera Manasi, berri hori irakurtu zuenean.
Althatu zuten auzuan jagozin emazte ta
gizon batzuek nor zen galdeka ta bere othe-
ko ate-zariak erantzun zioten:
- Arantzak baten alaba da. Gaichoa!
Aita edo ito bide zuzen zaiou.

Elizkizunak

Devotions.

Zentzuak artu orduko, chututu ta jantzi zen
Manasi, eta nausion eramanen Kaswik egun gabe,
orraztatu gabe, begiak gorri-gorriak, Choro bat
iduri, chotinka ta ~~ta~~ negarrez, Aranondoko
Karrosa artu-ta, joan zen Billautak Atchurim
gora Zulbi-berri alde.

Manasik etzuen mihurrekin mihatzeko gutizianik
Bortze bidaiantekin hantche joan Karrosa leiotik
Kempora behria, sorro, zelai mendu ta herriak
ikusiz. Aro ederra zen. Larriam zabalak,
lur-langileak, idiak uztarriam eridaka, sorro
bakterretan jarrita haur Kochkorak jostetan,
belu gorriak belharria jaten, artzainak mendu
egaletan artalden zain, zaldi ta beharrik
gain-gainean libro ta vintzika, dona
bakean zen, Manasinen arima ez bertzeuk.
Zornotza pasatu ta, agertu zen Urkiola Ko
Baseliza. Baseliza puntan, San Antonoren
lutariez, hainbat eskualdunen zauriak sendatu
ziren, hainbaten samurrik ezitutu. Eomen zion
San Antonori bederatzaurik bera Manasik,

hunek nahiko mirakulu berri baten ordain.
Bai, eta ez bakarrik sandu huni bana ere
Antiguako Amari, Tziarkoari, ta Begonakoari
ere...

Durango aldean berri zer bait bazakiten,
zeren herri hartako jendeak biziki serio
ta beltz ziren. Arriagiz gainean negarrez
ikusi zuten gure Karrosakoek bide-ostatuak
etcheakandue gazte bat, ostatu hartan ardura
edo maiz gektuzen zen astodun baten semeak
hil zirela. ta.

Markinan beritz ichiltasun ta ihuntasun
handia atcheman zuten, bada Markinarrak
Arriandotarren lagun handiak omen dire beñhi.
Itzasoira urbiltzearekin atsegabea handiagoa
ikusten zen bana ez Arriandotaren bezalakoak.

Manari Arriandotaren sartu zenean, hiri maite
hunek hil-herri handi bat iduri zuen.

Aize izpirik etzen inboudik heldu; itsasoa,
berak eginitakoa itsuskeriez damularik
bezala, bare ta baketon ageri zen; ontzitegiak,
langilleak gabe, chalupak elgarren ondoan berri berri,
magarriak heñiak; gizonak beltchez beztu,
emaztekiak, buruko oialak ezaritzen elizarako.

17
bihotz guziak minbera, ahoak ichil-ichillak, begiak
malloa ericela.

Nik beltzion galdet egin ere Manari, herrialdera
jertara juan zen; etzen galdetu beharrik.

Gure neskatoa ikustean, betan negar egin zuten
burusoek, negar audek, negar adiekkidek, negar
ezagundek.

Donak elizara joaiten ziren, itoen jagoretako
ofizioak orduan berean asten baitziren.

Eliza guzia bortetaraino beñhe ta gero,
Merriako aintzindariak beren beñheko alki luzean
javri zirenean, Eliz-gizonak, astorio ta ilkun,
asi ziren usiako kantueta latinez, eta Arriandotaren
guziak, aldare aintzinean belauriko, apñal
ta makur, zigortkada mingarria artuak izaniten
ere, Jainkoaren neurri gabeko handitasuna,
gauza guzien gaineko eskubidea, itsasoetako mana-
tzaila, ta etorkerik hoteneko jabea ezagutuz,
haur izan ziren humilki othoitzean.

Huntan zagon gure Manari, ausprez, pena Changin
handinetan, urtu behar iduri, aldareari behina;
hara non, binan-bis herriko gizonen alki
ondoko alkiñ agortzen zaió gizon bat, gizon
bakarra; bada harantzat etzen bertze gizonik; Angel.

Jesus! Jesus maitea! Egia othe da? Ala da
idurien hutsa? — Ez, ez, ez da idurienetik,
hemen ikusten dutona, Angel da. Oh! boma

— Terge de la Antigua, Comment cela se peut-il?
— Mais le bateau de Lardizagar s'était perdu!
— Comment Angel pouvait-il se trouver à l'église?

Oh! Antiguako Ama Kutuna, nola ditake hori?
Ezgen bezaz Lardizagarren chalupa hondatu?
Nola izan ditake orduan Angel hemen elizan?
Gero jakin zuen Mañarik mirakuluzko gertakaria.

Ekaitza, niork urte gabe, arantzaleen gainean
sartu zenean, lehenbiziko jo. aldian ezarri zuen
azpukoz gora Lardizagarren chalupa; eta barmeko
gizonak ur azalean igerika leher egin zutenean,
ito egin zuten, Angel ta Lardizagar ez bertzeak.
Lardizagar semeak ateratzen zuen bizirik.
Seme hurek orduan egin zuena ez omen du sekulan
niork egin. Geroztik, moruzi bezala, niorko hori
izan da bethi fama handiko gizona.

Beren buruak galduak ikustearekin, aita
urera eroria ta itotzekotan, Angelek salta
egin omen zuen itsaso asarretuaren erdian
aitaren laguntzeagaitik.

— Astakeru handi bat egin duzu, Angel, errea

zion aiatak.

— Alferak da orai deusik erraitea — semeak.
— Hutz nazazu, seme; joen zaite hemendik norapaik,
indarra duzun artean.
— Ez, holakorik.
— Biak galduko gare.
— Ez, aita, ez beldurta. Ezan zaite nere bizkarrean,
nik atchikiko zaitut.
— Zure bizkarrean? Zu hondatzeko?
— Ni hondatu? Ez, ez. Sekulan baño azkarrago
naiz. Eremian neyzake nik orai lepoan gure behea ere.
Eta zertako dut nik nere indarra zu eriotzetik
ateratzeko ez bada?

— Baña... Baña...

— Egia diotela, aita. Nik gaur duten indarra!
Zera aita, estuak ezan ontsa ene sorbalden gainean,
eta betor aizea, betor exarntsia betoz tirainak.
— Antiguako Amak lagun gaitzala!

— Bai, aita, hartan dut nere esperantzaz; badaki
beuak, zenbait aldiz erran baitiot.

Ri oren oso ibilli zuen gure mutikok bere aita
bizkarrean, itsaso asarretuaren erdian, bakarta-
sanik itzalean; aitorra baño azkarrago, izur-
dea baño gogorrago, fama ta hara, gora ta behera

azpiria ta azalera, eriotzearekin berotzea
utsumakaldika, noiz lehertuko, noiz
bukatuko, noiz hondatuko. Halako batean,
jainkoak hala nahi ta nonbaitik agertu zen
chalupe batek aita, semeak bizirik artu
zituen eta eraman leionera.

Nork ez ditu itxus barmeko zuen
lan garratzak ikusien ongi; baina jainkoak
badakizki, eta jainkoak badauka zuentzat
gordea azkenari ederra ez araban, igonka
edo arramia jotzen dakizuelakotz, baina bihotz
onko girusitua zintzo ta egiazkoak izan
zaintzelakotz.

Kresala, liburu hau egin dut
zuen goraratzeko zuet elgar hobeki eza-
gutzeko ta maizatzeko.

~ Eskerrak ~

Ederrak dire Eskual-herriko mendiak,
Ederrak eta iraukorrak.

Zaharrak izan arren gazteak iduri dute.

Bai, nik maite ditut gure eskual mendiak, ez
bakarriz ederrak eta iraukorrak direlakotz, baina
geiago, aintz geiago, Gurutzearon havi-oiñak
direlakotz.

Begira jazu gor. aldera inakurila. Hara han Gorbea,
hara han Alóna, hara han Hartzgorri mendirik
handienak bertzerik ez aiphatzeko. Denetan, ikusten
ditutzu Gurutzearak berroak zabalik.

Eskualdunek altxatuak dire beren fedearen
leku kotasim.

Baina ez dire Gurutzearak bakarriz ikusten. Ama Ma-
riaren Kapera ikurko ditutzu, gainera Guadalupe,
Arantzazun, Izaren, Antiquan, Begonian, alderdi
guztietan.

Upaldian emitzen Arvanoudon izan ni; hor
nako van lango berriet jakiketo aimaarekin.

Andre Mariarako pertak zirez beste ederrone-
tanik Arvanoudoko arantzalek egiten dakiz-
kiten bezalakoak, prozesione ondo.

Erantzun ez gaiten ahal norbaiti hango berri
izenbait galdetu gale. Hain chuchen Artobero
atchemari nuen hurbel eta itandu mon:

- Erazu, Artobero, Anzelek berekin zuen
mistikoa bere semea du?

- Bai, jama.

- Norrekin ez kondu zen Angel?

- Ez dakizu? Manasirekin.

- Ongi bizi dire?

- Ezin hobeki. Chalupa jabe handiak dituzten
aurtengo atunetan ere nahi aña irabazte
dute eta tenar emazteak berriak gero ta gero
maite dute elgar.

- Zer ere, heien chalupan ibiltzen zare?

- Ez, ni chalupako patriona naiz, ta nik
dabilan protina Angelena da.

- A! lagun ona duzu bezaz Angel?

- Ona? Ez da bertze inolako gizonik Biz-
kai guzian, lagunentzat, ba eta lagun ez dira
menpat. Haren baliotasunen errateko arte
handia beharke nuke.

- Eta Manasi? Hura ere, ona izananda, egurki?

- Gure gidaria, gure errientza. Zerutik
jauntxatako aingerua, ezta bano ezta goa bihotz
handikoa, ongi egilea, etchekoaia ta elizkaria.

Bere tenarra, bere haurrak, bere etchea eta bere eliza,
hauk ez du bertze gauzarik, beharretan den baten
laguntzea ez bada. Herri guziaz maite ditu. Bai eta
Tramanak ere... ezagutzen duzu Tramanak?

- Bai.

- Bai, Tramanak ere Manasi bezalako esmazterik
ez dela sortu erraten du. Hara non dagon bera,
Manasi, eliz ondoko arko azpian. Gaur ez du
horrek lo handirik egon. Gau guziaz ibilli da gure
Josepa ta bertze lagun batzuekin, karrikak, arkoak
eta eliz-mahinak bertzen. Etchean dauzkan
kapiza, ohe-estalki, lore-ontzi ta gaineratekoak
kanporean ditu gaur.

Urriak joan-ta ere, Manasi lehen bezalako zen,
ilhe churi bat eta zimur bat gabekoa. Haren
aurpegi legumak, berutik beherako oial meheak
inguraturik, gure elizetako saindu ~~eta~~ on
bat iduri zuen.

Egun hartan ikusi nituen, gainera, Josepa az-
kara, Manasiren ondian; Angelen Ama, churuz
jauntxeriko haur bat saketsean; Ontzi agintariek
gabarra, oraino jango gordina; Tramanak ta Biz-
bat dupela bano lodiago, mallastua bano meheago
bertzea, atsoak biak; Antoni nekazahar itohura
handikoa. Bertzerik ez nuen ikusi.

Non othe jabillan Amerikanoa? - Itzas-
gizaren akotak jakin nuen.

- Ameriketara joana da berri - erran dautan -
Bilbarr afera beharrek eginit, eta ez dugu
geiago hemen ikusi.

Orealsalde hartan, Arramondoko berta guzia
omaitu baño lehen, lagun batzueri agur ematen
nabillelarik atcheman mituen bertze bi
ezagun, elizpeko ezarlekuetan jarrita,
elgarrekim elheketari hari; Tchanagorri ta
Zardizgar.

- Lagun zahar - zion hurek - egun choragarria
gaurkoa.

- Bai, adichkide. Gargaiago ez gare aintz
denbere hurrean egonen, baña gaurkoa bederen
ikusi dugu. Lez bozkariora.

- Hala da, baña laño gabeko egunik ez da;
heldu den antean izanen dire bi urte nere
smaytea hil zela, kitolio baño lekentchago

- Lez nahi dugu! Ez ginen bethoko sortu!

- Ez, ez gare bethikoak, - Tchanagorrik, ^{an}
bere pupa zaharra beteta eta bertzeat chocha
emank - ez gare bethikoak eta gaztea-
gokoak ere kiltzen dire.

21
- Bai, eta haurrak ere ongi ditugu. Fadanik
nechka nere sorbaldarano bada, ta zer nechka
pollleta!

- Eta mutilla?

- Mutilla? Argiagorik eta itxatunagorik
ez da herrian. Katona ere badaki. Gizon
handi bat ateratuko dela nuste dut.

- Guk ez dugu ikusiko; ^{guk} bertzeak joan
diren bidetik joan behar dugu lasler.

- Jainkoak nahi izaten duenean.

- Bai, egun bedi Jainkoaren borondatea!

TABLE DE MULTIPLICATION

2 fois	1 font	2	5 fois	1 font	5	8 fois	1 font	8	11 fois	1 font	11
2	2	4	5	2	10	8	2	16	11	2	22
3	3	6	5	3	15	8	3	24	11	3	33
4	4	8	5	4	20	8	4	32	11	4	44
5	5	10	5	5	25	8	5	40	11	5	55
6	6	12	5	6	30	8	6	48	11	6	66
7	7	14	5	7	35	8	7	56	11	7	77
8	8	16	5	8	40	8	8	64	11	8	88
9	9	18	5	9	45	8	9	72	11	9	99
10	10	20	5	10	50	8	10	80	11	10	110

3 fois	1 font	3	6 fois	1 font	6	9 fois	1 font	9	12 fois	1 font	12
3	2	6	6	2	12	9	2	18	12	2	24
3	3	9	6	3	18	9	3	27	12	3	36
3	4	12	6	4	24	9	4	36	12	4	48
3	5	15	6	5	30	9	5	45	12	5	60
3	6	18	6	6	36	9	6	54	12	6	72
3	7	21	6	7	42	9	7	63	12	7	84
3	8	24	6	8	48	9	8	72	12	8	96
3	9	27	6	9	54	9	9	81	12	9	108
3	10	30	6	10	60	9	10	90	12	10	120

4 fois	1 font	4	7 fois	1 font	7	10 fois	1 font	10	13 fois	1 font	13
4	2	8	7	2	14	10	2	20	13	2	26
4	3	12	7	3	21	10	3	30	13	3	39
4	4	16	7	4	28	10	4	40	13	4	52
4	5	20	7	5	35	10	5	50	13	5	65
4	6	24	7	6	42	10	6	60	13	6	78
4	7	28	7	7	49	10	7	70	13	7	91
4	8	32	7	8	56	10	8	80	13	8	104
4	9	36	7	9	63	10	9	90	13	9	117
4	10	40	7	10	70	10	10	100	13	10	130

SIGNES ABRÉVIATIFS EMPLOYÉS EN ARITHMÉTIQUE

Plus + Moins - Multiplié par × Divisé par : Égale = Comme ::

CHIFFRES ROMAINS

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	L	C	D	M
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	50	100	500	1000